

Республикалық педагогикалық журнал

ОҚУ-ЗАМАН

Республиканский педагогический журнал

№06(47) маусым 2023

Крывенькая Светлана Валентиновна

*Преподаватель фортепиано, концертмейстер,
руководитель хора КГУ «ДШИ им С.Кожамкулова
отдела образования Карабалыкского района»
Управления образования Костанайской области*

Мазмұны

Бибигуль Ерлановна Сатвалдинова
Балабақшада қазақ тілі, қазақ топтарында
3 – жастан басталады.....1

Нургуль Паруазовна Куликбаева
Дидактикалық ойын барысында балалар
интеллекісін асық арқылы дамыту.....2

Муратбек Айерке
Көркем шығармалары арқылы білімді
бекітуге арналған ойындар.....4

Марал Каиргельдиновна Оспанова
Мамандығым мақтанышым.....6

Сайран Жазубаевна Шашимова
Асықтардың көмегімен ертегі көрсету.....8

Кривенькая Светлана Валентиновна
Доклад к 50-летию ДШИ «Листая страницы истории ...».....9

Горохова Илона Борисовна
Авторская программа «Увлекательный мир книг».....11

Лысоченко Сергей Дмитриевич
Педагогическая деятельность И. Алтынсарина –
как прогрессивный путь социально-экономического
развития Казахтанского общества.....17

Карменова Альфия Казтаевна
Арт-терапия на уроках изобразительного искусства.....19

Левицкая Светлана Владимировна
Сценарий выпускного вечера.....22

Левицкий Сергей Вячеславович
Доклад «Архивные воспоминания о Новостройской ДШИ»...24

Смирнова Лилия Сергеевна
Праздничное мероприятие «Весенняя капель!».....25

Сархадова Сима Багратовна
Что должен уметь вокалист.....27

Адилова Дамира Тажикбекқызы
3-4 жастағы балалардың танымдық дамуын,
диагностикалық оқытуын, сапалық және өлшемін зерттеу
Е.А.Стребелеваның әдістемесі бойынша (аударма).....30

Ахметова Диана Кенжебековна
Менің отбасым – менің тірегім.....36

Батракова А.П.
О педагогических компетенциях в инклюзивном
образовании.....37

Бекмаганбетова Айнуір Жетписовна
Ерекше білім мен тәрбиені қажет ететін
балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеу.....40

Борина Айтолқын Габдоллаевна
Педагог – психологтың инклюзивті білім берудегі ерекше
білімді қажет ететін балалардың ата – аналарымен
тығыз байланысы.....41

Ербосын Гүлназ Адырбекқызы
Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға
сенсорикалық ойындар көмегімен
жағымды эмоциялар қалыптастыру.....42

Мұханова Нұрайым Алимжановна
Тірек қимыл аппараты бұзылған балалардың церебралды
сал ауруының белгілері және емдеу жолдары.....48

Рахметова Айсуду Төлеуқызы
Аутистік спектрдің бұзылысы бар балалармен жұмыс
істеудің қазіргі заманғы нысандары, тәсілдері мен әдістері.....49

№06(47) маусым 2023

**“OQU-ZAMAN”
Республикалық
педагогикалық журнал**

**ISSN - 2663-5178
01/03/2019**

УДК: 37

*Журнал Қазақстан Республикасының
Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат
комитетінде тіркелген.*

Тіркеу куәлігі №17604-Ж (13.03.2019)

Меншік иесі:
ЖК “Кулиббетов”

Бас редактор:
Кулиббетов Арман Джумабаевич

Шығармашылық директор:
Сарсембаева Асем Дауленовна

Дизайнер:
Сарсембаева Асем Дауленовна

Жазылу индексі: 141200

*Автордың жеке пікірі, материалдың мазмұны мен
дұрыстығы үшін редакция жауап бермейді. Материалдар
электрондық нұсқада қабылданады. Журналда
жарияланған материалды көшіріп немесе өңдеп басу үшін
редакцияның жазбаша рұқсаты алынып, журналға
сілтеме жасалуы міндетті.*

Редакцияның мекен- жайы:
Қазақстан Республикасы,
Павлодар облысы, Екібастұз қаласы

WhatsApp: +7 (777) 450 85 70

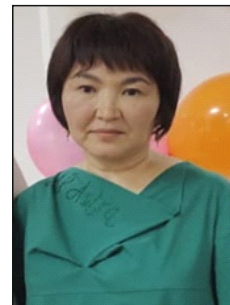
Журналдың сайты: OQU-ZAMAN.KZ

Электрондық пошта: OQU.KZ@MAIL.RU

Балабақшада қазақ тілі, қазақ топтарында 3 – жастан басталады

*Бибигуль Ерлановна Сатвалдинова
Павлодар обласының білім беру басқармасы, «Екібастұз қаласы білім бөлімінің
«№3 санаториялық сәбилер бақшасы» КМҚК тәрбиешісі*

Балабақшада қазақ тілі, қазақ топтарында 3 – жастан басталады.

Ұйымдастырылған іс-әрекетінде Қазақ тілін ортаңғы топта аптасына бір рет болады, ересек топта аптасында бір рет болады және мектепалды топта аптасында екі рет болады. Қазақ тілі маманы береді. Ал режимдік сәттерде күн сайын тәрбиешілер береді. Тәрбиешілер Мемлекеттік тілді меңгерту мақсатында күні бойы режимдік сәттерде Үлгілік оқу бағдарламасында айқындалған сөздік минимумды үйрету, түрлі балалар әрекетінде тәрбиеленушілердің ауызекі байланыстырып сөйлеуін дамыту, сондай-ақ қазақ халқының мәдениетімен, салттары мен дәстүрлерімен таныстыру, белсенді сөздікті байыту, сөздік нормаларды, мәдениетті қарым-қатынасты игерту ұсынылады.

Баланың тілін дамытып, қалыптастыруда ойынның маңызы зор. Ойын технология арқылы баланың тілін дамыту жеңіл болмақ. Ойын баланың оқуға деген ынтасын арттыратын әдіс. Бүгінгі таңда дидактикалық, сюжеттік, спорттық, ұлттық және шығармашылық ойындарды пайдалану маңызды. Ойындар арқылы баланың дұрыс және ұғынықты сөйлей білуін, сондай-ақ ойын жағдайлары арқылы олардың зейіні мен ынтасын арттыруға болады. Баланың тілін дамыту барысында ойын түрлерін және өзара сөйлесу үлгілерін қолданған дұрыс.

Ойын дегеніміз не? Ойын қоғамдық тәжірибені қалыптастыру бағытындағы іс - әрекеттің бір түрі, яғни тәртіпті, өзін-өзі басқаруды жетілдіреді.

Адам тәжірибесінде кең тараған дамыту ойынның қызметі;

Ойынға тарту, рахаттану, демалдыру, қызығушылығын тудыру.

Ойын арқылы баланың бойында адамгершілік қасиеттерді, өмірге деген

күштарлықты қалыптастыруға болады.

Халық ойынды тәрбие құралы деп таныған. Ойын - балалардың ой өрісін

жетілдірумен бірге өз халқының асыл мұраларын бойына сіңіріп, кейінгі ұрпаққа жеткізе білу тәсілі. Ойын арқылы бала қоршаған ортаны өз бетінше

зерделейді. Ойын дегеніміз - баланың тілін дамытатын, қызықтыра отырып, ойдан ойға жетелейтін, тыныс кең, алысқа меңзейтін, қиялға қанат бітіретін нәзік нәрсе.

Ұлы педагог В. И. Сухомлинский; «Ойынсыз, музыкасыз, ертегісіз, фантазиясыз, шығармашылықсыз толық мәндегі ақыл - ой тәрбиесі болмайды» дейді

Демек, ойын арқылы баланың ақыл - ойы, сөздік қоры толық түседі. Ойынның тілді дамытуда орны ерекше. Рөлдік ойындарда барлық балаларға бірдей рөл тиеді де олар бір - бірімен қарым - қатынасқа түсіп сөйлеседі. Балалар белсенді жұмыс істеп, бір - біріне жәрдем беріп, жұмыстарын мұқият тыңдап, өздерін және бір - бірлерін бақылайды, тәрбиеші тек бағыттаушы болады. Ойын барысында тәрбиешінің рөлі үнемі өзгеріп отырады. Рөлдік ойындарға топ болып қатысқан жөн. Бала рөлде өзін неғұрлым еркін сезінетін болса, соғұрлым қызыға ойнайтын болады. Бастапқы кезде тәрбиешінің балалардың ынта - жігерін бақылағаны жөн. Біртіндеп ол бақылаушы бола бастайды. Кейде тәрбиешінің өзі де басты рөлден басқа кез - келген рөлде ойнауына болады. Тек ол рөл топтағы тіл қатынасын дұрыс бағыттап отыратындай болсын. Тәрбиеші көмек қажет ететін баТілді дамыту мектепке дейінгі тәрбие мен білім беру жұмыстарының негізгі болуы тиіс, өйткені баланың сөздік қорының нығаюы оның танымдық қабілетін арттырып, сана - сезімін кеңейтеді. лаға жақындап, оның жұмысына жәрдем беруіне болады.

Ең бастысы ата-бабадан қалған өнер мен өнеге, үлгілерінің лайықтыларын баланың сана сезіміне құйып, асық ертегілері арқылы бойына сіңіріп, оларды әдептілікке, мейірімділікке, ізеттілікке, туыскандық пен бауырмалдыққа, үлкенге - құрмет, кішіге - қамқорлыққа баулып, адамдық қасиеттерді ұғындыру, қалыптастыру болып табылады.

Дидактикалық ойын барысында балалар интелектісін асық арқылы дамыту

*Нургуль Парузовна Куликбаева
Павлодар обласының білім беру басқармасы, «Екібастұз қаласы білім бөлімінің
«№3 санаториялық сәбилер бақшасы» КМҚК тәрбиешісі*

Балабақшадағы асық ойнай бастаған баланың бойындағы өзгерістерді ата-аналар күн сайын байқауға болады. Яғни, бала еңкейеді, тұрады, үздіксіз қозғалыс дене сымбатына көмектеседі. Сонымен қатар, кәсіпкерлік қабілеті дамиды, ұтып алған асығы көбейген сайын қуанады. Жанындағы өзі қатарлы балалармен бірге ұйымшылдығы мен тіл байлығын дамытады. Асықты ұяшықтарға салу баланың саусақ буындарына өте пайдалы. Балалар боялып, тесілген асықты бір түстен кейін екінші түсті жіпке өткізіп, тізбектейді. Тізу арқылы бала түстерді бір-бірінен ажырата алады, қолының ұсақ моторикасы дамиды. Саусақтарымен

жұмыс жасау арқылы, саусақтары иілгіш болып жаттығады. Мұның бәрі баланың қиялы мен ойын, ұшқырлығын, зейінін жан-жақты дамытады. Асық терапиясы балалардың қимыл-қозғалысын реттеуге, кеңістікті бағдарлай білуге, сөздік-логикалық ойлауды сатылай қалыптастыруға, шығармашылық және сын тұрғысынан ойлауға, сабырға, бірлесе әрекет етуге тәрбиелейді.

Балабақша тәрбиешілері асық арқылы санау, құрастыру, асық үстінен жүру,

математикалық логикалық тапсырмаларды шешу, түрлі оқиғаларды ойлап тауып, бала танымына қоршаған әлем заңдылықтары мен оқиғаларын қызықты түрде жеткізуге тырысады. Асық ату ойыны арқылы балалардың мергендігін дамытуға, асықпен ойнайтын сан алуан ойындар арқылы бала денсаулығын шыңдауға болады. Ересек топтар үшін тапсырма қызықты әрі пайдалы. Баланың логикалық ойлауы, көзбен көру арқылы есте сақтау қабілеті артады, эстетикалық талғамы дамиды және бір-бірімен бәсекелесіп орындау

барысында шапшаңдыққа үйренеді. Асықтан құралған тақтайшалармен жүру арқылы балалардың аяқ, қол егі қатаяды, қабілеті артады. Табандағы жүйке нүктелері арқылы ойлау қабілетінің дамуына, жалпақтабанның алдын алуға болады.

Асықтың түрлері мен атаулары.

Алшы – асықтың иірілгенде тегіс табаны жерге тиіп, тұрық түсуі. Ойын кезінде оған бірінші дәрежелі мән беріледі.

Тәйке (тауа) – асықтың иіріленде шұңқырлау табаны жерге тиіп, тұрық түсуі. Ол екінші дәрежелі мәнге ие.

Бүге (бүк) – асықтың иірілгенде дөңес жоны үстіне қарап, етпетінен жатық түсуі. Ол үшінші дәрежелі мәнге ие.

Шіге (шік) – асықтың иірілгенде шұңқыр құрсақ жағы үстіне қарап, шалқасынан жатық түсуі. Ол төртінші дәрежелі мәнге ие

Асық- қолдың ұсақ моторикасын дамытады. Ми жұмысының белсенділігін арттыруға көмектеседі.

Алгоритм асықты қайдан аламыз.

«Жасырынған сандар»

Көркем шығармалары арқылы білімді бекітуге арналған ойындар

Муратбек Айерке

*Павлодар обласының білім беру басқармасы, «Екібастұз қаласы білім бөлімінің
«№ 3 санаториялық сәбилер бақшасы» КМҚК тәрбиешісі*

«Ойын баланың алдынан өмір есігін ашып оның шығармашылық қабілетін дамытады, ойынсыз ақыл-ойдың қалыптасуы мүмкін емес»

В.А Сухомлинский.

Балалардың жасына лайықты көркем шығармаларды оқып беру, оқылған шығарма мазмұнын әңгімелетіп айтқызу, мақал – мәтел оқу, жұмбақ жасыру жүйелері қарастырылған. Тәрбиеші тіл дамыту, сөйлеуге үйрету, сауат ашу сабақтары кезінде бұл шығармаларды балаларға оқып, әңгімелеп мазмұнын өздеріне айтқызады. Жаттауға ұсынылған шығармаларды түсіндіріп, жаттау арқылы қабылдау, есте сақтау қабілетін дамытады. Көркем шығармалармен таныстыру арнайы сабақтармен қоса тіл дамытуға берілген білімдермен іске асырылады, ал, жұмбақ шешу мақал-мәтел, жаңылтпаш оқу жұмыстары әр сабақтың мазмұн, мақсатына қарай таңдап алынып сабақ жоспарларында көрсетіледі. Түрлі заттармен іс-әрекетке байланысты тәрбиеші балаларға өздігінен жұмбақ құратып айтқызады. Әдеби шығармалармен таныстыра отырып, тәрбиеші балаларды шығарма жанрларын ажырата білуге үйретеді. Олардың тілін ширатып көркем сөз өнерін сүйе білуге баулып, адамгершілікке тәрбиелейді. Көркем шығармаларды оқу барысында балаларды ауызша сөйлеуге үйрету, сөздің дыбыстық құрамын дұрыс айтуға, тілдің фонетикалық және грамматикалық ерекшеліктерін, үйренген сөздерін жекеше, көпше заттың атына байланысты септеп, жіктеп, тәуелдеп айтудың қарапайым тәсілдерін меңгеру, байқағыштық ойлау қабілеттері мен дүниетанымын дамыту, оларды ана тілін сүйе, құрметтей білуге тәрбиелеуде тәрбиешілердің атқарар жауапкершілігі зор екені мәлім. Яғни, сәбилердің дүниетанымын кеңейтіп, ойын өрістетіп тіл байлығын жетілдіруде көркем әдебиеттің орны ерекше.

Көркем шығармаларды әңгімелеп берудің оқып беруден айырмасы әңгімеші мәтінді сөзбе-сөз емес, еркін айтып береді. Тәрбиеші өзі беріле әңгімелесе балалар да үн шығармастан тындайды.

Тәрбиеші мәнерлеп оқуға даярлану үшін алдымен

сөйлеу техникасына жаттығу, дыбыстау мүшелерінің қызметін дұрыс меңгеру керек. Тәрбиеші көркем шығарманы мәнеріне келтіріп, әсерлі оқу үшін алдымен өзінің дыбыстау мүшелерінің қызметін жетік біліп, әрбір тіл дыбысы қалай жасалады, қалай оқылады дегенге баса назар аударып жаттығуы қажет. Баланы ана тілінде анық, таза, сөйлеуге үйрету ісінде жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтел, ертегі айтқызудың маңызы зор екендігін зерттеу нәтижелері дәлелдеген. Қойылымдық ойындарда рольдер, ойын әрекеттері қандай шығарманың, ертегінің т.б. Сюжети мен мазмұны шарттас болады. Ол сюжетті-рөлді ойынға ұқсас. Барлық балалар ертегіні жақсы көреді, ертегі айтып берсең бар ынтасымен тындайды. Ертегі балалардың ой-қиялын, сөздік қорын дамытады

Балалардың ойлау қабілетін ойын арқылы дамыту

Тәрбие мен білімнің алғашқы дәні – мектепке дейінгі тәрбие ошағында беріледі. Отбасында ата-ананың ықыласы мен мейірімінен нәр алған бала балабақшада тәрбиешілердің шұғылалы шуағына бөленеді. Баланың бойындағы жақсы қасиеттер мен мүмкіндіктерді ашып, олардың өнегелі де тәрбиелі болып тәрбиеленуіне тәрбиешілердің маңызы зор. Балаларды тәрбиелеуде ойын әдісінің маңызы көп. Ойын дегенміз — жас ерекшелікке қарамайтын, адамның көңіл-күйін көтеретін, ойландыратын үрдіс. Ойын-төзімділікті, алғырттықты, тапқырлықты, ұқыптылықты, ізденпаздықты, іскерлікті, дүниетаным өрісінің көлемділігінің, көп білуді, сондай-ақ, басқа да толып жатқан сапалылық қасиеттердің қалыптастыруға үлкен мүмкіндігі бар педагогикалық, тиімді әдістерінің бірі.

Мектепке дейінгі жастағы баланың ойынға деген құлқы, қарым-қатынасы, мінез-құлық көріністері олар өсіп-өсейгенде де жалғасы береді.

Ойын барысында бала өзін қоршаған үлкендер сияқты, өзінің сүйікті әңгімелері мен кейіпкерлері сияқты өмір сүреді, әрекет жасайды. Ойынды қолданумен бірге ойлауға, тілді дамытуға, шығармашылық әрекетін байытуға бағыт алады.

Баланың ойын кезіндегі кимыл-қозғалысы дене бітімін жетілдірсе, ал қарым-қатынастағы пайымдаулары өзіндік таным-түсінік, мінез-құлық әдептерін бекітуіне әсер етеді.

Бала ойын арқылы бір әрекеттен екінші әрекетке

ауыса отырып, өзіне түрлі ақпараттар алады, дүние сырын ашады.

Ойын түсінігі.

Адам іс-әрекетінің ерекше бір түрі – ойынның пайда болуын зерттеушілердің біразы өз еңбектерінде өнер және ойын көркемдік іс-әрекеттің алғашқы қадамы деп түсіндіреді. Ойында шындықтың көрінісі, оның бейнелі сәулесі қылаң береді. Жалпы ойынға тән нәрсе өмірдің әртүрлі құбылыстары мен үлкендердің түрлі іс-әрекеттеріне еліктеу екені белгілі. Ойынның шартты түрдегі мақсаттары бар, ал сол мақсатқа жету жолындағы іс-әрекеттер бала үшін қызықты.

Ойын – балалардың ойлау қабілетін арттыратын іс-әрекет

Құрылыс ойынында бала сызық бойына әдемі үй құрылысын жасап, оның бояуларының бір-бірімен келісімді болуын қадағалайды. Құрылыс материалдарын пішіні, түсі бойынша симметриялы орналастырып, оларды көлемі (кең, тар), биіктігі (биік, аласа) бойынша салыстырады. Ойын барысында шығармашылық танытып, жаңа мазмұн ойластырып, белсенділік көрсетеді. Өзінің және жолдастарының тұрғызған құрылыстарының сапасына баға береді. Ойын- бала әрекетінің негізгі түрі. Ойын ойнағанда бөлме теңіз де, ұшақ та темір жол вагоны да болуы мүмкін. Балалар ойын кезінде тыныш отыра алмайды. Тіпті жалғыз баланың өзінде де сөйлесіп жүреді.. Сондықтан, ойын барысында тілдесім үлгісі қалыптасады.

Ойын – балалар өмірінің нәрі, яғни оның рухани жетілуі мен табиғи өсуінің қажетті алғы шарты және халықтың салтын үйренуде, табиғат құбылысын тануда олардың көру, есту, сезу қабілеттерін, зейінділік пен тапқырлықтарын дамытады. «Адам өркениетке бейім болуы үшін балалық шақты бастан кешуі міндетті, егер ойын мен қызыққа толы балалық шақ болмаса, ол мәңгілік жабайы болып қалған болар еді» деп К.Чуковский бала денесінің дамуы мен ой-дүниесінің өркен жаюы ойынға тікелей тәуелді екендігін атап көрсеткен. Ойын- дегеніміз не? Ойын дегеніміз – халықтың баланы әдептілікке, сауаттылыққа баулитын құралдың бірі.

Ойын - дегеніміз не? Ойын дегеніміз – халықтың баланы әдептілікке, сауаттылыққа баулитын құралдың бірі.

Бала саналы, мәдениетті, адамгершілігі мол болып, жан-жақты дамуы үшін және тілін дамытып, сөз байлығын дамыту үшін және айналадағы өмір құбылысын ұғыну үшін пайдаланудың маңызы зор.

А. С Макаренко «Ойында бала қандай болса, өмірде кәсіби қызмет саласында, көбінесе сондай болады». Сондықтан келешекке адамды тәрбиелеу –

бәрінен бұрын ойын арқылы жүзеге асыралады. Ойын – балалар үшін айналадағы танып, білу тәсілі.

Ойын әрекеті мазмұнынан элеуметтік сипаты баланың қоғамдық өмір сүретіндігімен байланысты. Ол алғашқы айлардан бастап – ақ маңайындағылармен қарым-қатынас жасауға ұмытылады, соның арқасында жасау құралы, күш қуаты тілді біртіндеп меңгереді.

Ойын- бала әрекетінің негізгі түрі. Ойын ойнағанда бөлме теңіз де, ұшақ та темір жол вагоны да болуы мүмкін. Балалар ойын кезінде тыныш отыра алмайды. Тіпті жалғыз баланың өзінде де сөйлесіп жүреді.. Сондықтан, ойын барысында тілдесім үлгісі қалыптасады.

Ойындар мазмұнына қарай, өзіне тән ерекшеліктеріне қарай сюжетті-рольді, драматизациялық, дидактикалық құрылыс ойындары, кимылды ойындар, ұлттық ойындар болып бөлінеді.

Ойынның түрлері өте көп. Мысалы: рөлдік ойындар, дене шынықтыру ойындары, сюжеттік ойындар, дидактикалық ойын элементерін пайдаланудың маңызы өте. Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын көркем шығармалар арқылы дамыту. Ертегілер және мақал-мәтелдер жұмбақтар арқылы балалардың көркем шығармаларын дамыту.

- Көркем шығарма арқылы даму;
- Шығарманы қайталап оқу, оны мазмұнын балаларға айтқызу
- ойын түсінігін ашу;
- мектепке дейінгі жаста ойын әрекетінің маңызын көрсету;
- ойын арқылы балаларды жан жақты тәрбиелеуді талдау;
- ойын – балалардың ойлау қабілетін арттыратын іс-әрекет ретінде зерттеу;
- ұлттық мұраның бай қазынасы – халықтық ұлттық ойындарға сипаттама беру;
- қызығушылығын қалыптастырып, дамыту;
- ойын – баланың білім-білік дағдысын қалыптастыратын тәрбие құралы ретінде қарастыру.

Қортынды:

Бала тәрбиесі қиын да, жауапты міндет. Ұрпақ тәрбиесі қоғамнан тыс, оқшау тұрған емес. Ол қоғамның, заманың бағыт - бағдармен, тыныс-тіршілігімен бірге жүріп отырады. Осы орайда кез-келген бүлдіршін үшін бала тәрбиесі ата-анасына берілген тәлім-тәрбиені одан әрі жалғап, жандыратыны сөзсіз

Балабақшада тәрбиеленушілердің танымдық іс-әрекетін қалыптастыруда негізгі жұмыс түрі- ойын әрекеті.

Бала саналы, мәдениетті, адамгершілігі мол болып, жан-жақты дамуы үшін және тілін дамытып, сөз

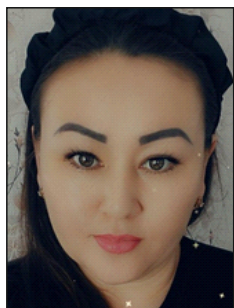
байлығын дамыту үшін және айналадағы өмір құбылысын ұғыну үшін пайдаланудың маңызы зор.

Ойын үстінде баланың түрлі қасиеттері, қабілеті мен белсенділігі де көрінетіні туралы аса көрнекті педагог А. С Макаренко былай дейді: «Ойында бала қандай болса, өмірде кәсіби қызмет саласында, көбінесе сондай болады». Сондықтан келешекке адамды тәрбиелеу- бәрінен бұрын ойын арқылы жүзеге асыралады. Ойын- балалар үшін айналадағы танып, білу тәсілі.

Ойын әрекеті мазмұнынан әлеуметтік сипаты баланың қоғамдық өмір сүретіндігімен байланысты. Ол алғашқы айлардан бастап- ақ маңайындағылармен қарым-қатынас жасауға ұмытылады, соның арқасында жасау құралы, күш қуаты тілді біртіндеп меңгереді.

Мамандығым мақтанышым

Марал Каиргельдиновна Оспанова
Павлодар обласының білім беру басқармасы, «Екібастұз қаласы білім бөлімінің
«№ 3 санаториялық сәбилер бақшасы» КМҚК тәрбиешісі

«Жас келсе- іске»
деген керемет нақыл сөз бар.

Демек, мен бойымдағы жастық жігерімді, күш-қуатымды, жаңашылдығымды талапты әрі талантты шәкірт тәрбиелеуге жұмсауым керек. Болашақта өз тәрбиеленушілерімді биік белестерден көріп жатсам, мен үшін ол бір үлкен сый-құрмет, егер үлесім тиіп жатса, мен өзімді сонда ғана бақытты тәрбиеші - ұстаз, бақытты жанмын деп сезінер едім. Қазіргі заманда «ұстаз» болу

үшін ерінбей еңбек ету қажет. Сол себептен өз біліп, көргенімді жан аямай, ат салысып болашақ Қазақстан азамат, азаматшаларына, өз ана тілімізді, дінімізді, салт-дәстүрімізді тәлім- тәрбие арқылы жеткізудемін. Және де қарт ата-анамызды, Ұлы Отан соғыс ардагерлерін, еңбек ардагерлерін сыйлауға үйретемін. Жас Отанымыздың болашақ жастарын «Алға тек алға» деген ұранмен тәрбиелеп, аяғымызды нық басудамыз.

Мен Оспанова Марал Каиргельдиновнамын. 1985 жылы 9-желтоқсанда Баяуыл ауданы Күркелі ауылында дүниеге келдім. Білімді аяқтағаннан кейін, Б. Ахметов

атындағы колледжге оқуға түстім. 2019 жылдың тамыз айынан бастап Павлодар облысының Екібастұз қаласының №3 сәбилер балабақшасына тәрбиеші маманы болып жұмысқа орналастым. Жұмысқа алғаш келгенімде «жас маман» ретінде шын пейілдерімен қарсы алды. Жұмыс маған қызықты, әрі қатты ұнайды. Жұмыс орнымда барлығымыз апа - сіңлі ретінде бір-бірімізді шын көңіл-күймен құрметтейміз. Қазіргі істеп жүрген тобым ересек тобы. Бұл топта 25-бүлдіршін тәрбиеленеді. Осы бүлдіршіндер мемлекеттік ана-тілімізде сөйлеп, білім алуда. Одан әрі ана - тілімізде білімдерін алып, шындай түсулеріне өз үлесімді қосып, бар білгенімді, ақ-көңіл ниетпен жеткіземін. Осы топтың тәрбиеленушілері одан әрі білімдерін нығайтуға, Отанымыздың бір бөлігіне үлкен маман иесі болуларына, өсіп өркендеулеріне шын көңілмен тілектеспін.

Алға басқан ізімнің кері кеткенінен емес, басқа ел білер іс- қалды ма деп, өз еңбек жолымды саралай келе, №3 балабақшасында жұмыс істей отыра Павлодар қаласына «Педагогикалық шеберлік орталығына» біліктілікті арттыру бойынша 235 академиялық сағаттық көлемінде оқу курсына аяқтап, сертификатымды қорғап алдым.

Мен Екібастұз қаласының №3 сәбилер балабақшасында тәрбиеші маман ретінде, жұмыс істей жүріп балабақша ішінде белсене қатысқаным үшін «Шығармашыл тәрбиеші» номинациясымен марапатталдым. Жас маман болып келген кезімде жас мамандар арасында балабақша ішінде «Ән жұмбақ» атты сайыс өткізілді. Осы сайыста «Ересек» тобы болып бірінші орынды ересек тобының тәрбиешілері жеңіп алғанымыз үшін, балабақша директоры Н.С.Демеуова бізді мақтау грамотасымен марапаттады. Өз тәрбиеленушілерімді өз қатарлас топтармен сыңдарға түсіріп тұрамын. Күзгі спорт жарысында «Қыран» тобы болып екінші орынды иелендік. Осы сайыста бізді балабақша директоры Н.С.Демеуова мақтау қағазымен марапаттады. Бүлдіршіндерін тәрбиелеп жатқандықтан ата- аналарына да көңіл бөліп әртүрлі, қызықты іс-шаралар ұйымдастырып жұмыстар жүргіземін. «Бұрымды қыз» байқауында Берикова Медина бірінші орынға ие болып ата- аналар атынан алғыстарын білдірді. Менің өз жобам бойынша «Дені сауын – жаны сау» атты ата – аналар арасында сайыс ұйымдастырдым. Екі топ арасындағы сайыста «достық» жеңіп, топтар марапат қағаздарына ие болды.

«Екібастұз қаласының білім беру бөлімі» мемлекеттік мекемесінің ұйымдастыруымен «Асық - терапиясы» енгізу арқылы білім беруде, 4К үлгісі бойынша баланың жан – жақты дамуын қалыптастыру» тақырыбында өткен мектепке дейінгі ұйымдардың

педагогтеріне арналған қалалық педагогикалық семинарға қатысып білім бөлімінің басшысының міндетін атқарушы Д.О.Ахметовадан Сертификатқа ие болдым.

Қазақ халқының қаһарманы Бауыржан Момышұлы атамыз «Ешкім іштен батыр болып тумайды, батырлық та мінез секілді өскен орта, көрген тәрбиеге байланысты қалыптасады» деп ұлы ой айтқан болатын. Қалалық «Отан қорғаушылар» күніне арналған салтанатты мейрамға өз тобымнан тәрбиеленуші Мукин Алижан мен Шаяхметова Полина қазақ батырлар туралы өлең жолдарын мәнерлеп айтып шықты. Осы жиынға қатысқанымыз үшін мақтау қағазымен марапатталдым. Сол сияқты қалалық «Бүлдіршін» фестиваліне өз тобымнан бүлдіршіндерімді батырлар биімен қатыстырдым. Осы фестивалге қатысқанымыз үшін №3 балабақшасы мақтау грамотасына ие болды. Егеменді ел болдық, етек жинап ұмыт болған ұлтымыздың Ұлыстың ұлы күні Наурыз мейрамында тәрбиешілер топ болып «Бесікке салу» салт - дәстүрімізді сахналадық. Осы мейрамға қатысқанымыз үшін «Ең думанды бағдарлама» номинациясына ие болдық. Сондықтан да қазіргі бөбектерге айтарым қазақ елінің салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, дінін, тілін ұмытпаса деген ниеттемін. Осының барлығы қажырлы еңбектің нәтижелі жемісі болар деп білемін.

Асықтардың көмегімен ертегі көрсету

Сайран Жазубаевна Шашимова
Павлодар обласының білім беру басқармасы, «Екібастұз қаласы білім бөлімінің
«№ 3 санаториялық сәбилер бақшасы» КМҚК тәрбиешісі

Топта және де бос уақыттарда баланың уақытын тиімді пайдалану мақсатында, осы асық терапиясы қолданылады. Онда «Алтын сақа», «Алшы хан», «Сарытау», «Алдар көсе хикаялары» қызықты ертегілерімен, «Түстер баспалдағы», «Асықтар тізбегі», «Оюдың түсіне қарай асықтарды қою», «Пазлдар», «Ғажайып кемпірқосақты жина», «Асыл мұра», «Әріптер сыры», «Сикырлы сандар», «Ләпбуктар» т.б. асықты модуль ойындарын пайдаланамыз. Осы ойындарды күрделендіре отырып, балалардың асықтарға деген қызығушылықтарын арттыруымызға болады.

Ұлттық ертегі, ойындарымыз көбінесе әр халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайларына, шаруашылық мүмкіншіліктеріне байланысты қалыптасқан. Қазақ халқының ұлттық ертегі, ойындарының көбі табиғи заттармен ойнауға негізделген. Шаруашылығы мал шаруашылығына негізделгендіктен қазақ халқының ертегі, ойындары да осыған икемделеді. Әсіресе төрт-түлік өсіргендіктен, балалар ойынының көбі асықтармен байланысты болып келеді. Сондықтан ертегі, асық ойындары ұлт ойындарының ішіндегі арыдан келе жатқан көнелердің бірі болып табылады. Асық ойындары баланың жастайынан жүйке жүйелерін шыңдап, оларды дәлдікке, ұстамдылыққа, байсалдылыққа тәрбиелейді. Мұндай қасиет болмаса, адамда төзімділік, шыдамдылықта болмайды. Ондай қасиеттері болмаса, адам ойында да, өмірде де көздеген мақсатына жете бермейді. Енді осы асықтармен ертегілерді алса; Мысалы: Мнемо кестесі бойынша; «Алшы хан»

ертегісі;

Ертеде өте адал, мейірімді Алшы хан деген хан болыпты. Оның Тәйке деген (уәзірі) оң қолы болыпты. Ал, Бүктермен, Шіктер оның көмекшілері болған екен. Күндердің күнінде Алшы хан төсек тартып ауырып қалады. Тәйке көмекшілерін жинап оған қол ұшын берудің бір амалын қарастырады. Олар биік-биік асқар таулардан емдік қасиеті бар шөптерді жинап, тұнбасын ханға беріп, Алшы хан дертінен сауығады. Содан барлығы тату-тәтті, баз қалыптарында өмір сүреді.

Ал «Алтын сақа» ертегісінде Ертеде Дастан байдың көмекшісі болып жұмысын істейді. Қыс түссе Байдың қорасын тазалап, отынын жарып, суын әкеліпті, жаз шыққанда қойын бағыпты. Бай күнде қойын санап, күнде бір қойым жоқ деп Дастанды әлекке салады екен. Сол күні әдетіне салып тағы қойым жоқ деп дүре соғып, тауып әкел деп қараңғыда қуып жібереді. Дастан келе

жатса үнгірді көреді, қараса жылтыраған жарық көрінеді, Ол жақындап келіп қараса асық екен, бірақ ол жәй асық емес, алтын асық екен. Дастан асықты қолына алған кезде ол былай деп тіл қатады. Мен сенің барлық тілегіңді орындаймын, сен мені ешкімге көрсетпе және ешкімге айтпа, әйтпесе менің бойымдағы қасиеттің барлығы өшеді дейді. Сол кезде Дастан мен байдың қойын жоғалтып алдым, соны тауып берші дейді. Алтын асық оны байдың өзі жеп қоғанын айтады, және де оны ақымақ қылдырып қуып жібергені есіне түсіп, Дастан жылап қоя береді. Сонда асық Дастанға сен неге жылап тұрсың дейді, Ол өзінің кедей екенін, ешқашан тойып тамақ ішпегенін, басында баспанасы жоқтығын айтып мұңын шағады. Сонда алтын асық оған байдың қойын және де зәулім үй сиқырлап жасап береді. Дастан алдымен байдың мойнына салған қарызын қайтарып, өзі жана үйіне кіріп бакытты да, бақуатты өмір сүреді.

Осы асық ойындары баланың жүйке жүйелерін шыңдап, оларды дәлдікке, ұстамдылыққа, байсалдылыққа тәрбиелейді. Асық ойындары арқылы ата – бабамыздан қалған асыл мұрамызды ертегілері мен ойындары арқылы баланың санасына сіңіре отырып, оларда адалдыққа, байқампаздыққа, алғырлыққа тәрбиелеу болып табылады.

Доклад к 50-летию ДШИ «Листая страницы истории ...»

Кривенькая Светлана Валентиновна
Преподаватель фортепиано, концертмейстер, руководитель хора
КГУ «ДШИ им С.Кожамкулова отдела образования Карабалыкского района»
Управления образования Костанайской области

Несмышленные девочки-мальчики
На урок фортепьяно спешат,
Их несмелые пухлые пальчики
В упражнениях первых дрожат.
Ножки ставят сперва на скамеечку -
Для малышек высок инструмент -
И начнут эти мальчики-девочки
Каждый свой «музыкальный момент».
С этих пор над ребенком склоняется
Человек, Музыкант, Педагог,
Обучает, ведёт, занимается,
Чтоб пробился таланта росток

В последнее время мы все чаще обращаемся к истории школы и этот интерес вполне объясним. В этом году мы отмечаем день рождение нашей любимой школы – ей 50, фортепианному отделению ДШИ -50 лет, оно существует со дня основания школы.

Первый педагог фортепиано, Степаненко Любовь Викторовна, начала преподавать с момента открытия музыкальной школы в далеком 1972г. Она сумела с первых шагов создать в школе атмосферу добра, взаимопонимания, особую творческую ауру, заложив тем

самым, прекрасную традицию, на которой на протяжении десятилетий старались сохранить и преумножить ее преемники: Роевко Любовь Григорьевна, начав свою педагогическую деятельность в 1974г и проработав до 1993г. Грамотный педагог, пропагандирующий музыкальную культуру, почти двадцать лет была завучем ДШИ.

Тимченко Наталья Максимовна работает с 1975г и по сегодняшний день.

Листая страницы истории нашей музыкальной школы, рассматривая старые снимки, вижу молодые лица педагогов, каким вдохновением сияют их глаза, щедры и отзывчивы были их сердца: Коновалова Валентина Максимовна работала с 1979 по 1997г; Яковлева Елена Юрьевна, Новикова Елена Васильевна. Они работали не по долгу, а по велению сердца, с полной отдачей и самоотдачей. Это труд без грани между личным и общественным. Новое поколение преподавателей фортепиано с 1997г начала Тимченко Надежда Анатольевна, которая работает на протяжении многих лет.

В нелегкое время, лихие 90-е прошли сквозь

жизненные бури и штормы преподаватели Лысоченко Е.В. и Левицкая С.В., смогли увлечь и пропагандировать инструмент фортепиано, музыкальное творчество в стенах школы, найти крупную таланта в каждом ребенке. Необыкновенно яркой личностью в это время был прекрасный исполнитель - пианист Сиднев Станислав Владимирович, проработав всего 2 года в нашей школе, но зарекомендовал себя как профессионал высокого уровня. В это время существовали филиалы школы искусств в селах Комсомольского района с.Станционное и с.Смирновка, где инструмент фортепиано преподавала Савченко О., Глазунова И. и Шевчук О.

Творческое кредо пианистов - помочь начинающему музыканту войти в волшебный мир удивительного инструмента фортепиано.

Сохраняя традиции – мы создаем будущее.

50 лет - ровно столько существует неизменным в нашей школе академическая традиция в обучении.

Обучение музыке - тяжелый, кропотливый труд, часы монотонных репетиций, в которых оттачивается мастерство. А часто и слезы маленьких пианистов. Музыка помогает переживать тяготы, трудные минуты или наоборот подчеркивает красоту радостных моментов. Сейчас на отделении фортепиано обучается 29 учащихся. Начиная с 1977г -первого выпуска отделения фортепиано в 3 человека - школу окончили по классу этого инструмента - 175 выпускников, где было очень много способных учеников: Штиль И, Малькова С – преподают в Германии, Дьячкова Л. является завучем Рудненского музыкального колледжа, Губа М, Гирич В-преподаватели ДМШ г.Магнитогорска. Ветъгаева Ю - работник культуры в г.Челябинск.

Эстафету добра и любви, которая царил в те годы на фортепианном отделении, принял достойно ее нынешний коллектив. В настоящее время на фортепианном отделении работает 4 преподавателя: Тимченко Н.М, Крывенькая С.В (преподаватель - исследователь), Тимченко Н.А., Храпова Е.С.(1 категория)

Отделение живет многообразной, интересной, творческой жизнью. Конкурсы разного уровня от областных до международных, фестивали, концерты, творческие вечера отделения, мастер-классы, которые приезжают провести преподаватели Рудненского музыкального колледжа.

Они в свою очередь ждут выпускников фортепианного отделения в свое учебное заведение. Множество побед и наград принесли талантливые ученики Акимов С., Тевс И, Ибраева А, Ибраева Э, Перехвалова О, Ветъгаева Ю, Кравцова Т., Романюк В, Баймухамбетов Н., Макарова Д

Такие областные и региональные конкурсы юных пианистов, как «Пианолис», «Звуки весны», дистанционные «Арт-аспект», «Творчество без границ» стали ежегодными и учащиеся с удовольствием участвуют в них.

В Карабалыкском районе азы музыки дает ДШИ им.Сералы Кожамкулова. С момента переименования школы открылось новое дыхание и творческий потенциал учащихся. Без веры в свое дело, школа не поднялась бы в своих достижениях. Многие нынешние педагоги - ее выпускники Крывенькая С.В., Тимченко Н.А. Юбилейные торжества завершатся, а учебный процесс будет продолжаться.

В преддверии 50-летия со дня основания школы и юбилейной даты со дня рождения отца, в мае 2022г школу посетила дочь великого казахского актера С.Кожамкулова, Мариям Сералиевна и дала мастер-класс нашим маленьким пианистам. Она подчеркнула, что учащиеся подготовлены на хорошем уровне и преподаватели двигаются в правильном направлении в работе с детьми.

Преподаватели фортепианного отделения продолжают развитие и совершенствуют свое мастерство, постоянно повышая квалификацию и стремясь к новым творческим вершинам. Фортепиано, инструмент универсальный, сочетается по звучанию с любым инструментом, поэтому концертмейстерская деятельность занимает особую ступень в нашей профессиональной деятельности. Свидетельствует об

этом победы преподавателей в конкурсах республиканского и международного уровней. Особым достижением в преддверии 50-летия школы является международная премия в сфере искусства «Я-сенсация» в г.Санкт-Петербург, бронзовая награда в дуэте с саксофоном (Кравченко Е)(2022г), а также 1, 2, 3 места (Кравченко Е, Кравченко У, Чугаев Е) в международном конкурсе «Творчество без границ» в г.Минске Республике Беларусь(2022г), 57-ой областной конкурс юных пианистов 3 место в младшей группе до 9 лет Макарова Диана (2023 г.)

Авторская программа «Увлекательный мир книг»

*Горохова Илона Борисовна
учитель начальных классов
КГУ Общеобразовательная школа села Еленовка
Зерендинского района Акмолинской области*

На сегодняшний день всё реже можно встретить читающих детей, так как уровень их владения навыками чтения очень низкий, интерес слабый. Это объясняется современным «лёгким» доступом к получению различной информации, не связанным непосредственно с чтением книг. В этом случае, как правило, не требуется активизации мыслительных процессов, выработки аналитических и критических навыков осмысления полученной информации. Развить такие навыки и умения возможно лишь, овладев читательскими навыками. Особую роль играет коллективное осмысление прочитанного, на что, в конечном итоге, и нацелены уроки внеклассного чтения. Главное стремление учителя в ходе таких уроков сводится к созданию системы работы по целенаправленной читательской деятельности школьников. Именно инновационный подход к данной проблеме может помочь ее решению. Данную систему работы вполне возможно формировать на основе технологии РКМЧП. Под данной технологией я понимаю динамичную систему, обеспечивающую непрерывное, дозированное управление учителем взаимодействием обучаемых, с целью развития у них определенного ряда компетенций, в данном случае, читательских.

Уроки внеклассного чтения нацелены на развитие способностей учащихся приобретать новые знания с помощью произведений художественной литературы, нравственный потенциал которых очень высок, а также на формирование умения извлекать пользу из

жизненного опыта других людей, различных ситуаций. Чтобы привить детям любовь к чтению, необходимо вывести обучение за рамки формальной обстановки урока преодолеть ролевые отношения «учитель – ученик». Полюбить книгу ребенок сможет только в процессе свободного чтения, когда книга ему интересна, а само чтение не вызывает стресса и он уверен, что его не накажут низкой отметкой, если он прочитает медленнее, чем другие или выскажет не «то» мнение о прочитанном. Ребенок полюбит чтение, если оно сопровождается собственным творчеством, рисунками и свободным рассуждением, коллективным осмыслением – все это способствует развитию любознательности и способности к оригинальному мышлению.

Новизна программы «Увлекательный мир книг» состоит в решении проблемы организации внеурочного чтения. Она составлена с учетом интересов детей к тем произведениям, которые входят в сокровищницу детской литературы и обеспечивает чтение произведений различных по содержанию и тематике.

Программа построена таким образом, чтобы в процессе воспитания и привития интереса к чтению осуществлялось комплексное воздействие на интеллектуальную, эмоциональную и волевыми сферами ребенка. Каждое занятие включает работу по формированию читательских умений и расширению читательского кругозора ребенка. Большую роль играет

подбор активных приёмов чтения. Одним из главных моментов для того, чтобы заинтересовать детей, по собственному опыту, является коллективное чтение диафильмов, самых интригующих эпизодов литературных произведений, чтобы вызвать у ребят желание прочитать всю книгу. Кроме того, у детей формируется нравственные знания и чувства: любовь, сопереживание, жалость и др. Необходимость использования на занятиях стихов, песен, загадок, игровых моментов обуславливается тем, что для младших школьников характерна быстрая утомляемость. Привлечение родителей к занятиям, привитие культуры семейного чтения играет немаловажную роль в развитии читательского интереса детей. Проведение семейных круглых столов, читательских конференций – одно из составляющих звеньев в данной программе.

Цель программы: организация самостоятельного чтения младших школьников как дома, так и на занятиях, формирование системы работы на основе технологии РКМЧП, способствующей воспитанию младшего школьника как сознательного читателя, проявляющего интерес к чтению, владеющего навыками глубокого чтения и аналитическими способностями, способами самостоятельной работы с читаемым текстом.

Задачи:

- Введение приемов, способствующих формированию коллективно-мыслительной деятельности учащихся, способствующих возрастанию мотивации чтения;
- Формирование читательского кругозора и приобретение опыта самостоятельной читательской деятельности.
- Развитие художественно-творческих и познавательных способностей, обогащение нравственного опыта, формирование этических представлений; развитие нравственных чувств, уважение к культуре других народов.
- Формирование читательской компетентности – совершенствование техники чтения, аналитических способностей учащихся при отборе текстов для чтения.
- Совершенствование навыков чтения: сознательности, правильности, беглости, выразительности, а также аналитических способностей.
- Обучение алгоритмам основных учебных действий по анализу и интерпретации художественных произведений.

Программа «Увлекательный мир книг» составлена для учащихся 1-4 классов и нацелена на общее развитие учащихся, развитие познавательных способностей, эмоционально-волевых и нравственных качеств личности ребенка. Занятия с детьми целесообразно

проводить один раз в неделю.

Программа «Увлекательный мир книг» нацелена на раскрытие всего спектра литературы для детей в ее идейно-тематическом, видео-жанровом, эстетическом многообразии. Подобраны литературные произведения, соответствующие возрастным особенностям детей, способные заинтересовать их, побудить к организации собственной творческой деятельности на основе прочитанного материала. Особенность учеников начальной школы – это быстрая утомляемость, поэтому программа включает разные виды деятельности (игровые, творческие, исследовательские), многообразные формы и методы работы.

Формы работы:

Чтение диафильмов, выставки рисунков, книжно-иллюстративные выставки, викторины, обсуждения, обзоры, выразительное чтение, беседа, КВНы, доклады, литературные ринги, праздники чтения, экскурсии в библиотеку, презентации прочитанных и любимых книг, прослушивание аудиоматериалов, драматизация сказок, отрывков из книг, уроки-путешествия, литературно-музыкальные утренники, видеопросмотры и Читательские конференции «Семейные чтения».

Этапы работы по программе:

- Подготовительный
- Самостоятельное чтение
- Проектировочный
- Исполнительский
- Итоговый

Методические рекомендации:

Программа составлена с учетом технологии развития критического мышления через чтение и письмо на уроках по внеклассному чтению и нацелена на развитие литературоведческих и языковых навыков учащихся младших классов, развитие коммуникативных навыков, интеллекта, эмоциональной отзывчивости, эстетических потребностей и способностей.

Основная задача - организация динамичной системы работы учителя и учащихся по формированию читательской личности учащихся, испытывающей потребность в чтении, как в источнике дальнейшего саморазвития. Реализация программы предполагает следующие этапы технологической деятельности: исследование, проектирование, исполнение.

В процессе исследования происходит диагностика уровня развития деятельности, коллектива и личности. Диагностируются следующие параметры:

Уровень деятельности. При изучении деятельности группы (класса), личности диагностируются (путем наблюдения либо анкетирования, тестирования) цели деятельности, содержание, средства, методы, рефлексия.

Результат педагогического воздействия на развитие личности, коллектива изучается специально, направленно, путем различных методов.

При диагностике коллектива исследуется его структура, типы связей, выполнение норм (законов), общественных отношений, правил межличностных отношений (психологическая совместимость).

В ходе исследования личности диагностируется степень становления ее структуры: направленности, сознания, характера, чувства, темперамента. Определяется ее энергетический потенциал. Рассматриваются также ее начальные читательские компетенции.

Этап проектирования, разрабатывается с учетом первоначальной диагностики и предполагает выполнение следующего алгоритма исследовательского этапа:

а) постановка цели исследования (что конкретно в данном случае исследуется в деятельности, коллективе, личности);

б) выявление противоречий в процессе развития деятельности, коллектива, личности, затруднения, ошибки управления;

в) систематизация противоречий и выделение главных потребностей познания и развитие рефлексивных способностей;

г) перевод противоречий в проблему (осознание причин противоречий и установление путей их исправления);

д) рефлексия.

Для реализации данного алгоритма используются следующие виды деятельности:

На подготовительном этапе учащиеся знакомятся со списком книг, рекомендованных для чтения, выясняют, что из списка имеется в домашней библиотеке, составляют индивидуальный план порядка чтения книг. Определяется дата посещения библиотеки, где выясняется, какие книги можно будет взять там. Также представляют составленный план чтения в классе друг другу для того, чтобы можно было обменяться книгами по мере их прочтения. Некоторые произведения ребята с помощью родителей находят на библиотечных сайтах Интернета.

Этап самостоятельного и коллективного чтения предполагает общение читателя с художественным текстом, ведение диалога с автором через составление вопросов по прочитанной книге. Чтение можно организовать непосредственно в классе: групповое чтение диафильмов, чтение учителем или подготовленными детьми самых интересных эпизодов из литературного произведения. Рефлексия на данном этапе

проявляется в уровне вопросов, сформированных после прочтения книги. Учитель подводит итоги наблюдений.

Проектировочный этап – самое важное звено программы, строится с учетом алгоритма, в основе которого:

а) постановка цели проектирования (на основе результата исследования);

б) проектирование предметного содержания обучения;

в) проектирование творческих групп (с учетом межличностных отношений);

г) проектирование проблемной ситуации;

д) рефлексия.

Данный этап, по сути, предполагает разработку системы уроков по внеклассному чтению, в ходе которых происходит постановка проблемы (формулировка темы урока), организация творческих групп, дискуссия (или иные формы обсуждения), рефлексия проектировочного акта. Основными достоинствами данного подхода являются: развитие коммуникационных навыков учащихся, их аналитических способностей, развитие интереса к чтению, расширение круга чтения и кругозора.

Исполнительский этап предполагает реализацию задуманного и включает, например, обмен впечатлениями по прочитанному произведению с одноклассниками на уроках (5-7 минут), вывешивание учениками собственных обоснованных рекомендации для чтения той или иной книги и т.д. Дискуссия между группами учащихся, в зависимости от впечатлений от прочитанной книги, оценки героев, главной мысли произведения и т.п. Один раз в месяц на уроке-рефлексии возможно проведение праздников читательских удовольствий. Он предполагает следующие виды деятельности: зачитывание отрывков из прочитанных книг, выставка прочитанных книг и иллюстраций, драматизация, викторина и др.

Роль учителя на данном этапе предполагает ввод учащихся в проблемную ситуацию: постановку проблемы, коллективное обсуждение целей, способов их достижения. Самым важным компонентом деятельности является актуализация противоречий, определение внутренних целей, реальных способов деятельности. Результатом должны являться активизация деятельности в группах, повышение уровня речемыслительной деятельности учащихся. На этом этапе учитель определяет для себя ряд проблем, возникших в процессе работы.

Итоговый этап является одновременно и заключительным, и мотивирующим на дальнейшую деятельность. Он предполагает огромную

подготовительную работу и может иметь разные формы выражения. Наиболее приемлемыми являются читательская конференция или презентация достижений читателя на совместном с учащимися родительском собрании. При подготовке этих мероприятий учащиеся могут организовываться в творческие группы, каждая из которых выбирает, что будет представлять и как. Возможные варианты: подготовка и проведение литературного ринга, художественное оформление

(выставки книг, иллюстраций к произведениям и др.), подготовка драматизации отрывка из произведения по выбору, творческая работа (отзыв, сочинение по произведениям, литературный журнал, презентация). Итоговый этап предполагает приглашение гостей - библиотекаря, администрации школы, родителей, учащихся и учителей из других классов. Необходимо продумать награждение лучших читателей (или групп) в виде дипломов, грамот, благодарностей.

II часть - Нормативная
Тематическое планирование занятий

1 класс				
№	Тема	Кол-во часов	Форма и содержание работы	Планируемые результаты
1	«В гостях у сказки»: народные (русские, казахские и др.) сказки.	3	Анализ прочитанного материала, характеристика основных проблем и героев. Систематизация сказок по поднимаемым в них проблемам. Драматизация сказки, игры на основе сказок Чтение сказок учителем, раскраски со сказками, лепка героев из пластилина. Формирование классного обменного фонда книг.	Учащиеся могут различать виды устного народного творчества Учащиеся могут характеризовать героев сказки; определять последовательность событий Получат представление о библиотеке, научатся рассказывать о своей домашней библиотеке.
2	С.Я. Маршак «Вам, дети, про все на свете»	2	Игровое путешествие по произведениям С.Я. Маршака. Представление полюбившегося текста (с аргументацией). Чтение диафильмов.	Знакомство с творчеством детского поэта. Учащиеся могут находить отличие сатирического произведения от юмористического. Чтение стихов наизусть
3	И.И.Акимовский «Жил-был бобр», рассказы о животных	2	Экскурсия-игра, выразительное чтение, обсуждение, обзор литературы о животных.	Учащиеся могут осуществлять поиск необходимой информации; строить понятные для партнёра высказывания.
4	В.А. Осеева «Волшебное слово»	1	Выразительное чтение, обсуждение, беседа, дискуссия (работа в творческих группах).	Учащиеся могут учитывать разные мнения и стремиться к координации различных позиций в сотрудничестве.
5	Н.Н. Носов «Фантазеры и затейники»	2	Беседа, инсценировка, викторина. Представление других произведений Н.Н. Носова. Обсуждение выставки иллюстраций (либо экранизации произведений)	Учащиеся могут осуществлять анализ объектов с выделением существенных и несущественных признаков;

6	«В гости в библиотеку!», совместно с библиотекарем.	1	Экскурсия в библиотеку. Знакомство с библиотекарем и библиотекой. Правила пользования библиотекой. Обзор литературы для детей.	Учащиеся смогут осознать значимость чтения для своего дальнейшего развития и успешного обучения; формирование потребности в систематическом чтении как средстве познания мира и самого себя;
7	Д. Биссет «Все кувыркoм»	2	Коллективное чтение диафильма, конкурс рисунков, игра.	Учащиеся могут высказывать и обосновывать свою точку зрения
8	В.П. Катаев «Цветик-семицветик»	1	Коллективное чтение, обсуждение, беседа, дискуссия (работа в творческих группах).	Учащиеся смогут характеризовать героев сказки; определять последовательность событий
9	Народные песенки, потешки.	3	Музыкально-игровая программа. (Чтение учителем, заучивание наизусть, игры и хороводы), беседа об экранизациях, содержащих элементы народной культуры)	Учащиеся могут различать виды устного народного творчества
10	В.Ю. Драгунский «Денискины рассказы»	2	Чтение и пересказ рассказов учащимися, обсуждение, дискуссия.	Учащиеся могут показать полноценное восприятие художественной литературы; эмоциональную отзывчивость на прочитанное
11	«Книжная полка папы и мамы»: книги детства родителей	2	Литературный час совместно с родителями, книжная выставка, прослушивание аудиозаписей, обсуждение.	Учащиеся могут в ходе беседы с родителями проявить свой интерес к новым книгам
12	Г.Б. Остер «Зарядка для хвоста»	2	Чтение учащимися, видеопросмотр, викторина, лепка из пластилина.	Учащиеся могут создать творческие работы
13	«Попробуй, отгадай!»	2	Викторина – презентация. Викторина (либо брейн-ринг) между группами по прочитанным произведениям.	Учащиеся могут защитить свои проекты, отвечать на вопросы по прочитанным книгам
14	«Спасибо тебе, Азбука!»	3	КВН для первоклассников: инсценированная программа.	Учащиеся могут декламировать стихотворение, передавая с помощью интонации настроение поэта; различать стихотворный и прозаический тексты.
15	«Стихи о детях и для детей»	3	Встреча с детским поэтом. Чтение стихов учителем и учащимися, в том числе и наизусть, игры.	Учащиеся могут декламировать стихотворение, передавая с помощью интонации настроение поэта; различать стихотворный и прозаический тексты.

16	«Литературное лето»	2	Обзор рекомендательного списка литературы для летнего чтения. Определение проблем, рассматриваемых в книгах.	Учащиеся могут выбрать заинтересовавшие их книги
	Итого	33 часа		

III часть – Констатирующая

Рекомендации к оцениванию деятельности учащихся.

В результате освоения программы у школьников формируются следующие предметные умения:

- осознавать значимость чтения для личного развития;
- формировать потребность в систематическом чтении;
- использовать разные виды чтения (ознакомительное, изучающее, выборочное, поисковое);
- уметь самостоятельно выбирать интересующую литературу;
- пользоваться справочными источниками для понимания и получения дополнительной информации.
- уметь работать с книгой, пользуясь алгоритмом учебных действий;
- уметь самостоятельно работать с новым произведением;
- уметь работать в парах и группах, участвовать в проектной деятельности, литературных играх;
- уметь определять свою роль в общей работе и оценивать свои результаты.
- прогнозировать содержание книги до чтения, используя информацию из аппарата книги;
- отбирать книги по теме, жанру и авторской принадлежности; ориентироваться в мире книг (работа с каталогом, с открытым библиотечным фондом);
- составлять краткие аннотации к прочитанным книгам;
- пользоваться словарями, справочниками, энциклопедиями.
- участвовать в беседе о прочитанной книге, выражать своё мнение и аргументировать свою точку зрения;
- оценивать поведение героев с точки зрения морали, формировать свою этическую позицию;
- высказывать своё суждение об оформлении и структуре книги;
- участвовать в конкурсах чтецов и рассказчиков;
- соблюдать правила общения и поведения в школе, библиотеке, дома и т.д.
- знать права читателя.

Межпредметные связи на занятиях:

- с уроками литературного чтения: слушание и различные виды чтения, пересказ, инсценирование;
  - с уроками изобразительного искусства: иллюстрирование сказок, оформление книжек-самоделок и других творческих работ, участие в выставках рисунков при защите проектов;
  - с уроками технологии: изготовление поделок к сказкам, различных элементов по темам проектов.
- Выпускник научится:
- ориентироваться в книге по названию, оглавлению, отличать сборник произведений от авторской книги;
  - самостоятельно и целенаправленно осуществлять выбор книги в библиотеке по заданной тематике, по собственному желанию;
  - составлять краткую аннотацию (автор, название, тема книги, рекомендации к чтению) на литературное произведение по заданному образцу;
  - пользоваться алфавитным каталогом, самостоятельно пользоваться соответствующими возрасту словарями и справочной литературой.
  - воспринимать на слух и понимать различные виды сообщений (бытового характера, художественные и информационные тексты);
  - осознанно читать тексты с целью удовлетворения интереса, приобретения читательского опыта, освоения и использования информации;
  - использовать такие виды чтения, как ознакомительное, изучающее, поисковое; осознавать цель чтения и выбирать в соответствии с ней нужный вид чтения;
  - работать с информацией, представленной в разных форматах (текст, рисунок, таблица, диаграмма, схема);
  - ориентироваться в соответствующих возрасту словарях и справочниках
- Выпускник получит возможность научиться:
- ориентироваться в мире детской литературы на основе знакомства с выдающимися произведениями классической и современной отечественной и зарубежной литературы;
  - определять предпочтительный круг чтения, исходя из собственных интересов и познавательных потребностей;

- писать отзыв о прочитанной книге;
- работать с тематическим каталогом;
- работать с детской периодикой

Ожидаемые результаты и способы их проверки:

Реализация данной программы не предполагает прохождения обучающимися промежуточной и итоговой аттестаций. Отслеживание результатов планируется осуществлять путём проведения тестов, выполнением проверочных работ:

- осознанно, правильно, выразительно читать;

- извлекать из текстов интересную и полезную информацию;
- самостоятельно выбирать книги для чтения;
- работать с разными источниками информации (словарями, справочниками, в том числе и на электронных носителях);
- высказывать оценочные суждения о прочитанном произведении;
- самостоятельно выбирать книги для чтения.

Педагогическая деятельность И. Алтынсарина – как прогрессивный путь социально-экономического развития Казахстанского общества

*Лысоченко Сергей Дмитриевич
Директор школы, преподаватель русских народных инструментов
КГУ «Детская школа искусств им.С.Кожамкулова
отдела образования Карабалыкского района»
Управления образования акимата Костанайской области*

Работа ставит своей целью, раскрытие предпосылок становления системы дополнительного образования, основанных на новаторской педагогической деятельности И.Алтынсарина в условиях социально-культурного развития второй половины XIX века и её актуальность в наши дни.

Обращаясь к бурному общественному развитию в Российской империи второй половины 19 века, все устремления передовой части интеллигенции обусловлены преобразованием и усовершенствованием.

Демократизация государственных устоев, отмена крепостного права, научные открытия, технический прогресс, рождение новых течений в искусстве, реформирование народного просвещения, подарило человечеству такие имена как: А.Кунанбаев и Л.Н.Толстой, П.И.Чайковский и Курмангазы, Ш.Валиханов и Д.Менделеев, М.С.Бабаджанов, этот перечень «золотых» имен нескончаем и по праву, достойное место в нём принадлежит основателю казахской национальной педагогики, этнографу, поэту и исследователю, реформатору и создателю организованной системы всего образования Казахстана, включающее как общеобразовательное, так и внешкольное (дополнительное).

Известные факты из жизни периода учебы в Оренбурге И Алтынсарина дают представление о

незаурядном таланте просветителя. Это отличная учеба и жажда знаний. Содержание же обучения для детей интеллигенции тех лет, включало в себя как точные науки, так и гуманитарные в области культуры и искусства. К примеру: знание математики и навыки рисования или обучение языкам и владение музыкальным инструментом, не имели приоритетов и не подразделялись на главные и второстепенные. А пребывание в период учебы в Оренбурге, как культурном центре того времени, наложили отпечаток становления И.Алтынсарина.

Культурная же жизнь Оренбурга протекала под влиянием интенсивной колонизации.

«Поражение во время Крымской войны- писал Энгельс, показали необходимость быстрого промышленного развития для России» (ц.стр.33). В 50х годах XIX века организовывались любительские спектакли для широких кругов населения, учреждено общество содействия народному образованию. Деятельное участие в работе общества принимали А.Жемчужников, соавтор А.К.Толстого по созданию образа Козьмы Пруткова, поэт А.Плещеев, видный сотрудник, пограничной комиссии, в доме которого прозвучал голос любителей русского театра (2; с.114).

М.Ауэзов писал «Необъятность казахской степи, отсутствие границ и пределов выразилось в строении его души. Пейзаж, изображенный Алтынсариним, соответствует пейзажу родной земли, та же безграничность, бесформенность, устремленность, бесконечность и широта».

Из воспоминаний правнучки И.Алтынсарина, профессора Казахстанского Университета «Туран», заслуженного деятеля культуры РК Гульжихан Касымжановой: «Говоря о жизни и деятельности великого просветителя, нельзя не упомянуть и его окружение. Рядом с ним постоянно находился народный акын Нуржан Наушбай. Ибрай, владея красивым голосом, сам неплохо играл на домбре и был прекрасным импровизатором. Его ученик Габдолгали Балгынбаев вспоминает, что они вместе с Н.Наушбаем часто проводили вечера в словесных состязаниях на домбре, где слушатели становились свидетелями прекрасных поэтических импровизаций. В его окружение входила вся элита казахского общества».

Время активной просветительной деятельности И.Алтынсарина проходило на фоне подъёма движения земского учительства. Из полемики видных деятелей педагогики тех лет, таких как К.Д.Ушинского, Н.А.Корфа, Н.А.Бушакова и других, с именами которых связано начало проведения съездов народных учителей, формировался облик педагогической науки. В частности, на одном из первых съездов Уральского региона, рассматривались направления: от либерально-консервативного до демократично – прогрессивного, но все они сходились к прогрессивно – поступательному пути развития просвещения и воспитания. Для более полного образования находят свою необходимость: открытие народных домов для литературно-музыкальных вечеров, спектаклей, где имелись бы библиотека, музей и другие учреждения внешкольного образования и воспитания. Помимо уроков рисования, в учебные планы включаются уроки пения, с возможным углубленным изучением основ хорового пения и сольфеджио.

Учитывая интеллектуальную потребность в передовых педагогических течениях и необходимости внедрения их в открываемых школах, И.Алтынсарин, несомненно, усовершенствовал и внедрял этот опыт, на основе национальной культуры. А географическая близость Уфы, Оренбурга, Шадринска, Тоицка, Костаная, Торгая, является подтверждением единства педагогического развития.

Область этнографии и, исследуемая И.Алтынсариним, весьма обширна: в неё входит не только то, что собственно и ограничивалась

обыкновенная этнография сказки, песни, пословицы, свадьбы, образы и др., не только внешняя сторона народного быта, но его современная и экономическая действительность.

Благодаря этим исследованиям и их систематизации, они являются национальным импульсом к дальнейшему изучению казахской национальной культуры. А с обретением независимости Республики Казахстан, этот многогранный культурный пласт является предметом изучения и дальнейшего исследования в учебных заведениях различных направлений. В том числе и в учреждениях дополнительного образования по всем видам искусств: музыкального, изобразительного, театрального, хореографического.

Совершенно новым и прогрессивным было создание ремесленных отделений при школах, самостоятельных ремесленных училищ. В них казахская молодежь обучалась кожевенному, мыловаренному, маслодельному, гончарному, столярно- токарному, кузнечно – слесарному и др. Обучение многим ремеслам, их усовершенствованиям и применениям на практике, продолжают заниматься профессиональные учреждения и учреждения дополнительного образования в современном Казахстане.. А заложенная научная структура обучения И.Алтынсариним в 19 веке является отправной точкой развития. Предпосылки открытия русско- казахских школ в 1850 г. в Оренбурге, а позднее, в 1861 г. в г. Троицке, связаны с промышленным освоением Казахстана, и потребностью в высокообразованных людях. Благодаря стечению обстоятельств, открытия учебных заведений и обучения в Оренбургской школе – интернате И.Алтынсарина на высоких достижениях российской науки и культуры, его просветительская, переводческая, реформаторская, в области составления казахского алфавита на основе кириллицы, сформировала необратимую взаимосвязь русской и казахской культур.

Алтынсарин - писал профессор А.Ф.Эфиров – был патриотом своего народа и России. Любя свой народ, находясь в гуще его, он внимательно изучал народные обычаи и нравы, устное творчество и обрабатывал систематизировал эти наблюдения. А в своей публицистике Алтынсарин писал: «Казахский народ скоро сольётся с государством русским, сам увидит счастье своё в этом сближении и будет не только скотоводом, но и земледельцем» (3; с 143).

«Для нас кочевников, очень дороги произведения И.Алтынсарина, как и он сам.

Мы готовы видеть в лице г. Алтынсарина героя, который становится отражением всего народа, духа его,

ума, нрава, характера и вообще всей жизни» (4, с 48).

Социально - экономический подъём и взаимодействие второй половины 19 века, между русскими и казахами, укрепление культурных связей, интеграция населения, являются прогрессивными особенностями того времени. Деятельность же И.Алтынсарина в этих процессах трудно переоценить, которая имеет своё продолжение на новых этапах развития современности. А приграничное творческое сотрудничество наших дней только подтверждает правильность указанного пути.

«Межэтническое согласие – это важнейший фактор внутривосточной стабильности, без которого невозможно устойчивое развитие страны. Казахстан, как и Россия, - многонациональное государство.... Русские – это часть нашего народа, их вклад в становление и развитие Казахстана огромен и не подлежит забвению» К.Токаев. 3.06.2020 г.(6).

«Необходимо обратить самое серьёзное внимание на спортивный и творческий потенциал подрастающего поколения» (5) К.Токаев.

Всенародно поддерживаемая проводимая культурная политика Президентом Республики Казахстан К.Токаевым находит подтверждение

заложенных её основ И.Алтынсариним.

Творческое наследие И.Алтынсарина требует дальнейшего изучения и внедрения, как прогрессивного казахстанского развития образования современности, где есть место образованию дополнительному- как неотъемлемой его части. И.Алтынсарина по праву считают казахским М.В.Ломоносовым. Применительно к нему и имя казахстанского «Ю.А.Гагарина педагогики», где он всей своей деятельностью от известного- устремился к новым высотам, питая себя тягой к знаниям и свершениям.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Ф.Энгельс «О России» М, 1923 с.33.
2. История Оренбуржья/ Оренбург 1996 г. с.114.
3. «Оренбургский листок» 1880 №17 с.143.
4. «Оренбургский листок» 1884 №15 с.48.
5. Послание Главы государства К.Токаева народу Казахстана 01.09.2020г.(5)
6. Комсомольская правда (3.06.2020 г.)
7. к.и.н. доцент кафедры отечественной истории БГПУ им. М.Акмоллы (Уфа)РФ
(Учительские съезды на Урале на рубеже XIX- XX вв.

Арт-терапия на уроках изобразительного искусства

*Карменова Альфия Казтаевна
Преподаватель изобразительных дисциплин
КГУ «Детская школа искусств им.С.Кожамкулова
отдела образования Карабалыкского района»
Управления образования акимата Костанайской области*

Многим еще в детстве говорят, что не умеют рисовать. На самом деле процесс рисования естественен для каждого человека, задатки графика, живописца или скульптора есть у каждого. Рисование помогает осмыслить и привести к гармоничному состоянию свой внутренний мир. Арт-терапия – одна из составляющих широкой категории – терапии искусством.

Цель Арт-терапии не научить ребенка рисовать, а помочь посредством рисования справиться с проблемами, вызывающими у него запертые эмоции (которые зачастую он не может вербализовать), дать выход творческой энергии. Учитель вооружает ребенка одним из доступных и приятных для него способов снятия эмоционального напряжения и на будущее.

С какими проблемами помогает справиться арттерапия?

Методами арттерапии можно справиться с различными негативными состояниями, такими как – тревожность, страхи, депрессия, агрессивность и многими другими психологическими проблемами, которые мешают человеку жить и тормозят его развитие.

Можно с помощью арттерапии контролировать свое психологическое состояние, ведь, как известно, оно может очень меняться, особенно, если в жизни присутствуют стрессовые ситуации.

Практическое значение применения техник арт-терапии в образовании.

Участники приобретают ценный опыт позитивных изменений, постепенно происходит углублённое самопознание, самопринятие, гармонизация личности,

личностный рост, развивается рефлексия и анализ своего поведения, мыслей и чувств, улучшается общая атмосфера в группе, расширяются связи с другими детьми, через переживание сильных эмоций, благодаря преодолению трудностей изменений ребёнок очищается и становится терпимее и мудрее по отношению к другим.

Даже использование отдельных техник оказывает на участников группы своё терапевтическое воздействие. Применение этих техник особенно эффективно в начальной школе, так как дети не всегда могут точно сформулировать, что их беспокоит. А посредством изобразительной деятельности, работы с пластилином и прочего им легче выражать свои эмоции и их отыгрывать. В результате работы в арт-терапевтическом направлении педагог получает: положительный эмоциональный настрой группы, облегчает невербальный выброс негативных эмоций, их проработка позволяет снимать тревогу, отыгрывать агрессию и злость, искать ресурсы для дальнейшего развития, через коллективную деятельность помогает прояснить участникам свои эффективные и неэффективные способы коммуникации, позволяет развивать рефлексии своих мыслей, чувств, поступков, даёт возможность на символическом уровне экспериментировать с самыми разными чувствами, исследовать и выражать их в социально-приемлемой форме, способствует творческому самовыражению, развитию воображения, эстетического опыта, снижает утомляемость, развивает потенциал личности и повышает групповую сплочённость.

Упражнения

Начальный этап

Области применения.

- Развитие уверенности в себе, уверенности в своих способностях.

- Снятие тревожности перед выполнением работы.

1. Рисование в «воздухе». Педагог рисует в воздухе какую-либо фигуру, изображающую простой предмет. Затем просит ребенка повторить изображение сначала в воздухе, а потом на бумаге

2. Быстрое написание знаков, подобных иероглифам и т.д., в результате которых человек понимает, что он действительно может рисовать, открывает новое видение мира.

3. Озорные рисунки. Упражнение выполняется в парах. Один из участников задумывает геометрическую фигуру (цифру, букву) и «рисует» ее в воздухе губами, представляя, что в них зажат карандаш, который нельзя ронять. Задача второго – отгадать «нарисованное». Затем происходит смена ролей.

Работа с пластилином

Области применения.

-Для отработки любого неприятного чувства:

обида, гнев, страх и т.д.

- В работах пары – для поиска точек соприкосновения и прояснения межличностных отношений.

-Работа с собственными ресурсами.

Первый этап. Классу даётся инструкция: в течение всего времени, пока длится музыка необходимо с закрытыми глазами слепить образ своего гнева (обида, того, что приятно, своего помощника и т.д.), не особо задумываясь над тем, что получается, а дать свободу своим рукам. Эту инструкцию можно видоизменить в зависимости от цели: можно предложить лепить вдвоём с открытыми глазами. В зависимости оттого, что лепится, выбирается и музыка. После того, как закончится музыка, ребятам предлагается внимательно рассмотреть свою работу и от своего имени презентовать образ.

В случае, если работали 2 человека, важно проговорить не только то, что они создали, но также и то, как им работалось вместе, что нового и интересного они узнали друг о друге и т.д.

Второй этап. Если участники лепили в одиночку, то им предлагается найти сходный в чём-то другой образ и объединиться в пары. Их задача – под музыку слепить общий ресурс (если до этого они лепили негативный образ) или то, что является для них защитой, приносит радость. На этапе обсуждения важно проговорить название их образа и что он несёт людям. Как лепили участники? Как они разрешали возникающие конфликты? Кто доминировал, кто подчинялся, и было ли комфортно детям в этих позициях? Какие чувства возникали и какое чувство преобладает при завершённом результате и т.д.? Важно подчеркнуть вклад каждого в работу и в конце устроить выставку работ.

Работа с глиной

Области применения.

- Снятие тревожности, агрессивности.

-Управление своим эмоциональным состоянием.

1. Сжимание.

2. Разглаживание.

3. Формообразование

4. Сплюсчивание

Работа с бумагой для создания коллажа

Области применения.

- Развитие представления о чём-то, посредством работы с бумагой.

- Отработка негативных чувств и ресурсов.

- Работа в команде – развитие сплочения.

-Развитие рефлексии.

I вариант. Первый этап. Если это индивидуальная работа, то участникам предлагается с помощью бумаги (различные журналы, цветная бумага, картон, фольга и т.д.), ножниц и клея создать образ чего-то, в зависимости оттого, какая тема предъявлена. Например: “Трудности в

школе”, “Наш класс”, “Дружба”. Работа длится, пока звучит музыка.

Если это коллективная работа, то в зависимости от количества детей, класс разбивается на 2-3 команды. Лучше ставить в одну команду детей с разными статусами, с тем, чтобы отвергаемые и не принимаемые дети могли показать свою индивидуальность. После этого им также даётся тема и предлагается в течение некоторого времени создать коллективный рисунок, используя только бумагу, ножницы и клей.

Второй этап. Если это индивидуальная работа, то участникам предлагается рассказать о своей работе, о тех мыслях и чувствах, которые возникали по ходу. Если это коллективная работа, то участники рассказывают, что они создали, какие чувства и мысли возникали по ходу совместной работы, что для каждого означает полученный образ? Здесь акцент делается не только на том, что для каждого означает этот образ, но и на стиль взаимодействия между детьми. Важно проговорить, кто какой элемент делал, чья была идея, насколько было комфортно детям работать вместе, и хотели бы они что-либо сейчас изменить? В конце каждому предлагается выбрать какой-то элемент на картине и от его имени рассказать о себе.

II вариант. Необходимо вырезать из журналов картины, иллюстрирующие те или иные позитивно окрашенные события, участниками которых были дети (каникулы, праздник); при этом желательно вспомнить и описать детали этих событий.

Работа с бумагой и красками.
Области применения.

- Снижение эмоциональной напряженности.
- Осознание своих чувств, переживаний.
- Управление своими чувствами.

Рисунок на асфальте. Дать ребенку цветные мелки и предложить нарисовать все, что ему хочется.

Наскальная живопись. На специально отведенной стене, например в рекреации, крепится большой лист бумаги, где дети рисуют все, что хотят и чем хотят (цветными мелками, фломастерами и т.д.).

Рисунок на стекле. Кусок стекла размером с альбомный лист аккуратно оклеить липкой лентой (чтобы не пораниться) или вставить в деревянную рамку. Рисовать на стекле можно красками, фломастерами, мелками все, что захочется. С обратной стороны листа можно подкладывать разноцветные листы бумаги (фон), из-за чего эмоциональное восприятие рисунка будет меняться.

Восковой рисунок. Лист бумаги нагирается свечой. Затем раскрашивается красками или мелками.

Пластилиновая живопись. Педагог, нарисовав предварительно контурное изображение предмета, предлагает ребенку размазать немного пластилина на

поверхности картона, не выходя за контур. Можно использовать несколько цветов, накладывая их друг на друга, чтобы придать объемность. Излишки пластилина убираются.

Штампы. Использовать предметы с рельефной поверхностью, найденные в лесу (камешки, шишки), на природе (листья, цветы, травинки), найденные дома на кухне (дольки лимона, огурца, нижняя сторона шляпок грибов). Создать из отпечатков целостную композицию или образ.

«Выдувание соломинкой». Используется соломинка для коктейля. На сухую бумагу наносится жидкая лужица. Соломинку следует держать в нескольких сантиметрах от поверхности и дуть через нее на лист бумаги. Таким образом, можно получить неожиданные образы.

Изображение своего настроения. Педагог предлагает ребенку выбрать по желанию цвет краски и на белом листе бумаги нарисовать цветочные линии, пятна, круги, узоры, выражающие его настроение в данный момент.

Победа над страхом. Ребенку предлагают нарисовать то, чего он больше всего боится, а затем его рисунок обсуждается. После этого ребенку дают ножницы и предлагают разрезать (или порвать) свой «страх».

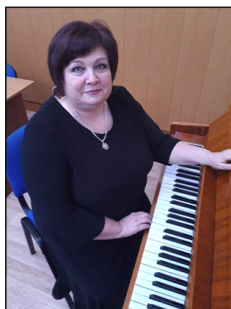
Кляксы. 1 вариант. Детям предлагается взять на кисточку немного краски того цвета, какого им хочется, плеснуть «кляксу» на лист бумаги и сложить его вдвое так, чтобы «клякса» отпечаталась на второй половине листа. Затем лист развернуть и рассказать, на кого или на что похожа полученная «клякса». 2 вариант. Наполнить краской круглую кисть и сильно стряхнуть ее на бумагу, держа за кончик ручки кисти. Резко остановить кисть. В полученных кляксах попытаться увидеть различные образы, изображения.

Рисование по точкам. Педагог заранее готовит схему рисунка, расставляя контурные точки. Ребенку предлагают соединить точки линией. Получившийся контур дорисовать, раскрасить, придумать сюжет и дать название.

Графическая музыка. Ребенку предлагают под музыку, закрыв глаза, проводить на бумаге линии в соответствии с восприятием мелодии. Затем найти в этих линиях образы и обвести их карандашами разного цвета (рыбка, черепаха, птица и др.). Пальцевая живопись. Педагог предлагает детям нарисовать предмет, накладывая цветочные пятна (гуашь) пальчиком или используя палочки. Можно нарисовать не весь предмет, а только его контур.

Набрызгивание. Окунуть старую зубную щетку в готовую краску и провести по щетине большими пальцем или другой жесткой щеткой.

Сценарий выпускного вечера

*Левицкая Светлана Владимировна
Преподаватель теоретических дисциплин
КГУ «Детская школа искусств им.С.Кожамкулова
отдела образования Карабалыкского района»
Управления образования акимата Костанайской области*

Голос ведущего за сценой
(звучит тихо классическая музыка)
Художники и музыканты -
Поэты красок, чародеи звуков,

Вы миру дарите таланты,
И это важная наука.
Искусство для людей
Как солнце для растений,
Где море добрых чувств -
Награда для достойных поколений!
Под фанфары входит ведущий

Ведущий 1. Добрый день, дорогие выпускники, преподаватели и родители! Мы рады приветствовать Вас на самом долгожданном и торжественном празднике – Выпускном вечере в Детской школе искусств. А нашей школе 50. Пусть он будет добрым и незабываемым.

Разрешите вечер, посвященный дню окончания школы считать открытым.

Государственный флаг внести! (барабанная дробь)
Звучит Гимн РК.

Ведущий: Сөз, мектеп бойынша бұйрықты оқу, директордың орынбасары

Задорожной Елена Анатольевнаға беріледі.

Зачитывается приказ

Ведущий: Каждый выпуск в нашей школе – это созвездие талантов, а наши выпускники - творческие личности. Позади репетиции, конкурсы, концерты и пленэры. Позади тысячи больших и маленьких событий, из которых складывается школьная жизнь. Дорогие друзья, мы рады сообщить, что выпускные экзамены сданы успешно, и сегодня 32 выпускника получают свидетельства об окончании Детской школы искусств имени Сералы Кожамкулова.

Куәлікті тапсыру құрметі мектеп директоры Лысоченко Сергей Дмитриевичке беріледі.

Директор: "Дорогие выпускники! Сегодня для всех нас наступил торжественный день. Пройден первый рубеж в вашей жизни и вы получаете важный документ - свидетельство об окончании Детской школы искусств. Позади годы учебы, экзамены, которые вы с честью выдержали. Мы искренне надеемся, что знания, которые вы приобрели за это время в нашей школе, помогут вам в дальнейшей жизни. Пусть удача будет сопутствовать вам всегда.

ВРУЧЕНИЕ!

Ведущий 1. Теперь вы можете гордо носить звание выпускника Детской школы искусств. Вы получили свой первый документ об окончании школы.

Отзвучали слова напутствий, пожеланий, поздравлений и остались одни, не выступившие на этой сцене – ВЫПУСКНИКИ 2023 года.

Внизу выходят выпускники с цветами.

Выпускник: ВЫ ПОВЕРЬТЕ,
В ДУШЕ НЕИЗМЕННО
СВЕТ ИСКУССТВА МЫ БУДЕМ ХРАНИТЬ
ВСЕ ИДЕИ, НАДЕЖДЫ И ПЛАНЫ
ПОСТАРАЕМСЯ В ЖИЗНЬ ПРЕТВОРИТЬ

Ведущий: Мы приветствуем наших Уважаемых преподавателей музыкального отделения, изобразительного и отделения хореографии.

Дарят цветы учителям.

Ведущий: Учеба в Детской школе искусств – это дело ответственное, кропотливое, добросовестное. И без поддержки родителей не было бы таких хороших результатов.

Слово для поздравления предоставляется родителям: Малковой Татьяне Николаевне и Нургалиевой Айнур Сериковне

На этом официальная часть нашего торжества окончена. Государственный флаг вынести (барабанная дробь)

Вынос флага

Занавес закрывается. (Готовится оркестр)

(Показ фильма о школе)

Песня о школе

Занавес открывается

Ведущий: В исполнении оркестра русских народных инструментов детской школы искусств им. С. Кожамкулова звучит « Аксакии» Курмангазы, художественный руководитель Лысоченко Сергей Дмитриевич.

Занавес закрывается.

Презентация о школе и учениках

Ведущий : (голос за сценой)

Художники и музыканты -

Поэты красок, чародеи звуков,

Вы в детях развиваете таланты

И это очень важная наука.

Искусство для людей
 Как солнце для растения,
 С теплом его лучей
 Приходит вдохновение,
 Под музыку рождаются
 Художника творения.
 Горячие сердца,
 Заботливые руки...
 Когда поет душа,
 Нет времени для скуки,
 И песня хороша,
 И не страшны разлуки.
 Занавес открывается
 Ведущий:
 Переборы и созвучья.
 Изливает мне баян.
 То протяжно и певуче
 Словно утренний туман.

На сцену приглашаем выпускника 2023 года
 Дейнега Владислава, класс преподавателя Лысоченко
 Сергея Дмитриевича Беляев «Ералаш»

Ведущий:
 Сегодня музыка слышна,
 Совсем не та, что раньше.
 Звенит гитарная струна-
 Пускай звенит и дальше.

Свой музыкальный номер дарит нам выпускник
 Копейкин Владимир, класс преподавателя Шабаева
 Юрия Владимировича Иоган Себостьян Бах «Менуэт»

Ведущий : Музыка повсюду и везде
 В пляске водопада и в реке,
 В птичьих голосах в лесной тиши
 Музыка моя звучи, звучи!

На сцену приглашаем выпускника Барсегян Грача
 класс преподавателя

Жумагазы Миржана Миршатовича Венгерский
 народный танец.

«Чардаш» обработка Н. Ризоля

Ведущий: Свой «Этюд» Гурлитт подарит нам
 Нурғалиева Айгерим,
 класс преподавателя Кривенькой Светланы
 Валентиновны.

Ведущий : Ярошенко Илья.
 Класс преподавателя Жумагазы М.М.

Ведущий: Звучат мотивы светлым гимном,
 Дурна ли жизнь, ли хороша,
 Пуста без музыки душа,
 Бедна без музыки
 Душа и музыка едины!

Тренин Никита, класс преподавателя
 Жельгелденова Тулегена Умурзаковича Мустафин «

Бурылтай»

Ведущий: О чем расскажет нам гитарная струна
 Дзисяк Даниэля, класс преподавателя Шабаева Юрия
 Владимировича Джулиани «Аллегро»

Ведущий: Свое выступление дарит нам выпускник
 2023 года Ножнин Глеб Лизнер «Сказка». Класс
 преподавателя Лысоченко С.Д.

Ведущий : Черни «Этюд» фа мажор играет
 Нурғалиева Аружан , класс преподавателя Кривенькой
 Светланы Валентиновны

Ведущий : Где взгляд, там жест, где жест, там
 чувство,

Где чувство, радость и любовь.

Все это тайна жизни бесконечной.

А тенец вечен, как любовь.....

Выпускники класса хореографии 2023 года с танцем
 «Дала толкыны».

Руководитель Пинженина Юлия Сергеевна.

Ведущий: Вот и подходит к концу наш выпускной
 вечер. Кто-то из выпускников, возможно, выберет себе
 творческую профессию, кто-то – нет. Но, несомненно,
 все, кто фактически жил в мире искусства все эти годы,
 будут успешными в жизни, потому что убедились: чтобы
 чего-то добиться, нужно много работать для достижения
 хорошего результата.

Играет музыка

Ведущий: Нам совсем не хочется прощаться с
 нашими выпускниками – вы всегда долгожданные гости в
 нашей школе и её двери для вас всегда открыты. Мы
 надеемся, что Искусство станет вашей путеводной
 звездой в жизни.

Ведущий 1. Мы не прощаемся с вами, а говорим:

Ведущие вместе: До свидания! До новых встреч!

Доклад «Архивные воспоминания о Новоостройской ДШИ»

*Левицкий Сергей Вячеславович
Преподаватель духовых и ударных инструментов
КГУ «Детская школа искусств им.С.Кожамкулова
отдела образования Карабалыкского района»
Управления образования акимата Костанайской области*

С 1989 по 1999 год в Комсомольском районе Кустанайской области функционировало две школы искусств. Это ДШИ п. Комсомолец и Новоостройская ДШИ в п. Научное. Максимальное количество учащихся последней доходило до 126 детей из четырех населенных пунктов, это собственно Научное, а так же Белоглиновка, Святославка, Ворошиловка (сейчас Веселый Кут).

Обучение велось на трех отделениях: музыкальное, хореографическое и изобразительное и декоративно-прикладное искусство. В музыкальное отделение входили классы: фортепиано, скрипка, баян, аккордеон, классическая гитара, балалайка, духовые и ударные инструменты. Из форм коллективного музицирования были созданы ансамбль народных инструментов, оркестр духовых инструментов и хор.

Преподавателями в разные годы музыкального отделения были: Левицкая Светлана Владимировна преподаватель теоретических дисциплин и хора, Чепрасов Геннадий Александрович преподаватель баяна, аккордеона, класса гитары,

Шахлина Наталья Владимировна преподаватель по классу фортепиано, Мильке Татьяна Гариевна - класс

скрипки, фортепиано,

Левицкий Сергей Вячеславович – духовые и ударные инструменты,

Фирсов Иван Иванович

- преподаватель баяна, аккордеона, Марчевская

Галина Андреевна - преподаватель фортепиано.

Хореографическое отделение: Черчук (Медведевская) Елена Сергеевна, Никитенко Елена Николаевна

ИЗО: Антипин Николай Яковлевич, Яковлев Александр, Земскова Олеся Александровна.

А начиналось все в 1988 году. В поселке Научном сложилось такая ситуация, что в нем проживали преподаватели с музыкальным образованием, а детей возили в районный центр два раза в неделю на занятия в ДШИ поселка Комсомолец. Поэтому возникла идея организовать в поселке Научном филиал центральной школы искусств. При подборе помещения для филиала рассматривались несколько вариантов: это Новоостройская средняя школа, местный клуб. Но руководством Карабалыкской опытной станции в лице Арнольда Александра Александровича было принято решение: строительство трех этажной пристройки к Новоостройской средней школе, где в цокольном этаже размещался бы филиал ДШИ, а на втором и третьем младшие классы выше названной школы. За лето пристройка была построена и оборудована, к слову сказать, все это было сделано благодаря директору станции Арнольда Александра Александровича который активно помогал создавать материальную базу филиала. Закупать оборудование по всему тогда Советскому Союзу; фортепиано и мебель в городе Сарапул Удмуртской АССР, наглядные пособия для кабинета ИЗО из Ленинграда, костюмы для хореографии из Харькова, музыкальные инструменты из Москвы, музыкальная литература из Киева. Так же оказывал содействие в привлечении молодых педагогов путем предоставления жилья. 1 сентября филиал торжественно открыли. В октябре того же года в Тургайском регионе закрылась музыкальная школа и эту штатную единицу перебросили в Комсомольский район. И из филиала в районе

появилась вторая школа искусств. Директором был назначен Левицкий Сергей Вячеславович.

К сожалению Новостройская детская школа искусств просуществовала всего 10 лет. С прекращением государственного финансирования в 1999 году она закрылась. Тем не менее, педагогическая и творческая деятельность вышеназванных педагогов оставила заметный след в развитии культуры не только

Белоглиновского сельского округа, но и Карабалыкского района.

За эти годы в общей сложности обучались примерно 500 детей, из них окончили около 100 учащихся. Школа вела большую концертную деятельность в сельских домах культуры сельского округа, совместно с центральной школой на районных и областных культурных площадках. Особой популярностью у местных жителей пользовались эстрадный ансамбль преподавателей под руководством Чепрасова Геннадия Александровича, оркестр духовых инструментов - Левицкого Сергея Вячеславовича, хор - Левицкой Светланы Владимировны, ансамбль русских народных инструментов-руководитель Чепрасов Геннадий Александрович, выставки работ отделения ИЗО и постановки танцев хореографического отделения.

Своей профессией – «искусство», выбрали выпускники школы: Гречман Кристина, Красников Лев, Исмаилова Юлия, Лысоченко Юлия, Левицкая Лилия.

Праздничное мероприятие «Весенняя капель!»

*Смирнова Лилия Сергеевна
Преподаватель хореографии
КГУ «Детская школа искусств им.С.Кожамкулова
отдела образования Карабалыкского района»
Управления образования акимата Костанайской области*

Сценарий праздничного мероприятия, форма – концерт, посвящённого международному женскому дню. Сценарий охватывает разные возрастные группы - от первоклашек до детей среднего школьного возраста хореографии, музыкального и изобразительного отделений.

Празднику предшествовала большая подготовка танцев учащихся. Всем классам ИЗО было дано задание – подготовить выставку на тему «Моя мама», конкурс на лучший плакат. Подбор музыки, украшение зала. На подготовку уходит месяц интенсивной работы.

Цель мероприятия: поздравления мамам и бабушкам с днём 8 марта.

Организовать родительское собрание – концерт для мам и бабушек учащихся хореографии.

Показать творческие успехи каждого ребёнка и в целом всего хореографического отделения.

Задачи:

* формировать всесторонне развитую, целостную личность;

* развить эстетическое восприятие действительности;

* воспитывать творческие

способности детей, нравственную чистоту и эстетическое отношение к жизни и сценическому искусству.

Форма проведения: родительское собрание – концерт.

Подготовительная работа:

* ребята изобразительного отделения оформили стенгазету с фотографиями семьи и с поздравлениями своим мамам и бабушкам (после окончания праздника стенгазеты дети уносят с собой домой);

* на сцене огромная восьмерка и надпись марта, большие букеты цветов (ИЗО).

* В конце мероприятия делается общая фотография на память;

* на празднике ведётся запись на видео.

Мотивационная завязка - для хорошего выступления перед родителями надо хорошо потрудиться.

Творчески – деятельная. Ребята демонстрируют своё мастерство при исполнении музыкального произведения, разучивают и поют общую песню. а так же сольно. Читают стихи. Танцуют. Ведут вместе с преподавателями концерт. Оформляют зал.

Место проведения: концертный зал школы.

Инвентарь: музыка, песни, компьютер, усилитель звука, видеокамера.

Музыкальные номера: произведения, исполняемые учащимися, согласно учебной программе, несколько песен, выученных специально для праздника.

Оформление сцены:

Зал празднично украшен шариками, цветами. Оформлена выставка детских рисунков «Моя мама» На стенах зала прикреплены ярко раскрашенные стенгазеты – поздравления детей.

Над входом в зал висит плакат в виде сердца ПРИГЛАШЕНИЕ на праздник.

Ход мероприятия:

Добрый вечер, дорогие наши мамы, бабушки, все кто сегодня пришел к нам на праздник. Сегодня мы проводим праздничное мероприятие хореографического отделения и музыкального отделения в форме концерта посвященного нашим дорогим мамам, бабушкам.

Слайды о маме, звучит мелодия

Ведущий 1: От чистого сердца простыми словами, давайте друзья поговорим мы о маме.

Ведущий 2: Мама - это первое слово, которое произносит человек.

Ведущий 1: Среди весенних первых дней
8 марта всех дороже.

На всей земле, для всех людей
Весна и женщина похожи.

Ведущий 2: Милые женщины, добрые, верные,
С новой весной Вас, с каплями первыми!

Мирного небо вам, солнца лучистого,
Счастья заветного, самого чистого.

Много вам ласки, тепла, доброты,
Пусть исполняются ваши мечты!

Ведущие уходят

Выход учащейся хореографии

Мама – первое слово ребёнка.

Мама – первые в жизни шаги.

Мама – самое в мире святое,

Маму, маму свою береги!!!

Часто, приносим мы мамочке - горе...

и говорим ей - пустые слова...

Мама - простит нас.

Мама - забудет,

Да и не помнит – мамочка зла!!!

Мама – скучает, когда нет нас рядом.

Плачет украдкой, ночами не спит.

Ждёт мама, ждёт – что придет ребёнок,

или хотя бы – ей позвонит.

Без объявления

1. Со своими поздравлениями _____

(песня «Мама»)

(На закрытом занавесе)

Ведущий 1: На бесконечных расстояниях,

Недостижимых от земли,

В каком-то сказочном сиянье.

Летят над миром журавли.

И рассекают синий воздух,

И гасят крыльями закат

и обжигаются о звезды,

и всё летят, летят, летят.

Ведущий 2: Танец «Журавли»

Ведущий 1: Дорогие наши мамы,

Мы вам песенку споём.

С праздником вас всех поздравим.

С маминим прекрасным днём.

Ведущий 2: Слова М. Пляцковского, музыка Ю.

Чичкова «Наши мамы самые красивые»

Исполняет детский хор. Руководитель _____
концертмейстер _____.

Ведущий 1: Бабушка - это молодость твоя, танец для
тебя исполню я.

Ведущий 2: Мне балалайка часто ночью снится,

Она со мной струною говорит...

И мне потом уже совсем не спится,

Душа, взлетая, пламенем горит.

Ведущий 1: _____ учащейся 2 класса исполнит
белорусскую народную песню «Перепелка» класс
преподавателя _____, концертмейстер _____.

Ведущий 1: Природа женщин щедро наградила

Им красоту и утонченность подарила

и женская душа, как песня зазвучала

и фортепиано в такт ей подпевало.

Ведущий 1: Произведение П. Чайковского «Времена
года» АПРЕЛЬ

Ведущий 1. _____ в своем стихотворении
расскажет нам о наших милых мамочках

Мама - это значит нежность,

Это ласка, доброта,

Мама - это безмятежность,

Это радость, красота!

Мама - это на ночь сказка,

Это утренний рассвет,

Мама - в трудный час подсказка,
 Это мудрость и совет!
 Мама - это зелень лета,
 Это снег, осенний лист.
 Мама - это лучик света,
 Мама – это значит жизнь!
 Ведущий 1: Весна неспешными шагами
 обходит наш любимый край,
 И лучший праздник-праздник мамы
 с весёлой песней встречай!

Ведущий 2: «Мамочка моя» музыка и слова Татьяны
 Кривовой исполняют учащиеся класса вокала
 преподаватель _____.

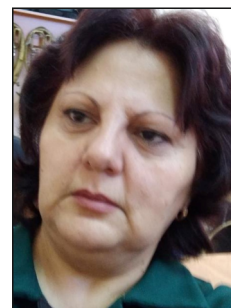
Ведущие: С праздником ранней весны.

Вас поздравляем, сердечно желаем

Радости, счастья, здоровья, любви! Мы говорим вам
 до свиданья! До новых встреч! Спасибо за внимание!

Что должен уметь вокалист

Сархадова Сима Багратовна
Преподаватель вокала
КГУ «Детская школа искусств им.С.Кожамкулова
отдела образования Карабалыкского района»
Управления образования акимата Костанайской области

Выделяют три основных качества певца:

- развитый музыкальный слух – это способность различать и запоминать музыкальные звуки разной высоты;
- чувство ритма – это способность точно воспроизводить ритмический рисунок мелодии, то есть, исполнять мелодию, выдерживая все длительности нот;
- координация между слухом и голосом – способность читать с листа мелодию или воспроизводить высоту услышанного звука.

Если у человека плохо развито одно из этих чувств, ему будет довольно сложно петь. Конечно, каждое чувство можно развить, но для этого необходимо много тренироваться.

Голос человека индивидуален, как и его отпечатки пальцев. Невозможно найти двух людей с абсолютно одинаковыми голосами. Несмотря на это можно разделить человеческие голоса на четыре категории: высокие женские голоса (в музыке их называют сопрано), низкие женские голоса (альт), высокие мужские голоса (тенор), средние мужские голоса (баритон), низкие мужские голоса (бас). Разделение зависит от диапазона голоса. Диапазон – это те ноты, которые певец может спеть. Например, низкий голос не сможет спеть очень высокую ноту и наоборот.

· Академический вокал не предполагает использования микрофона и иной усиливающей аппаратуры. Вокалист благодаря полному контролю над своим голосом способен озвучивать зал, не сливаясь и не вступая в противоборство с оркестром.

· Грамотного академического вокалиста отличает умение петь в широком голосовом диапазоне и способность качественно воспроизводить сложнейший в музыкально-техническом смысле материал. При этом не допустимы малейшие лишние призвуки: тремоляции, сипы, хрипы и иные дефекты звучания. Академический вокал – стремление к идеальной певческой манере: певец достигает объемного чистого звучания голоса.

· Музыкант, работающий в классической технике, овладевает широчайшей палитрой средств музыкальной, вокальной, артистической выразительности. Певец способен воспроизводить и наиболее тонкие и прозрачные тона, и выдавать предельно яркие экспрессивные композиции. При этом вне зависимости от гаммы чувств, вкладываемой в песню, она получается гармоничной, прекрасной и эстетически совершенной.

Как для здания важен прочный фундамент, так и профессиональному музыканту не обойтись без качественной вокальной базы. Вне зависимости от жанра, в котором планирует работать певец, академический вокал способен стать прекрасной основой для его дальнейшего творческого развития. Он позволяет в максимальной степени развить природные способности, овладеть основными вокальными приемами, изучить и научиться эффективно, применять механизмы управления голосом. Методы вокалотерапии активно используются во всем мире для лечения и профилактики как физических, так и психических

расстройств: неврозов, фобий (навязчивые, болезненные страхи перед чем-либо), депрессии (особенно если она сопровождается заболеваниями дыхательных путей), бронхиальной астмы, головных болей и др.

Действие пения на человека еще в древности использовалось у многих народов для борьбы с самыми разнообразными недугами (наши далекие предки интуитивно угадывали наличие в пении огромной оздоровительной силы, но не умели научно объяснить этот феномен). К примеру, в Древнем Египте с помощью хорового пения лечили от бессонницы. В Древней Греции Демокрит превозносил пение как специфическое средство для исцеления некоторых видов бешенства, а Аристотель и Пифагор рекомендовали пение при лечении душевных болезней и помешательства. На Руси с помощью вокалотерапии издревле осуществлялось лечение больных (больного сажали в людской круг и водили вокруг данного человека хоромы). Помимо этого, просто усаживались вокруг больного так, чтобы он оказался в центре максимального звукового воздействия – в той точке, где “тело звука” реально вырастает ввысь и вширь, захватывая своими вибрациями пространство и все его компоненты. Если болезнь в самом деле является сбоем нормальных внутренних биоэнергетических ритмов человека, то песня и пение в этом случае – очень сильный лекарь.

Голос – это уникальный музыкальный “инструмент”, данный человеку самой природой. Голос человека вибрирует всегда, когда он звучит (при разговоре, пении, шепоте). И более совершенного музыкального инструмента, подходящего для конкретного человека, просто не существует. Свойства голоса выражать чувства и эмоции наилучшим образом проявляются в искусстве пения. Петь в любом случае полезно, даже если нет ни слуха, ни голоса. Научившись выражать свое состояние голосом, человек получает эффективнейшее средство для снятия внутреннего напряжения и для самовыражения.

Каждый орган нашего тела имеет свой “голос”. “Звучание” больных органов отличается от звучания здоровых. Это ненормальное “звучание” можно скорректировать, научив человека правильно петь. Хорошие оперные певцы – люди физически здоровые и, как правило, долгожители. Ведущий российский музыкотерапевт С. Шушарджан и его коллеги из НИЦ музыкальной терапии и медико-акустических технологий провели исследования влияния вокалотерапии на легкие и другие жизненно важные органы. В результате ученые пришли к выводу, что от 60 до 85 % звуковых вибраций его голоса его голоса идет во внутренние органы (поглощается

ими, приводя их в состояние вибрации) и только 15-40 % – во внешнюю среду.

То, каким голосом будет говорить в своей жизни человек, во многом зависит от его матери. Именно ее голос, бесконечно меняющийся в самых разных ситуациях общения с ребенком, уже в раннем возрасте малыш принимает за своеобразный эталон (младенец начинает подражать в голосе, прежде всего своей матери). Сейчас многие специалисты всерьез предлагают будущим мамам начинать развивающие занятия с ребенком уже в период его внутриутробного развития – разговаривать, петь песни и заводить для него гармоничную музыку. Пение очень полезно для беременных и их будущих детей. Переходы поющего голоса от высоких звуков к низким и наоборот активизируют рост тех органов и систем ребенка, которые настроены на определенные звуковые частоты. Органы слуха малыша получают необходимую им тренировку и стимулируют головной мозг. Несколько десятилетий назад знаменитый французский акушер Мишель Оден организовал в своей клинике хоры а-сапелла из будущих мам. Специально для них были разработаны несложные вокальные упражнения. В результате на свет появлялись более жизнеспособные, спокойные и крепкие малыши. Во всем мире с помощью хорового пения успешно лечат детей от заикания. Ребенок слушает, как поют другие, старается попадать в такт и при этом постепенно избавляется от своего недуга. Таким же образом занятия в хоре помогают детям, не выговаривающим некоторые звуки (например, “р” и “ш”). При совместном пении (в дуэте, хоре), а также при внимательном прослушивании поющего на какой-то отрезок времени раскрываются границы каждой человеческой души из числа участников этого процесса, происходит устремление навстречу друг другу (поющих и проникновенно слушающих).

Исследования американских ученых, проведенные среди певцов одной оперной группы, показали, что пение не только развивает легкие, грудную мускулатуру, но и укрепляет сердечную мышцу. Неудивительно, что продолжительность жизни подавляющего большинства профессиональных певцов значительно выше средней.

На протяжении многих веков оздоровительным средством служило и по сей день служит церковное пение. Пение служит средством оздоровления не только слушателей, но и самого поющего. Но лечебными свойствами обладает голос далеко не каждого певца. Бывают голоса, которые оказывают прямо противоположное действие. В одной из наших работ были обследованы голоса певцов разных жанров: тяжелого рока, различных поп-ансамблей и академических певцов. В группу auditors вошли в основном психологи и музыковеды. Им давалось задание прослушать фрагмент в исполнении певца, определить по 10-балльной шкале характер и степень его

эмоциональной выразительности. Оказалось, что для группы академических

певцов характерны максимальные баллы положительных эмоций и состояний (радость, благополучие) при минимальной агрессивности и недовольстве. Обратная картина наблюдается у солистов тяжелого рока. Группа поп-ансамблей заняла промежуточное положение.

Давно известно, что пение является одним из лучших дыхательных упражнений. Работая над удлинением выдоха с целью качественного исполнения песен, создаются условия не только для увеличения объема легких и их качественной вентиляции, но и усиливаем релаксационный момент, напрямую связанный с выдохом (расслабление) как антонимом вдоха (напряжение). От того, как мы дышим, во многом зависит состояние нашего здоровья. Физиологическое (правильное) дыхание – дыхание нижними ребрами. Дыхание нижней частью грудной клетки – наиболее экономичное. К сожалению, большинство людей дышат верхней и средней частями. Это приводит к гипервентиляции. Человек заглатывает избыток кислорода, тратит на это много лишней энергии. Отсюда – бронхиальная астма или сердечные дисфункции. А причем здесь вокал, пение. Пение как раз и помогает наладить правильное дыхание. Пение вылечивает бронхиальную астму и прочие бронхо-легочные заболевания, гайморит.

Вокал (или пение) – самое древнее музыкальное искусство. Пение заключается в исполнении мелодии с помощью голоса человека. Исполнителей называют певцами или вокалистами. Вокал является искусством потому, что певец должен не только точно повторить мелодию, написанную композитором, но и про помощи голоса передать все ее оттенки, характер и настроение, не каждый человек способен на это.

Выделяют три основных качества певца:

- развитый музыкальный слух – это способность различать и запоминать музыкальные звуки разной высоты;
- чувство ритма – это способность точно воспроизводить ритмический рисунок мелодии, то есть, исполнять мелодию, выдерживая все длительности нот;
- координация между слухом и голосом – способность читать с листа мелодию или воспроизводить высоту услышанного звука.

Если у человека плохо развито одно из этих чувств, ему будет довольно сложно петь. Конечно, каждое чувство можно развить, но для этого необходимо много тренироваться.

Голос человека индивидуален, как и его отпечатки пальцев. Невозможно найти двух людей с абсолютно одинаковыми голосами. Несмотря на это можно

разделить человеческие голоса на четыре категории: высокие женские голоса (в музыке их называют сопрано), низкие женские голоса (альт), высокие мужские голоса (тенор), средние мужские голоса (баритон), низкие мужские голоса (бас). Разделение зависит от диапазона голоса. Диапазон – это те ноты, которые певец может спеть. Например, низкий голос не сможет спеть очень высокую ноту и наоборот.

Выделяют три основных качества певца:

- развитый музыкальный слух – это способность различать и запоминать музыкальные звуки разной высоты;
- чувство ритма – это способность точно воспроизводить ритмический рисунок мелодии, то есть, исполнять мелодию, выдерживая все длительности нот;
- координация между слухом и голосом – способность читать с листа мелодию или воспроизводить высоту услышанного звука.

Если у человека плохо развито одно из этих чувств, ему будет довольно сложно петь. Конечно, каждое чувство можно развить, но для этого необходимо много тренироваться.

Голос человека индивидуален, как и его отпечатки пальцев. Невозможно найти двух людей с абсолютно одинаковыми голосами. Несмотря на это можно разделить человеческие голоса на четыре категории: высокие женские голоса (в музыке их называют сопрано), низкие женские голоса (альт), высокие мужские голоса (тенор), средние мужские голоса (баритон), низкие мужские голоса (бас). Разделение зависит от диапазона голоса. Диапазон – это те ноты, которые певец может спеть. Например, низкий голос не сможет спеть очень высокую ноту и наоборот.

Суть механизма смешения регистров состоит в умении петь соединенные звуки грудного регистра механизмом головного, а граничащие с головным – приемами грудного, сливая в единое. Разумеется, при смешении регистров нужно уметь дозировать долю участия "груди в голове" и наоборот.

Без должного запаса головной резонанции на крайних низах голосу не возьмут к верхам. Низы будут попадать в позицию верхов, подтягиваемые резонанцией головы. И, в свою очередь, хорошо опертые верха обретут гибкость, подобно кроне дерева, стоящего на хороших корнях.

3-4 Жастағы балалардың танымдық дамуын, диагностикалық оқытуын, сапалық және өлшемін зерттеу Е.А.Стребелеваның әдістемесі бойынша (аударма)

Адилова Дамира Тажибекқызы

«Ақмола облысы, Целиноград ауданы, Ақмол ауылы

№11 Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ әдіскері

Кіші мектеп жасына дейінгі баланы тексеруге кірісе отырып, экспериментатор алдымен эмоционалды-іскерлік байланыс және сенімді қарым-қатынас орнатады, сонымен қатар баланың жалпы жағдайына назар аударады, содан кейін ғана оған келесі тапсырмаларды орындауды ұсынады (кестені қараңыз).

Кесте

3-4 жастағы балаларды тексеруге арналған тапсырмалар.

№ р/н	Тапсырманың атауы
1	Ойна (сюжеттік ойыншықтар жпынтығы)
2	Қалып қорабы
3	Матрешканы бөлшекте және жпна (төрт бөлік)
4	Ойыншықтарды топтастыр (Л. А. Венгер техникасының бейімделген нұсқасы)
5	Қиық суретті құрастыр (үш бөліктен)
6	Арбаны ал
7	Жұпты тап (суреттерді салыстыр)
8	Текшелерден құрастыр
9	Сурет сал
10	Сюжеттік суреттер

1. ОЙНА (сюжеттік ойыншықтар жинағы).

Тапсырма ойынның даму деңгейін анықтауға бағытталған: ойыншықтарға деген көзқарас және тақырыптық-ойын әрекеттерін дамыту, қатарынан бірнеше ойын әрекеттерін еліктей білу.

Құрал-жабдықтар: қуыршақ, балалар арбасы, қуыршаққа арналған жиһаз (үстел, орындық, төсек-орын жабдықтары бар бесік, ыдыс-аяқ жиынтығы бар буфет), құрылыс жинағы, машина, доп.

Тексеру жүргізу: ересек адам балаға қуыршақпен ойнауды ұсынады: "Оны арбаға отырғызып, итер". Егер бала қуыршақты итерсе, ересек адам оны

тамақтандыруды ұсынады: "Оны үстелге отырғызып, тамақтандыр". Қуыршақпен ойнаудан бас тартқан жағдайда, балаға текшелерді машинаға салып, оларды басқа үстелге апаруды ұсынады.

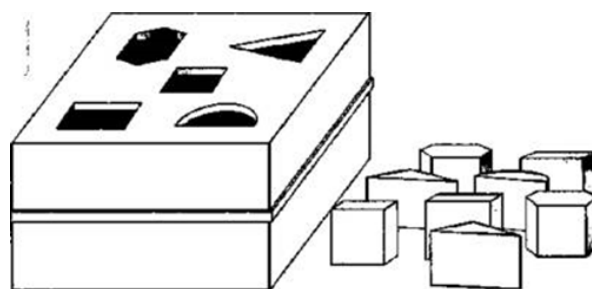
Оқыту: Егер бала ойнай алмаса, ересек адам оған доп беріп, бір-біріне домалатуды ұсынады, содан кейін қуыршақты арбаға отырғызып, оны домалатуды ұсынады. Келесі ол қуыршақты үстелге отырғызуды, оны тамақтандыруды сұрайды, яғни ересек адам баланы бірлескен ойынға қосады.

Баланың іс-әрекетін бағалау: ойыншықтарға қызығушылық таныту; бір ойыншыққа қызығушылықтың болуы; олармен әрекеттің сипаты-адекватты немесе адекватты емес, нақты немесе арнайы емес манипуляциялар, заттық-ойын әрекеттері, процессуалдық немесе сюжеттік ойын, еліктеу арқылы ойын әрекеттерін орындау. (ойынға барлығы 10-15 минут беріледі.)

2. ҚАЛЫП ҚОРАБЫ.

Тапсырма формаға практикалық бағдарлаудың даму деңгейін тексеруге бағытталған, яғни практикалық тапсырмаларды орындау кезінде сынама әдісін қолдану мүмкіндігі.

Құрал-жабдықтар: бес ойығы бар ағаш (немесе пластмасса) қорап — жартылай дөңгелек, үшбұрышты, тікбұрышты, төртбұрышты, алтыбұрышты пішінді ("пошта жәшігі") және он көлемді геометриялық фигуралар, олардың әрқайсысының негізі ойықтардың бірінің пішініне сәйкес келеді.

Тексеру жүргізу: психолог фигуралардың бірін

алып, оны тиісті ұяға тастайды. Содан кейін ол баланы қалғандарын түсіруді сұрайды. Егер бала қажетті ұяны таба алмаса, бірақ фигураны күшпен итеруге тырысса, онда оқыту керек.

Оқыту: психолог формалардың бірін алады және қажетті ұяны тапқанша фигураны әртүрлі ойықтарға түсіру арқылы әрекеттерді баяу көрсетеді. Содан кейін ол балаға басқа пішінді береді және онымен бірге оны сәйкесінше іздеп, ұяшықтарға түсіреді. Бала қалған фигураларды өздігінен түсіреді.

Баланың іс-әрекетін бағалау: тапсырманы қабылдау және түсіну; орындау тәсілдері - ретсіз әрекеттер немесе мақсатты сынақтар; үйренуге қабілеттілік; өз қызметінің нәтижесіне қатынасы.

2. МАТРЕШКАНЫ БӨЛШЕКТЕ ЖӘНЕ ЖИНА (төрт бөлік).

Тапсырма өлшемдік бағдардың даму деңгейін тексеруге бағытталған.

Құрал-жабдықтар: төрт бөліктен тұратын матрешка.

Тексеру жүргізу: ересек адам балаға матрешканы көрсетіп, онда не бар екенін көруді, яғни оны бөлшектеуді сұрайды. Барлық матрешканы қарап болған соң, баладан олардың барлығын біруіне жинауды сұрайды: "Біреуін жасау үшін барлық матрешканы жина". Қиындықтар туындаған жағдайда оқыту жүргізіледі.

Оқыту: психолог балаға алдымен екі бөліктен, содан кейін үш бөліктен және төрт бөліктен тұратын матрешканы қалай құрастыру керектігін көрсетеді, содан кейін ол тапсырманы өз бетінше орындауды ұсынады.

Баланың іс-әрекетін бағалау: тапсырманы қабылдау және түсіну; орындау тәсілдері; үйренуге қабілеттілігі; өз қызметінің нәтижесіне қатынасы.

3. ОЙЫНШЫҚТАРДЫ ТОПТАСТЫР (Л. А. Венгер техникасының бейімделген нұсқасы).

Тапсырма форманы қабылдаудың даму деңгейін анықтауға, нақты объектілердің жалпы формасын анықтауда геометриялық эталондарды (үлгілерді) қолдана білуге, яғни пішіндер бойынша топтастыруды орындауға бағытталған.

Құрал-жабдықтар: бір түсті үш қорап (үстіңгі қақпақсыз, әр қабырғаның өлшемі 20 x 20 см), оларда стандартты үлгілері бейнеленген (өлшемі 4 x 4 см). Біріншісінде (алдыңғы қабырғада) шаршы, екіншісінде - үшбұрыш, үшіншіде - шеңбер бейнеленген. Сөмкедегі 24 заттан тұратын жиынтық: 8 – шаршыға ұқсас (текше, қорап, төртбұрышты түйме және т.б.), 8 – үшбұрышқа ұқсас (конус, майшабақ, қалып және т.б.) және 8 – шеңберге ұқсас (тиын, медаль, жарты шар және т.б.)

(кестені қараңыз).

Кесте
Заттар жинағы

Шаршыға ұқсас	Үшбұрышқа ұқсас	Шеңберге ұқсас
Текше	Конус	Монета
Жәшіктер	Жаңа жылдық шырша	Медаль
Түйме	Пішін	Жарты шар
Өшіргіш	Қақпақ	Балапан
Сабын	Зымыран	Түйме
Дәптер	Призма	Сақина
Бөтелке (бөтелке)	Құты (бөтелке)	Қызыл қоңыз
Батарей	Малтатас	Қорап (ұнтақ қорабы)

Тексеру жүргізу: қораптар баланың алдына үстелге қойылады. Психолог баланың назарын стандартты үлгіге аударады: «Міне, мұнда осындай фигура (шеңбер) салынған, ал мұнда (шаршы). Сосын сөмкедегі бірінші затты (кез-келгенін) шығарып: «Бұл қандай фигураға ұқсайды: бұл (шеңберді көрсетеді), мынау (шаршыны көрсетеді) немесе мынау (үшбұрышты көрсетеді)?» - дейді. Бала стандартты үлгінің бірін көрсеткеннен кейін, ересек адам: «Енді оны мына қорапқа тастаңыз», - дейді. Содан кейін ол келесі нысанды (басқа форманы) шығарады және бүкіл процедура қайталанады. Келесі, баланың өзіне ойыншықтарды қоюға мүмкіндік береді, одан: «Енді барлық ойыншықтарды қораптарға салыңыз, мұқият қара» деп сұрайды.

Оқыту: бала тапсырманы өз бетінше орындауды жалғастырмаған жағдайларда, ересек адам кезек-кезек ойыншықтар береді және баладан ойыншықты қорапқа салуды сұрайды. Егер бала оны үлгіге назар аудармай түсіріп алса, онда ересек адам ойыншықты онымен байланыстыра отырып, оның назарын қайтадан үлгіге аударады.

Баланың іс-әрекетін бағалау: тапсырманы қабылдау және түсіну; орындау әдістері – үлгі бойынша жұмыс істей білу; әрекеттердің мақсаттылығы; оқу қабілеті, нәтижеге деген көзқарас; нәтиже.

2. ҚИЫҚ СУРЕТТІ ҚҰРАСТЫР (үш бөліктен).

Тапсырма суреттегі объективті бейнесін тұтас қабылдаудың даму деңгейін анықтауға бағытталған.

Құрал-жабдықтар: екі бірдей тақырыптық сурет, олардың біреуі үш бөлікке кесілген (Әтеш немесе көйлек).

Көрнекі материал: №1 жинақ, сурет 13-16.

Тексеру жүргізу: ересек балаға суреттің үш бөлігін көрсетеді және "тұтас суретті құрастыр" деп сұрайды.

Оқыту: бала суреттің бөліктерін дұрыс

байланыстыра алмаған жағдайда, ересек суретті толық көрсетіп, бөліктерден тура соны құрастыруды сұрайды. Егер осыдан кейін де бала тапсырманы орындай алмаса, экспериментатордың өзі кескіннің бір бөлігін бүтінге қойып, екіншісін қоюды сұрайды. Осыдан кейін ол балаға тапсырманы өз бетімен орындауды сұрайды.

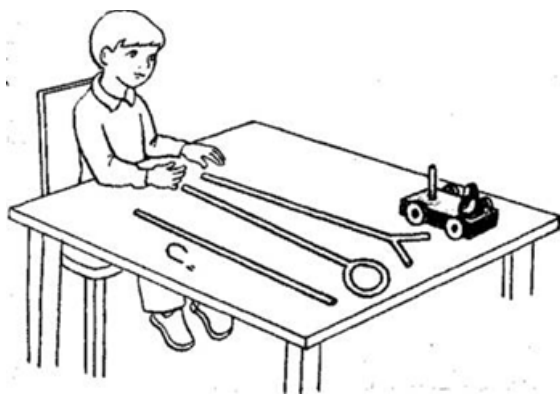
Баланың іс-әрекетін бағалау: тапсырманы қабылдау; орындау тәсілдері; оқу қабілеті; нәтижеге қатынасы; нәтиже.

3. АРБАНЫ АЛ (шыбықпен; С.Л.Новоселованың техникасының бейімделген нұсқасы).

Тапсырма көрнекі-тиімді ойлаудың даму деңгейін анықтауға бағытталған.

Құрал-жабдықтар: өзегі бар арба, үш таяқша: сақинасы бар, ұшы бар айыр тәрізді, арқанмен.

Тексеру жүргізу: үстелдің екінші жағында баланың алдында қолмен жете алмайтындай арба тұрады. Баланың алдында таяқшалар қойылады. Баладан арбаны алып, онымен ойнауды сұрайды. Егер бала оған қолын созса, онда оған: "Оны қалай алуға болатынын ойла", - дейді. Ол таяқтарды алып, арбаны ала бастаса, оған тапсырманы сынақ әдісімен орындауға мүмкіндік беріледі. Егер бала тұруға тырысса, оған орындыққа отыруды және арбаны қалай алуға болатынын ойлауды сұрайды. Оқыту жүргізілмейді.

Баланың іс-әрекетін бағалау: тапсырманы қабылдау және түсіну; орындау тәсілдері - ретсіз әрекеттер; сынама әдісі; көру арқылы байланыстыру әдісі; нәтижеге қатынасы; нәтиже.

7. ЖҰПТЫ ТАП (суреттерді салыстыру).

Тапсырма суреттерді талдау және салыстыру қабілетін анықтауға бағытталған, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын табыңыз.

Құрал-жабдықтар: үш жұптық карточка, олардың әрқайсысында геометриялық фигуралар — шеңбер, шаршы, үшбұрыш әр түрлі ретпен бейнеленген.

Көрнекі материал: №1 жинақ, сурет 17-22.

Тексеру жүргізу: ересек адам геометриялық фигуралардың әртүрлі орналасуы бар үш картаны алып, оларды баланың алдына қояды, сол сияқты ұқсастары ересек адамның қолында болады. Ол балаға карталардың бірін көрсетіп, сол картаны, яғни геометриялық фигуралар бірдей орналасқан карточканы табуды сұрайды. Бала тапсырманы сәтті орындағаннан кейін оған тағы екі карта ұсынылады. Қиындықтар туындаған жағдайда оқыту жүргізіледі.

Баланың іс-әрекетін бағалау: тапсырманы қабылдау және түсіну; суреттегі бейнелерді талдау және салыстыру мүмкіндігі; оқу қабілеттілігі; нәтиже.

8. ТЕКШЕЛЕРДЕН ҚҰРАСТЫР.

Тапсырма көрсету, еліктеу, мақсатты түрде әрекет ету қабілеттерін анықтауға бағытталған.

Құрал-жабдықтар: ағаштар, үшбұрышты призмалар, жарты шарлар (барлығы бірдей түсті) бар құрылыс материалының екі бірдей жиынтығы.

Тексеру жүргізу: баланың алдында ересек адам үш бөліктен тұратын құрылымды құрастырады. Содан кейін балаға дәл осылай салуды ұсынады. Егер бала бірінші тапсырманы орындаған болса, оған тағы бір құрылым салу ұсынылады, бірақ текшелердің орындары ауыстырылады.

Баланың іс-әрекетін бағалау: тапсырманы қабылдау және түсіну; орындау тәсілдері (үлгі, көрсету, еліктеу бойынша); нәтижеге қатынасы; орындалу нәтижесі.

9. СУРЕТ САЛ.

Тапсырма пәндік суреттің даму деңгейін анықтауға бағытталған.

Құрал-жабдықтар: екі түсті фломастер, бір парақ.

Тексеру жүргізу: баланың алдына қағаз парағы мен екі түсті фломастер беріледі, баладан шар және шарға жіптің суретін салуды сұрайды.

Оқыту жүргізілмейді.

Баланың іс-әрекетін бағалау: тапсырманы қабылдау, түсіну және оған қызығушылық.

10. СЮЖЕТТІК СУРЕТТЕР.

Сюжеттік бейнені түсіну, қабылдау деңгейін анықтауға, үйлесімді сөйлеуді дамытуға бағытталған.

Құрал-жабдықтар: балалардың өмірлік тәжірибесіне жақын жағдайды бейнелейтін суреттер (қыз қуыршақты тамақтандырады, ұл жуады, бала аюды көлікке мінгізеді).

Көрнекі материал: №1 жинақ, сурет 23-25.

Тексеру жүргізу: психолог балаға бір суретті дәйекті түрде көрсетіп, оларды қарап шығуды, содан

кейін қыздың (баланың) не істейтінін айтуды ұсынады. Егер бала бір сөзбен жауап берсе, бірақ суретте көрсетілген жағдайға сәйкес болса, онда психолог нақтылайтын сұрақтар қояды: "Қыз кімді тамақтандырады? Бала не істейді? Бала нені айналдырып жүр? Бала қолын немен сүртеді?" Егер бала сөзбен, сөз тіркесімен жауап бермесе, онда оқыту жүргізіледі.

Оқыту: баланың алдына бір уақытта екі сурет беріледі, баланың қай жерде жуынып жатқанын, аюды айналдырып жатқанын көрсетуді сұрайды. Содан кейін: "Бала не істейді?" бұл ретте баланың жуынып жатқан суретін көрсете отырып сұрайды. Егер бала үнсіз болса, онда оған рефлексивті түрде жауап беруді сұрайды: "Жуынып жатыр".

Баланың іс-әрекетін бағалау: тапсырманы қабылдау және түсіну; байланыстырып сөйлеудің даму деңгейі (белсенді сөйлеудің болмауы; басқаларға түсінікті немесе түсініксіз фразалық сөйлеудің болуы немесе болмауы; жеке сөздерден тұратын немесе шағылысатын сөйлеу).

Баланың сөйлеуі түсініксіз немесе сөйлеуде жеке сөздер ғана байқалған жағдайларда есту қабілетіне толық педагогикалық сараптама және сөйлеу дамуының диагностикасы қажет.

Жүргізілген зерттеу нәтижелері ұпаймен бағаланады.

1. ОЙНА.

1 ұпай – ересек адам бірлескен әрекеттерді орындауды ұсынғаннан кейін де, бала ойынға кіріспейді; ойыншықтарға қызығушылық танытпайды.

2 ұпай – бала ересек адамның әрекетін қайталай отырып, ересек адаммен бірлескен ойын әрекеттерін жасай бастайды және ойынға өзінен жаңа әрекеттерді енгізбей; процессуалдық әрекеттер, манипуляциялар байқалады.

3 ұпай – бала өз бетімен ойнайды; бірнеше заттық-ойын әрекеттерін орындайды (қуыршақты домалатады, үстелге қояды, тамақтандырады); ойыншықтарға және олармен әрекет жасауға қызығушылық танытады, бірақ үнсіз ойнайды; ересек адамның әрекетіне еліктейді.

4 ұпай – бала сюжетпен біріктіре отырып, логикалық реттілік әрекеттер қатарын орындайды; өзінің іс-әрекетін сөйлеумен сүйемелдейді.

2. ҚАЛЫП ҚОРАБЫ.

1 ұпай – бала тапсырманы түсінбейді, оны орындауға ұмтылмайды; оқытудан кейін тапсырманы түсінбейді.

2 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды, ретсіз әрекеттерді қолдана отырып орындауға тырысады; оқытудан кейін сынау әдісін қолданып, тапсырманы

орындамайды.

3 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды және түсінеді, нұсқаларды сынау арқылы орындайды; оқытудан кейін сынау әдісін қолданады.

4 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды және түсінеді, оны мақсатты сынамалар әдісі немесе практикалық сынау арқылы қызығушылықпен орындайды.

3. МАТРЕШКАНЫ БӨЛШЕКТЕ ЖӘНЕ ЖИНА.

1 ұпай – бала тапсырманы түсінбейді, оны орындауға ұмтылмайды; оқытудан кейін адекватты әрекет әдістеріне ауыспайды.

2 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды, ұя салатын матрешкамен әрекет етуге ұмтылады, бірақ тапсырманы орындау кезінде ұя салатын матрешка бөліктерінің өлшемін ескермейді, яғни ретсіз әрекеттер белгіленеді; оқыту барысында адекватты әрекет етеді, ал оқудан кейін дербес әрекет ету режиміне ауыспайды; өз қызметінің нәтижесіне немқұрайлы қарайды.

3 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды және түсінеді, нұсқаларды сынау арқылы орындайды; оқытудан кейін ол тапсырманы орындаудың дербес әдісіне ауысады; түпкілікті нәтижеге қызығушылық танытады.

4 ұпай – бала тапсырманы қабылдап, түсінеді; матрешканы сынамалар немесе практикалық сынау арқылы жинайды; түпкілікті нәтижеге қызығушылық танытады.

4. ОЙЫНШЫҚТАРДЫ ТОПТАСТЫР.

1 ұпай – бала тапсырманы қабылдамайды және түсінбейді; оқыту барысында адекватты емес әрекет етеді.

2 ұпай – бала үлгіге назар аудармай әрекет етеді; оқытудан кейін негізгі принципті ескермей ойыншықтарды түсіруді жалғастырады.

3 ұпай – әрқашан үлгіге назар аударып, бала ойыншықтарды түсіреді; жаттығудан кейін ойыншықтардың пішінін үлгімен салыстырады.

4 ұпай – бала үлгіні ескере отырып, ойыншықтарды түсіреді; түпкілікті нәтижеге қызығушылық танытады.

5. ҚИЫҚ СУРЕТТІ ҚҰРАСТЫР (үш бөліктен).

1 ұпай – бала тапсырманы қабылдамайды; оқыту барысында да адекватты емес әрекет етеді.

2 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды, бірақ бөліктерді бір бүтінге құрастыру керектігін түсінбейді; бөлшектерді бірінің үстіне бірін қояды; оқыту жағдайында ол көбінесе адекватты әрекет етеді, бірақ одан кейін ол тапсырманы өз бетінше орындауға кіріспейді; түпкілікті нәтижеге бей-жай қарайды.

3 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды және түсінеді, бөліктерді бір бүтінге құрастыруға тырысады,

бірақ өздігінен ол мүмкін емес орындау; оқытудан кейін тапсырманы орындайды; жұмысының нәтижесіне қызығушылық танытады.

4 ұпай – бала тапсырманы қабылдап, түсінеді; мақсатты сынау немесе практикалық сынау әдісін қолдана отырып, тапсырманы өз бетінше орындайды.

6. АРБАНЫ АЛ.

1 ұпай – бала тапсырманы қабылдамайды, мақсатты түсінбейді.

2 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды, бірақ оны адекватты емес тәсілдермен орындауға ұмтылады, яғни арбаға қолымен бірнеше рет жетуге тырысады немесе орнынан тұрып, арбаға жақындауға тырысады (мәселені шешудің басқа жолдары ескермейді).

3 ұпай – бала тапсырманы қабылдап, түсінеді; басында арбаны қолымен алуға тырысады, сосын орнынан тұрып, арбаға баруға тырысады; ары қарай сынама әдісін қолдана отырып, арбаға жету үшін таяқтарды пайдаланады; нәтиже оң.

4 ұпай – бала тапсырманы қабылдап, түсінеді; құралды бірден қолына алады; сынама немесе визуалды байланыстыру әдісін қолданып тапсырманы орындайды.

7. ЖҰПТЫ ТАП.

1 ұпай – бала тапсырманы түсінбейді; оқыту барысында адекватты емес әрекет етеді (суретті ауызына салады, бұлғайды).

2 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды, бірақ шартын түсінбейді; салыстыру және жалпылау операцияларын орындамай кез келген суретті алып көрсетеді; оқытудан кейін тапсырманы орындай алмайды.

3 ұпай – бала тапсырманың шартын түсінеді және қабылдайды, бірақ оны орындау кезінде салыстыру және жалпылау операцияларын меңгеруі жеткіліксіз; оқытудан кейін тапсырманы дұрыс орындайды.

4 ұпай – бала тапсырманы қабылдап, түсінеді; салыстыру және жалпылау операциялары игере алады; жұмысты бірден дұрыс орындайды.

8. ТЕКШЕЛЕРДЕН ҚҰРАСТЫР.

1 ұпай – бала тапсырманы қабылдамайды; оқыту жағдайында адекватсыз әрекет етеді (текшелерді лақтырады, оларды сермеп, аузына алады және т.б.).

2 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды, бірақ көрсетілім бойынша орындай алмайды; еліктеу жағдайында тапсырманы орындайды, ал оқытудан кейін көрсетілім тапсырмасын орындай алмайды.

3 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды; көрсетілім бойынша орындайды, бірақ дәл емес; оқытудан кейін ол көрсетілімге сәйкес құрылысты орындай алады.

4 ұпай – бала тапсырманы қабылдап, түсінеді; дереу

көрсетілім бойынша құрастыра алады.

9. СУРЕТ САЛ.

1 ұпай – бала тапсырманы қабылдамайды; оқыту жағдайында сурет салуға ұмтылмайды.

2 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды, бірақ допқа жіп сала алмайды; қағаз үстіне шималайды; оқытудан кейін тапсырманың шарттарын ескермей қағазға сызықтар салады.

3 ұпай – бала тапсырманы қабылдайды; оны өз бетімен орындамайды, бірақ жаттығудан кейін доптар мен жіптерді салады; жұмысының нәтижесіне қызығушылық танытады.

4 ұпай – бала тапсырманы қабылдап, түсінеді; үлгі көрсеткен кейін бірден допқа жіп салады; нәтижеге қызығушылық танытады.

10. СЮЖЕТТІК СУРЕТТЕР.

1 ұпай – баланың өз сөйлеуі жоқ, тіпті рефлексиялық сөйлеуі де.

2 ұпай – балада оның өзіндік сөйлеуі дыбысқа еліктеу және жеке сөздерден тұрады.

3 ұпай – балада өз сөйлеуі фразалық, бірақ басқаларға түсініксіз.

4 ұпай – балада өз сөйлеуі фразалық, басқаларға түсінікті.

Бірінші топ (10-12 ұпай) ойыншықтарға қызығушылық танытпайтын, психологпен бірлескен ойынға қатыспайтын, танымдық мәселелерді шешпейтін, оқу жағдайында адекватты емес әрекет ететін балалардан тұрады. Бұл балалардың өзіндік сөйлеуі жеке дыбыстардың болуымен сипатталады. Бұл топтың көрсеткіштерін талдау жалпы интеллектуалдық дағдылардың терең дамымағанын көрсетеді. Бұл жағдайларда клиникалық диагностикалық әдістерді қолдану қажет.

Екінші топ (13-23 ұпай) ойыншықтарға эмоционалды түрде назар аударатын, өз бетінше ойын ұйымдастыра алмайтын, бірақ ересек адам ұйымдастырған ойынға өз еркімен қосылатын балалар жатады; ойыншықтармен кейбір процессуалдық әрекеттер жасайтыны байқалады.

Тәжірибелік тапсырмаларды өз бетінше орындауда бұл топ балаларында негізінен ретсіз әрекеттер басым болады; оқыту жағдайында олар адекватты әрекет етеді, бірақ оқытудан кейін практикалық бағытқа (сынау әдісі) өтпейді. Оларда өнімді іс-әрекеттің алғы шарттары жоқ (қызығу, аспаптық іс-әрекеттер, визуалды-козғалыс координациясы). Бұл балалардың белсенді сөйлеуі жеке сөздермен немесе дыбыстармен сипатталады. Фразалық сөйлеу, әдетте, аграмматикалық, басқаларға түсініксіз.

Осы топтағы балалардың сауалнама көрсеткіштері

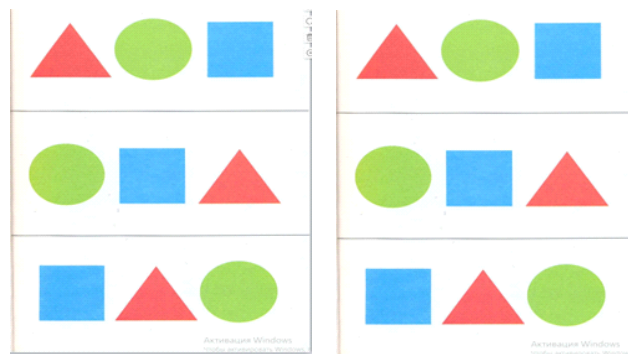

жалпы интеллектуалдық дағдылардың айтарлықтай дамымағанын көрсетеді. Бұл балаларға да клиникалық әдістерді қолдану арқылы кешенді зерттеу қажет.

Үшінші топ (24-33 ұпай) ойыншықтармен іс-әрекетке қызығушылық танытатын, ересек адаммен бірлескен ойынға қосылатын және заттық ойын әрекеттерін өз бетімен орындай алатын балалардан тұрады.

Тәжірибелік тапсырмаларды орындау барысында олар негізінен нұсқаларды санамалау әдісін қолданады, бірақ оқудан кейін практикалық бағыттылыққа (сынау әдісі) көшеді. Бұл балалардың өнімді іс-әрекетке (жобалау, сурет салу) қызығушылығы бар, бірақ олар тапсырманы өз бетімен орындай алмайды, оқытудан кейін тапсырманы орындай алады. Олардың, әдетте, өз сөйлейтін сөздері бар: көбінесе бұл былдырлау немесе бөлек сөздер, кейде басқаларға түсініксіз фразалар бар. Бұл топтағы балалар есту және сөйлеуді мұқият тексеруді қажет етеді.

Төртінші топ (34-40 ұпай) ойыншықтармен іс-әрекетке қызығушылық танытатын балалардан тұрады, олар өз бетінше сюжетті ойын ұйымдастырады. Тәжірибелік тапсырмаларды орындау кезінде бұл балалар практикалық бағытты (сынау әдісі) пайдаланады. Олар өнімді іс-әрекетке қызығушылық танытады, олар ұсынылған тапсырмаларды өз бетінше шешеді. Бұл балалардың сөйлеуі, әдетте, фразалық, басқаларға түсінікті. Олар танымдық дамудың жақсы деңгейіне жетеді.

Сурет 17-22

Сурет 23-25

Сурет 13-16

Менің отбасым – менің тірегім

Ахметова Диана Кенжебековна

«Ақмола облысы, Целиноград ауданы, Ақмол ауылы

№11 Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ

әлеуметтік педагог, педагог-психологі

Отбасы – адам өміріндегі ең маңыздысы. Отбасы – ол қуанғанда - қуанышыңа, қиналғанда -қайғыңа ортақ болатын, жақын жандар. Адамның тірегі – отбасы болса, ал отбасының тірегі ол – сүйіспеншілік, мейірімділік, бірлік және әрине сенім. Отбасы жоқ адам, қанатсыз құспен тең. Ал бірін-бірі құрметтеп, сыйлап, сүйіспеншілікпен қарап отыратын адамдар өте бақытты жандар.

Әр адам үшін отбасы – ол жай ғана бірнеше адам емес, жай ғана ана, әке, бауыр да емес. Ол сөздің мағынасы өте терең. Бірге ойлап көрейік...

Отбасыдан барлығы басталады, тәрбиеміз де, әдеттеріміз де.

Отбасы – адам үшін ең алғаш ұжымы! Ал ұжымда біз өсеміз, есейеміз, көп нәрсені үлгі тұтып, үйренеміз. Сондықтан да, отбасы әр адам үшін маңызды, және де әркім үшін тірегі болу керек. Біз қайда болсақ та, не істесек те, кішкентай болсақ та, ересек адам болсақ та, бәрімізге отбасының, ата-ананың қолдауы, жылы сөзі керек.

«Әке – асқар тау, Ана – етегіндегі бұлақ, Бала – жасындағы құрақ» - деп бекер айтылмаған. Ата-анасын, бауырларың, аға-інілерін, әпке-қарындастарың құрметтеу, сыйлау, жақсылық тілеу, болашақта қоғамға да ізгі ниеті арқылы еліне, оның дамуына көп септігін тигізеді деп сенемін. Отбасында ұл мен қыздың тәрбиесінде үлкен жауапкершілік жатыр. Олардың тәрбиелілігі ата-анадан тәлім-тәрбие алу арқылы, үлгі-өнегеден, сыйластықтан, әдептіліктен, мейірімділіктен, үлкенге ізет, кішіге құрмет көрсету арқылы жүзеге асады.

Әке отбасының – қамқоршысы, тірегі, асыраушысы болып саналады. Ал Ана – отбасы шамшырағы. Ананың

жолы әрқашан бөлек. Анаға қарап – қыз өсер, әкеге қарап – ұл өсер. Бала – анадан осы өмірге келеді, анадан тәрбие алады. Отбасында қыз бала тәрбиесінде ананың тәрбиесі, үлгісі өте зор! Қыз – болашақ Ана. Оның тәрбиесімен ана айналысады. Адам бойындағы жақсы мінез-құлықтар мен құндылықтар, сыпайылық, кішіпейілділік, сыйластық қасиеттердің барлығы ата-ана тәрбиесі арқылы жүзеге асады. Өз отбасында дұрыс тәрбие алған бала – ұшқанда да, соны істейді.

«Мен бақыттымын! Себебі менің отбасым қасымда. Мен өз отбасымды үлгі тұтамын және мақтанамын!» - деген сөздерді жиі естігіміз келеді. Ал ол неге байланысты? Әрине ата-анаға. Тек қана ата-ана өз балаға сол сенімділікті бере алады, осындай жақсы сезімдерді оятуға көмектеседі.

Отбасы – табиғат сыйлаған кереметтердің бірі. Жеке адамның бойындағы ар-ұятын, ақыл-ойын, адамгершілігін, мәдениеттілігін тәрбиелеуде отбасы – алғашқы қадам.

Отбасы – өте қажетті, басқадай еш нәрсемен өзгертуге болмайтын баспалдақ. Отбасында адам бойындағы асыл қасиеттер жарқырай көрініп, қалыптасады. Отанға деген ыстық сезім, жақындарына, туған-туысқандарына деген сүйіспеншіліктен басталады.

Құрметті ата-аналар, адамдар! Өз балаларымызды жақсы көрейікші! Барлық балаларға тек қана үлкендердің мейірімі, махаббаты, жылы қабағы керек. Үйімізде, отбасымызда жақсы атмосфера болса, ол барлық отбасының мүшелеріне де жақсы әсерін тигізеді.

Балаларымыз жақсы, мейірімді, әдепті, еңбекқор, сыпайы, жанашыр, ақылды болсын десеңіз, осы барлық қасиеттер сіздердің де бойыңызда болу керек. Өйткені бала әрқашан да бізге қарап өседі, үйренеді. Осыны есімізден шығармайық!

Отбасы-ол, Отаным бақ мекені,
 Хақ тағала қияды ақ некені.
 Отбасы-бір мемлекет шағын ғана,
 Одан ұлы елдер де қап кетеді.
 Отбасы тату бір ел тұнып тұрған,
 Қамқор ата-аналар билік құрған.
 Анаң мейір-шапағат нұр төгуші,
 Әкең қамқор қолдаушың, алып тұлғаң.

Бауырларым мақсаттары ұштасқан,
Жұлдызы боп жайнайды түнгі аспан.
Сағынысып бір-бірін іздейді олар,
Әуелі өзгелерді бір күшпастан.
Әкең бақыт, береке бастамасы,
Жүрегі шаңырақтың астанасы.
Әкеміз бола білсін Ұлы патша,
Балалар болсын оның жас қаласы.

Әдебиеттер:

1. <https://infourok.ru/meni-otbasim-meni-tiregim-3985081.html>;
2. https://ust.kz/word/essemening_otbasym_mening_tiregim-303998.html;
3. Сайт “USTAZ.KZ”.
4. <https://bilim-all.kz/olen/5005-Otbasy>.

О педагогических компетенциях в инклюзивном образовании

Батракова А.П.

учитель-логопед, педагог-эксперт

КГУ «Кабинет психолого-педагогической коррекции №11, с. Акмол»

Андатпа. Мақалада автор инклюзивті білім беруді дамытудың ерекшеліктерін қарастырады; мұғалімдердің инклюзивті күзіреттілігінің негізгі компоненттерін сипаттайды. Білім беру процесіне инклюзияны табысты енгізу үшін педагог қызметкерлер арасында инклюзивті педагогикалық құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығын атап көрсетеді.

Аннотация. В статье автор рассматривает особенности развития инклюзивного образования; описывает основные компоненты инклюзивной компетентности педагогов. Подчеркивает важность формирования инклюзивных педагогических компетенций у педагогических работников, для успешного внедрения инклюзии в образовательный процесс.

Abstract. In the article, the author examines the features of the development of inclusive education; describes the main components of inclusive competence of teachers. Emphasizes the importance of the formation of inclusive pedagogical competencies among teaching staff for the successful implementation of inclusion in the educational process.

В нашем современном обществе должна сформироваться новая культурная норма – уважение к различиям между людьми и признание права человека на индивидуальность, признание и учет обществом тех или иных его особенностей, в том числе и в образовании. В нашей республике законодательно этот вопрос решен. Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев 26 июня 2021 года подписал Закон «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам инклюзивного

образования». Государство обязуется создавать детям с особыми образовательными потребностями условия для получения образования в пределах системы образования с учетом их индивидуальных особенностей развития (статья 8, п. 1–1). Для детей с ограниченными возможностями разрабатываются специальные учебные программы. Организации дошкольного и среднего школьного образования по закону должны принимать всех детей, которые проживают на территории их обслуживания, в том числе детей с особыми образовательными потребностями (статья 26, п. 2). [7]

Инклюзивность образования начинается с признания многообразия особенностей, возможностей и различных потребностей, обучающихся в учебном процессе. На основе такого понимания в большинстве стран мира сложилась социально-педагогическая модель оценки потребностей и организации помощи в процессе обучения детей с особыми образовательными потребностями (далее ООП). Очень радует, что наша казахстанская система образования так же пришла к этой модели и постепенно отходит от медицинской или дефектологической модели.

В социально-педагогической модели оценки и поддержки обучающихся с ООП оценка фокусируется на потребности ребенка, а обучение – на образовательной поддержке и адаптации факторов окружающей среды. Внедрение социально-педагогической модели, предполагающее обеспечение права учащихся с ООП на качественное образование - требует изменений в самой системе образования. Она должна стать гибкой и способной к обеспечению равных прав и возможностей обучения всех обучающихся без дискриминации и пренебрежения. Школа должна принять тот факт, что в

учебном процессе всегда есть дети, испытывающие трудности в учении вследствие тех или иных причин, и как их результат – особые образовательные потребности, которые необходимо удовлетворять. [3]

Инклюзивное пространство — это место, которое готово принять людей с любыми особенностями. При этом надо понимать, что потребности у всех людей разные. Доступная среда — это не только пандусы, лифты, таблички «Брайля», но это и индивидуальный тьютор, индивидуальная программа и условия с учетом особенностей восприятия, адаптация материалов и возможность сенсорной разгрузки в специально оборудованной зоне.

Инклюзия начинается не с оборудования общественных пространств, а с людей, которые в них работают. Ведь ценности, которые они разделяют, и специальные знания, которыми они обладают, помогают им определить, что и как должно быть адаптировано в их организации, чтобы она была готова принять людей с ООП. То есть, прежде всего, руководство и сотрудники должны быть сторонниками инклюзии. Это поможет им найти знания о возможных потребностях, необходимых адаптациях, которые могут понадобиться на их рабочем месте. [5]

Если инклюзия в школе организована хорошо, то все дети, которые учатся там, получают образование лучшего качества. Если педагоги научатся заботиться об особенных детях, то смогут лучше заботиться обо всех. А если школа в принципе не умеет адаптироваться к особенностям детей — это плохая школа, и она плохая для всех, потому что не может отвечать ни на потребности гениальных детей, ни на потребности тех, у кого проблемы с поведением или с интеллектом. [5]

Здесь необходимо поговорить о компетенции педагогов в инклюзивном образовании. Постоянное обучение чему-то новому в профессии это необходимая составляющая компетенции любого педагога, какой бы опыт у него не был и какими бы квалификационными категориями он не обладал.

Компетенция – совокупность взаимосвязанных качеств личности (знаний, умений, навыков, способов деятельности), задаваемых по отношению к определенному кругу предметов и процессов, необходимых для качественной продуктивной деятельности. [2]

Инклюзивная компетенция педагогов относится к уровню специальных профессиональных компетенций. Это интегративное личностное образование, обуславливающее способность педагогов осуществлять профессиональные функции в процессе инклюзивного образования, учитывая разные образовательные

потребности учащихся и обеспечивая включение ребенка с ограниченными возможностями здоровья в среду образовательной организации и создание условий для его развития и саморазвития. [1]

В структуру инклюзивной компетентности (по И. Н. Хафизуллиной) входят ключевые содержательные компоненты – мотивационный, когнитивный, рефлексивный.

Мотивационная компетентность определяется как способность на основе совокупности ценностей, потребностей, мотивов, адекватных целям и задачам инклюзивного обучения, мотивировать себя на выполнение определенных профессиональных действий.

Когнитивная компетентность определяется как способность педагогически мыслить на основе системы знаний, необходимых для осуществления инклюзивного обучения, и опыта познавательной деятельности, способность воспринимать, перерабатывать в сознании, сохранять в памяти и воспроизводить в нужный момент информацию, важную для решения теоретических и практических задач инклюзивного обучения.

Рефлексивная компетентность, проявляется в способности анализа собственной учебной, профессиональной деятельности, связанной с осуществлением инклюзивного обучения, в ходе которого осуществляется сознательный контроль за результатами своих профессиональных действий, анализ реальных педагогических ситуаций. [4]

На данный момент существует проблема формирования педагога, обладающего компетентностью в инклюзивном образовании, готовностью к работе с обучающимися с ООП. Только систематическая работа, организованная с педагогами по повышению их профессиональной компетентности в инклюзии, поможет вывести их на более высокий уровень. Необходима подготовка педагогического коллектива образовательного учреждения по знаниям основ специальной педагогики и специальной психологии. Отсутствие у педагогов массовых школ представлений об особенностях психофизического развития детей с ООП, методиках и технологии организации образовательного и коррекционного процесса для таких детей это один из барьеров инклюзивного образования в нашей стране.

На курсах повышения квалификации не ставятся задачи по формированию целостности позиции педагога, приоритетным остается подход, при котором, в большинстве, знания сами по себе обезличены и не содержат ценностно-смыслового окраса. Они носят больше просвещенческий характер, что в свою очередь, не означает их применения на практике. Требуются углубленные исследования вопросов адаптации

обучающихся с ООП с целью создания на базе образовательных учреждений комплекса условий, содействующих перестройке педагогического сознания педагогов, что приведет, в свою очередь, к освоению новых личностно-профессиональных позиций, необходимых для работы в инклюзивном образовании. [6]

Цель каждой современной школы – помочь каждому ребенку (и с проблемами развития, и среднему, и талантливому) в достижении успеха, не допустить его исключения из жизни общества. Современная система образования должна принять индивидуальность каждого отдельного учащегося и удовлетворить особые потребности каждого ребенка.

Для достижения данной цели педагоги должны обладать определенными педагогическими компетенциями. Педагоги инклюзивного образования должны быть готовы к саморазвитию, овладению новыми знаниями и технологиями, умению анализировать свой и чужой опыт, подборке эффективных методов работы, выстраиванию занятий согласно потребностям и интересам обучающихся и на мой взгляд самое главное доброжелательности и терпимости.

Наиболее значимой компетенцией педагога инклюзивного образования является направленность личности учителя. Это, во-первых, общая гуманистическая направленность личности, а, во-вторых, положительная направленность на осуществление профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования детей с ООП, понимание значимости инклюзивного образования для успешной социализации детей, глубокое осознание его гуманистического потенциала.

Важнейшим условием подготовки системы образования к реализации процесса инклюзии, является этап психологических и ценностных изменений уровня профессиональных компетенций ее специалистов. Это означает, что для реализации инклюзивной практики педагоги должны быть готовы не только профессионально, но и психологически.

Инклюзивное образование — это движение к более справедливому обществу по отношению ко всем гражданам. Оно составляет важную часть в воспитании толерантности. Инклюзивное образование должно быть доступно всем детям и подросткам Республики Казахстан. А начинается инклюзивное образование с педагогов, готовых приобретать новые педагогические компетенции, основанные на гуманизме и толерантности.

Список литературы

1. Алехина С.В., Алексеева М.Н., Агафона Е.Л. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании // Психологическая наука и образование No1: Инклюзивный подход и сопровождение семьи в современном образовании. М., 2011.
2. Зайцев, Д. В. Интегрированное образование детей с ограниченными возможностями // Социологические исследования. 2004. No 7. С. 127-132.
3. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе: метод. рекомендации/ Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. - Алматы: ННПЦ КП, 2019г.
4. Романовская И.А., Хафизуллина И.Н. Развитие инклюзивной компетентности учителя в процессе повышения квалификации // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 4.
5. Статья «Шесть мифов об инклюзии» комментируют Татьяна Морозова и Святослав Довбня, эксперты фонда «Обнаженные сердца», 2022г.
<https://science-education.ru/ru/article/view?id=14333>
6. Шевердина В.С. Формирование инклюзивной компетентности у педагогов дошкольных организаций образования, 2016г.
http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/3466/1/07Sheverdin_a2.pdf
7. <https://www.nur.kz/family/school/1715660-inkluzivnoe-obrazovanie-v-kazahstane-i-za-rubezom/>

Ерекше білім мен тәрбиені қажет ететін балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеу

Бекмаганбетова Айнур Жетписовна

«Ақмола облысы, Целиноград ауданы, Ақмол ауылы

№11 Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ әлеуметтік педагогі

Ерекше білім беруді қажет ететін балалар Қазақстан Республикасының заңына сәйкес барлық балалар сияқты сапалы білім алып, қызмет етіп, қоғамда өз орны бар тұлға болуға құқылы. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 31 тамыздағы № 385 бұйрығында ерекше балалар мен олардың ата-аналарының құқықтары мен міндеттері, ерекше балалардың қоғамдағы орны нақты, айқын, ашық жазылған. Қазіргі өмір ағымына сәйкес осы санаттағы балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеу басты назарда екені мәлім. Балалар ҚР заңына сәйкес арнайы білім беру ұйымдарында түзете-дамыту сабақтарын алады. Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттерінде (ППТК) туғаннан 18 жасқа дейінгі психофизикалық дамуында бұзылысы бар балалар мен жасөспірімдерге кешенді психологиялық-педагогикалық көмек көрсетіледі. Мұғалім-логопед, мұғалім-дефектолог, педагог-психолог, ЕДШ нұсқаушысы мамандарының түзете-дамыту сабақтары барысында түрлі үлгідегі ойындар арқылы баланы әлеуметтік ортаға бейімдеу де жүзеге асырылады.

ППТК – дағы сабақтардың ерекшелігіне келетін болсақ, ППТК-ға баратын балалардың даму ерекшеліктерін ескере отырып құрастырылған жеке дамыту бағдарламасы бойынша кешенді психологиялық-педагогикалық көмек көрсетіледі. Яғни сабақтар бала мен педагогтың тікелей байланысымен жеке тәртіппен өткізіледі. Түзете-дамыту сабақтары барысында балаға көшелерде орналасқан белгілер - бағдаршам, дүкен, емхана, автобус аялдамасы т.б. бағдарларды айыра білуге үйретеді. Сонымен қатар ерекше балаларды әлеуметтік ортаға бейімдеудің келесі кезеңі балалардағы нақты денсаулық проблемаларын ескере отырып, балаларды ата-аналарымен балаларға арнайы тағайындалған тәрбиеші, балаға экскурсия ретінде және баланы әлеуметтік ортаға бейімдеу, таныстыру, қоршаған ортамен таныстыру мақсатында түрлі мәдени орындарға - концерт, театр, цирк, саябақ, кино т.б. апару арқылы баланың ортаға бейімделуін арттыруға болады. Ерекше білімді қажет ететін баланы түрлі мәдени орындарға апару не үшін қажет деген сұрақ туындауы мүмкін. Бала мәдени ортада түрлі көңіл-күйге түседі. Өзін қоғамдық ортада емін-еркін ұстауға, достарымен қарым-қатынас жасап, диалогқа түсуге септігін тигізеді. Әр ата-ананың мақсаты баласының басқа балалармен тең дәрежеде өсуі, өз баласының құқының сақталуы. Ерекше білім беру

қажеттілігі бар балалардың ата-анасы үшін тек ғана баланы ортаға бейімдеуді мақсат ету жеткіліксіз. Көзделген мақсатқа жету үшін әр ата-ана дамылсыз жұмыс жасауы тиіс. Себебі, бұл балалармен әр секунд, тіпті минут сайын баланың денсаулығын, демалу уақытын, тамақтану уақытын қатаң ескере отырып баланы әлеуметтік ортаға бейімдеумен қатар таным қабілетінің артуына жұмыс жасау қажет.

Демек, баланы дамыту және үйрету керек. Сондықтан баланы ойнау арқылы дамытып, шығармашылық қабілетін ояту қажет. Ойнау арқылы балалардың барлық психикалық функцияларын дамытып, көру мен жадының қызметін жақсарту қажет. Кез келген ойын баладағы психикалық функцияларды дамытады. Тек зейінді дамытатын ойынды дұрыс таңдаған абзал. Баланың зейін қасиеттерін дамытуда көру дағдысын дамыту ерекше орынға ие. Бұл ретте М.У.Ибраевтың «Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарымен өткізілген сабақтардың материалдар жинағы» - деп аталатын еңбегіндегі ойын түрлерін бала мен ата-анаға үй жағдайында ойнау ұсынылады. Мысал ретінде келесі ойын түріне назар аударсақ.

«Суретте не салынғанын есте сақтау үшін, сіз оған қарап отырдыңыз, демек, сіздің қабылдауыңыз жұмыс істеді, сіз суреттің барлық бөлшектерін, сондай-ақ ойлауға назар аудардыңыз, өйткені сіз қай жерде орналасқанын және бұл өлшемнің немесе форманың қандай түстерін есте сақтауға тырыстыңыз.

(баланың жас ерекшелігін ескере отырып түрлі суреттер алуға болады).

Демек, бұл жаттығу бірінші кезекте жадыны жаттықтыру үшін болса да, барлық функциялар бірден дамиды. Мектепке дейінгі жастағы балаларда олардың ішкі әлеміне назар аударылады. Сіздің балаңыз кенеттен тоқтап, бір нүктеге қараған кезде, оның ішкі назары ең

жоғары нүктеге жететінін біліңіз. Баланың назары – бұл бала мүдделерінің индикаторы. Баланың назары өзіне қызықты нәрселерді ғана аудара алады. Сондықтан сіз балаңыздың мұқият болуын қадағалап, онымен ойын барысында бірге ойнағаныңыз абзал», - деген ұсынысын жасаған Ақмола облысында инклюзивті білім беруді дамыту бойынша үйлестіру кеңісінің төрағасы, саяси ғылым кандидаты М.У. Ибраев. Қазіргі жаңа технологиялардың дамыған заманында адамдардың уақыты тапшы болып бара жатқаны бәріне аян. Бала тыныш отырса болды деген оймен аналар жұмыс пен отбасындағы күйбең тірлікпен арпалысып жүріп қолындағы ұялы телефонның не болмаса интернет желісіне қосылған теледидарды бала тәрбиесінің дамуына қолайлы деп тапқандай.

Бала ата-анасына қарап бой түзейді! Баламен бірге балаша ойнап, емін-еркін күліп, сонымен қатар бүгінгі мен болашағын ойлап өмір сүру керек екенін ескере бермейтіміз шындық. Бала көз бен көру арқылы қоршаған ортасы жайында 70% ақпаратты алатынын көптеген ғалымдардың зерттеуінде анық айтады. Сол себепті көру арқылы келген ақпарат есте көбірек сақталады. Демек, баланы әлеуметтік ортаға бейімдеу кезінде қарапайым үй жағдайындағы ортадан бастаған жөн. Мәселен, үйде отбасымен бірге ас ішіп отырып өзіне

қызмет жасауға дағдыландырған абзал. Орындығынды әкеліп дастарханға отыр, тамақтанып болған соң орындығынды орнына апарып қой деген оңай әрекеттерден бастап баланы үй ішіндегі әлеуметтік тұрмыстық ортаға бейімделуге дағдыландыру қажет. Бала өз киімін өзі киім, өз заттарына тиянақты болып, өзіне тиесілі жеке заттарын таныған абзал. Бала үйдегі қарапайым жеңіл қимыл әрекеттер арқылы тұрмыстық ортаға бейімделуден бастап үйренсе, басқа ортада да өзіне қызмет етуге дайын болады. Қазақта «Балаңды аясаң-аяма» - деген сөз бар. Ата-анаға айтарымыз балаларыңыз қандай жағдайда болса да жақсы көріп, ашық сөйлесіп, балаға қолдау көрсетіп, өзіне қызмет жасауға дағдыландырыңыздар. Әр бала - бақытты балалық шағын сүйсіне еске алуға лайықты! Балалардың дендері сау болып, қоғамда ерекше орны бар жеке тұлға болсын дегім келеді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 31 тамыздағы №385 бұйрығы.

2. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарымен өткізілген сабақтардың материалдар жинағы. Ибраев М.У. Көкшетау, 2020 ж.

Педагог – психологтың инклюзивті білім берудегі ерекше білімді қажет ететін балалардың ата – аналарымен тығыз байланысы

Борина Айтөлқын Габдоллаевна

«Ақмола облысы, Целиноград ауданы, Ақмол ауылы

№11 Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ педагог – психологі

Білім – кез – келген адамның таным көкжиегін кеңейтіп, болашаққа арманмен көз жүгіртуіне негіз болып, тұлғалық қасиеттерін дамытады. Осы орайда айта кеткеніміз жөн, кез – келген адамның тандауына құрметпен қарап, оқуға мол мүмкіндік берген дұрыс. Сол себепті, әлем бойынша инклюзивті білім беру бағдарламасын мақұлдап, оның тиімділігін бүгінгі таңда ғалымдар растап отыр.

Жалпы, инклюзивті білім беру – денсаулығында, психологиялық – педагогикалық дамуында кідірісі бар жандарды тек арнайы білім беру мекемелерінде ғана емес, сонымен қатар жалпыға ортақ мекемелерде тәрбиеленуіне мүмкіндік беретін жоба. Яғни, ерекше бүлдіршіндердің өзге балалар секілді балабақшаларда бой көрсетуі,

мектеп табалдырығын аттап, жоғары оқу орынында білім алуына мүмкіндігі бар. Денсаулығы қалыпты жандармен қатар құнды қазынаны игеру арқылы олардың өмірге деген қызығушылықтары одан әрі артып, қоғамға деген көзқарастары оң қалыптасатыны сөзсіз.

Әрине, бұл ерекше жандардың ата – аналары үшін де оңтайлы болмақ. Арнайы мекемелердің саны саусақпен санарлық болса, көбісі шалғай орналасып, қатынауға да қиындық тудыруы мүмкін. Оған қоса, бұл енді ғана желкілдеп өсіп келе жатқан бүлдіршіндер үшін психологиялық мінез – құлқының өзгеруіне ықпал етіп, өзге қатарластарына қарап, өзін кем санауына түрткі болмақ.

Осы орайда, біздің орталық инклюзивті білім беруді

қажет ететін бүлдіршіндермен тығыз жұмыс жасайды. Біз оларға психологиялық – педагогикалық көмек көрсете отыра, жанарларындағы үміт отының одан әрі маздап жануына негіз болып, барынша жан – жақты қолдау болуға тырысамыз. Айта кеткеніміз жөн, біз мектепке дейінгі білім беру ұйымдары, мектеп жасындағы және кәмелетке толмаған ересек балалардың барлығымен етене еңбек ететін болғандықтан, жас ерекшелігін ескере отыра, әр бүлдіршіннің жүрегіне жол тауып, жарқын болашақтарын қалыптастыру үшін барынша ат салысамыз. Осы орайда, ұлт ұландарының ұлы мақсаттарға жетуі жолында отбасы мүшелерімен де тығыз қарым – қатынас орнатқанды жөн көреміз. Олай дейтін себебіміз, ең негізгі тәрбиенің қайнар көзі, басты бұлағы ол – отбасынан бастау алады. Кез – келген тұлғаның өмірге деген құлшынысы мен қоғамға деген көзқарасын қалыптастыратын, жеке бас қасиеттерінің жақсы жаққа өрбуіне бар жанын салатын отбасы мүшелеріне байланысты. Сондықтан, педагог – психологтың инклюзивті білім берудегі ерекше білімді қажет ететін балалардың ата – аналарымен тығыз байланыс орнату аса маңызды.

Әр бүлдіршіннің мінез – құлқындағы ерекшеліктері білу, оның қарым – қабілетіндегі өзгерістер мен жеке басына қатысты ерекшеліктері ескеру үшін ата – анамен жұмыстың маңызы ерекше. Тек отбасы мүшелерімен етене жақын танса отырып қана, тұлғаға бағытталған білімнің жоғары нәтижесіне қол жеткізуге болады. Сонымен қатар, ол қандай да бір келенсіздіктердің алдын алуға өз септігін тигізеді. Ерекше балалардың психологиясы жылдам өзгеріске ұшырап, кей жағдайда

сыртқы факторларға төзімсіз келуі мүмкін. Өзінің бойындағы денсаулығына қатысты сынды ауыр қабылдап, қатарластары арасында қалжыңның астында қалатын кездер де кездесетінін теріске шығара алмаймыз. Балалар ересектерге қарағанда пікірді төтесінен айтып, оның жанын жаралап аламыз дегенді ойламайды. Осындай кездері педагог – психологтың және отбасы мүшелерінің бірлескен жұмысы енді ғана қоғамға бейімделіп келе жатқан тұлғаның өзіне деген сенімділігін арттыруына септігін тигізіп, қос тараптың қаршадай ғана баланың өміріне дақ түспеуіне негіз болады.

Ата – ана білім беру ұйымдарындағы жетістіктер, өзгерістер, баланың дамуындағы ерекшеліктермен үнемі етене таныс болулары қажет. Бұл бүлдіршіннің бойындағы қарым – қабілетін негізінде оның талантын одан әрі тереңдетуге септігін тигізбек. Байқап қарайтын болсақ, ерекше білімді қажет ететін балалардың денсаулығында қандай да бір кінәрат болғанымен, олардың белгілі бір салаға деген бейімі басым келеді. Біреулері қылқалам шебері атанса, өзгелері өнерімен таңдай қақтырады, сол секілді көптеген сыртқа беймәлім сырлары іште тұнып жатуы мүмкін. Ең бастысы педагог – психолог және ата – ананың жіті қырығылығы мен мол еңбегінің нәтижесінде бойда тұнған дарыны көпшіліктің көзайымына айналуы мүмкін.

Арнайы маман иелері мен ата – ананың қарым – қатынасы қашан да тығыз болғаны жөн. Әр бала бір әлем екенін ескерсек, әлі қанаты қатаймаған бүлдіршіндерге барынша қолдау көрсетіп, дұрыс арнаға жол сілтеу біздің парызымыз. Дені сау ұрпағымыз көп болсын!

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға сенсорикалық ойындар көмегімен жағымды эмоциялар қалыптастыру

Ербосын Гүлназ Адырбекқызы

«Ақмола облысы, Целиноград ауданы, Ақмол ауылы

№11 Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ педагог-психологі

I. Мәселені айқындау және негіздеу:

Мәселенің өзектілігі: Балаларды дамытудың маңызды құрамдас бөлігінің бірі – ерекше білімді қажет ететін балалардың мінез-құлқындағы тежелулерді ескере отырып, олардың ой-өрісін дамыту, қоршаған ортаға бейімділігін арттыру болып табылады.

Ерекше білімді қажет ететін балаларды қоршаған ортаға бейімдеу үдерісі – түрлі әдістердің көмегімен олардың қоршаған ортамен, ата-анасымен, басқа да үлкендермен қарым-қатынасына әсер ете отырып, ортаға бейімделу әрекеттеріне, белсенді түрде өмірге деген

көзқарасының қалыптасуына ықпал етеді.

Ерекше білімді қажет ететін балалар - дамуында белгілі бір тежелуі бар, түзету-дамыту процесінде оларға деген арнайы әдіс-тәсілдерді талап ететін, ерекше әлеуметтік топ болып табылады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала – бұл салыстырмалы түрде жана, бірақ жеткілікті түрде қалыптасқан ұғым. Ол әлемнің барлық елдерінде унитарлықтан ашық, азаматтық қоғамға көшу кезінде пайда болған, қоғам арасында ерекше қажеттілігі бар балаларға деген көзқарастың дамуын, олардың құқықтарына деген жаңа түсінікті көрсету қажеттілігін

бiлдiрiп, негiздейтiн ұғым.

Мәселенiң қойылуы: Баланы әлеуметтiк ортаға бейiмдеу – әлеуметтiк қатынастың жалпы жүйесiне және баланың өз жағдайына қарай бiлiм алу ортасына тез үйренуiне мүмкiндiк туғызумен сипатталады. Бiлiм беру ұйымдарындағы оқытудың негiзiне қарай балалардың құқығын кемсiтпеу, теңдiк қатынасты қамтамасыз ету, арнайы жағдай қалыптастыру арқылы бiлiм беру мен тәрбиелеу жатады.

Зерттеулер көрсеткендей, ерекше бiлiмдi қажет ететiн балаларды әлеуметтiк ортаға енгiзудiң екi жолы анықталған. Бiрiншi жолы – ерекше бiлiмдi қажет ететiн балаларды қоршаған ортаға бейiмдеу арқылы тұлға қалыптастыру болса, екiншi жолы – қоғамдық ортаның ерекше бiлiмдi қажет ететiн балаларды қабылдауына дайындау.

Мақсаты: Ерекше бiлiм беру қажеттiлiктерi бар балаларға сенсорикалық ойындар көмегiмен жағымды эмоциялар қалыптастыру.

Мiндеттерi:

- түзету кабинетiнiң басты мiндетi ерекше бiлiмдi қажет ететiн балалардың дамуындағы тежелулердi анықтай отырып, ПМПК берген қорытынды негiзiнде түзету-дамыту жұмыстары арқылы қоршаған ортаға бейiмдеу;

- ерекше бiлiм беру қажеттiлiктерi бар балаларға арналған олардың мiнез-құлқындағы нақты қиындықтарды жеңу бойынша ұсыныстар дайындау;

- баланың эмоциялық аймағында, мiнез-құлқында анықталған тежелулердi түзету бойынша жұмыс жоспары мен баланы дамыту картасын әзiрлеу;

- сенсорикалық ойындар технологиясының элементтерiн пайдалана отырып, шығармашыл тұлғаны қалыптастыру;

- заттарды түсiне қарай салыстыра отырып, ажыратуға үйрету;

- заттарды сипап сезу арқылы ажыратуға дағдыландыру (тегiс/кедiр-бұдыр; мамық/жұмсақ/қатты; жеңiл/ауыр; жылы/суық, т.б. тактильдi сезiмдер);

- иiс пен дәм түйсiгiн дамыту.

Күтiлетiн нәтижелер: Тақырып аясында баланың өз эмоциясын көрсетiп, қоршаған ортаға қатынас жасауына ықпал ету, яғни сенсорлық ойын түрлерiнiң көмегiмен таным қызметiн, ойлау қабiлетiн және қиялын дамыту. Сонымен қатар баланың ойлаумен қатар дене мүшесiнiң қалыпты түрде дамуының бiр уақытта жүзеге асуын, тактилдi сезiнуiн, сенсорлық қабiлетiнiң дамуын, яғни барлық сезiм мүшелерiн әрекетке түсiрiп, сабаққа ынтасы мен қызығушылығын арттыру.

II. Ерекше бiлiм беру қажеттiлiктерi бар балаларға сенсорикалық ойындар көмегiмен жағымды эмоциялар

қалыптастыру мәселесiне теориялық сипаттама

Психикалық дамуы тежелген (ПДТ) балалардың жеке тұлғалық дамуы мен эмоция-ерiк саласындағы ерекшелiктерi.

Жеке тұлғаның даму кезеңдерi – бұл балалардың бiртiндеп көп сипаттағы әлеуметтiк қатынастарға түсуi, әрi жеке тұлғаның тұтас және иерархияланған құрылымының қалыптасуы. Басқаша айтқанда, жеке тұлғалық даму процесiнде баланың өзi мен өзгелерге қатысты белгiлi бiр әлеуметтiк бағдары қалыптасады.

Баланың өркениетке кiрiге өсу шарты дамудың екi бағытының - жаратылыс (биологиялық) және әлеуметтiк (мәдени) бiрлiгi болып табылады. «Екi бағыттағы өзгерiстер де бiр бiрiне өзара кiрiгедi және шын мағынасында баланың тұтас әлеуметтiк-биологиялық жеке тұлғасын қалыптастырады» (Выготский Л.С. – 3 т. – 31 б.).

Осылайша, баланың жеке тұлға ретiндегi қалыптасу деңгейiндегi ауытқулар мен тежелулер оның ағзасындағы психофизиологиялық бұзылулармен, сонымен қатар, Л.С. Выготскийдiң сөзiмен айтсақ, баланың мәдени дамуындағы ауытқулармен түсiндiрiледi. Тәрбиедегi терiс әсерлер және олардың ОЖЖ қызметiнiң жеңiл бұзылуларымен қабаттасуы нәтижесiнде баланың жасөспiрiмдiк шағында дизонтогенездiң спецификалық түрлерi қалыптасуы мүмкiн. Ол мiнез-құлқтың патологиялық белгiлермен қалыптасуымен анықталады. Жеке тұлғалық дамудың патологиялық деңгейiнiң тигiзетiн зардабы әлеуметтiк-психологиялық бейiмделу қиындығы болып табылады.

Мектеп жасына дейiнгi балалардың жеке тұлғалық деңгейiнiң қалыптасуындағы ауытқулар туралы айтқанда, ондағы кез келген психикалық процестердiң де дер кезiнде дамымайтындығын ұмытпаған жөн. Мұның барлығы өз кезегiнде әлеуметтiк-психологиялық бейiмделу деңгейiнде айқын көрiнiс бередi.

Психикалық дамуы тежелген (ПДТ) балалардағы «Мен» бейнесiнiң қалыптасу ерекшелiктерi. ПДТ балалардың жыныстық жасқа сай идентификациясын зерттеу нәтижелерi (Н.Л.Белопольская, 1999) олардың сау құрбыларымен салыстырғанда, өздерiнiң жасына сай бағытта қозғалғысы келмейтiндiгi анықталған. Олар керегiне еш қиындықсыз қол жеткiзетiн жас бала күйiнде қалғанды дұрыс көредi. Мысалы, мектепке дейiнгi жастағы ПДТ балалар өздерiнiң және өз достарының суреттерiн графикалық жолмен бейнелеуде суреттi түпнұсқаға ұқсатуға тырысқан. Бұл үшiн олар өздерiнiң сау құрбылары қолданған «техникалық» тәсiлдердi қолдана бiлген (Е.А.Чернышова, 2001; М.А.Кулакова, 2001). Жекелей алғанда олар өздерiнiң графикалық әрекеттерiнде физикалық «Мен» бейнелерiнiң ерекшелiктерiн проектiлейдi: мысалы, психикалық

дамуы тежелген қыз бала өзінің ақсары құрбысының суретін салуда оның шашын бояу үшін мақсатты түрде қызғылт-сары қарындашты таңдап алады. Ал басқа ПДТ бала көзілдірік киетін досының осы белгісін суретте міндетті түрде көрсетеді. Өзін-өзі бейнелеудің вербальдық тәсілінің кең таралған екі түрі бар: қандай да бір іс-әрекетті орындай алу арқылы және қандай да бір затты меншіктену арқылы.

Мұнымен бірге аталған топтағы балалардың вербальдық презентациясы өзін-өзі суреттеу параметрлері көлемінің тарылуымен ерекшеленеді, өз бетімен бөліп алған критерийлерді нақтылай алмайды. Осының есебінен олардың автопортреттері қалыпты дамуға балалардың өзін-өзі суреттеулеріне қарағанда жұпыны болып шыққан. ПДТ балалардың вербальдық деңгейінде оларға тән мінез-құлық пен тәртіп ерекшеліктері орын алады, себебі ересек адамдар үнемі олардың мінез-құлқы мен тәртібіне назар аударады және өздерінің теріс бағаларын жасырмайды (гипербелсенділік – жоғары моторлық және тілдік мазасыздық). «Аяқталмаған» ойларда ПДТ балалар көбіне өздерінің «нашар» әлеуметтік «Мен» бейнелерін сипаттайды. Мысалы: «Мен тәрбиешіні тыңдамаймын, шулаймын...».

ПДТ балалар тобында қалыптасқан, әрі жиі кездесетін мұндай жағдайды гипербелсенділіктің ПДТ балаларға тән ажырамас белгі екендігімен ғана түсіндіруге болады. Гипербелсенді балалар үнемі тәрбиеші үшін қосымша мәселелер туғызады, сондықтан да олар өз кезегінде толып жатқан ескертулер естиді.

ПДТ балалардың жасөспірімдік шақтағы өзін-өзі суреттеу мүмкіндіктерін зерттеу нәтижелері мұның анағұрлым адекватты екендігін көрсетеді, олар өздерінің сыртқы келбеттерін ғана емес, экспрессивтік сапаларын, тіпті жүрісіне дейін сипаттап бере алған. Бірақ өзін-өзі суреттеуде танымдық сапаларға қатысты белгілер мүлде сөз болмаған (О.К.Агавелян, 1999).

Жоғарыда сипатталған нәтижелер психикалық дамуы тежелген балалардың психикалық - дене бітімдік дамуларын және осы ерекшеліктерді олардың өздерінің, қоршаған орталарын қалай қабылдайтындығын әлеуметтік контексте қарастырудың қажеттілігін тағы да дәлелдей түседі.

Тірек-қимыл аппараты зақымданған (ТҚАЗ) балалардың тұлғалық дамуы. Тұлғалық қалыптасудың психологиялық механизмдері қалыпты дамуға бала үшін де, даму ауытқуы бар бала үшін де бірдей, бірақ сол тұлғалық қалыптасу жағдайларының әртүрлілігі даму кемістігі бар баланың тұлғалық дамуына спецификалық ерекшеліктер үстейді.

Балалардың церебралды сал ауруы (БЦСА) тәрізді кеміс дамулар ішінде психикалық инфантилизм типіндегі даму тежелуі жиі кездеседі. Психикалық

инфантилизм негізінде интеллектуалдық және эмоция-ерік салаларының жетілуінің дисгармониясы жатыр. Инфантилизмдегі психикалық даму жеке психикалық функциялардың әркелкі деңгейде дамуымен сипатталады. Бірақ М.С.Певзнердің айтуынша, «инфантилизмнің барлық формаларында жеке тұлғаның жетілмеуі жетекші, әрі негізгі симптом болып табылады». Ресейлік әдебиеттерде психикалық инфантилизм кеш қалыптасқан ми жүйелерінің жетілмеуінен болатын даму бұзылуының ерекше түрі ретінде қарастырылады (Т.А.Власова, М.С.Певзнер). Психикалық инфантилизмнің қарапайым, яғни асқынбаған түрін ажыратады, гармониялық инфантилизм де соған жатқызылады. Бұл формада психикалық жетілмеу бала әрекетінің барлық салаларында байқалады, әсіресе эмоция-ерік салаларында айрықша.

Психикалық инфантилизмнің асқынбаған формасымен қатар асқынған формалары да болады. ЦСА бар балалардың асқынған психикалық инфантилізмінің үш нұсқасы ажыратылады. Бірінші невропатиялық нұсқасы асқынған инфантилізмнің невропатия көріністерімен үйлесуін көрсетеді. Психикалық инфантилізмнің невропатиялық нұсқасында церебральды сал аурулы балаларда тежелгіштік, қорқақтық, өз күшіне сенбеу белгілері бар. Яғни, олар өз анасынан басқаны жақын тартпайды, жаңа жағдайларға бейімделуі қиын, мектепке үйренуі де ұзаққа созылады.

Сонымен бірге психикалық инфантилізмнің бұл нұсқасында енжар қарсылық реакциясы басым болады. Бала тамақтанудан, белгілі бір адамдармен сөйлесуден бас тартады (таңдау мутизмі), үйден немесе мектептен қашады. Кейде жеке соматовегетативтік функциялары бұзылады: құсу, энурез (несепті ұстай алмау), энкопрез (нәжісті ұстай алмау). Сирек жағдайларда суицидтік мінез-құлық көріністері байқалады. ЦСА бар балалардың қарсылық реакциясы мұғалімнің немесе тәрбиешінің талабын орындауда бас тартудан көрінеді.

ЦСА бар балалардың асқынған психикалық инфантилізмінің екінші нұсқасы психикалық инфантилізмнің ашушаң әлсіздік симптомдарымен үйлесуімен сипатталады. Ғылыми әдебиеттерде бұл нұсқа асқынған инфантилізмнің цереброастениялық түрі ретінде қарастырылады (В.В.Ковалев, 1973). Бұл балалардың эмоциялық-еріктік жетілмеу белгілері жоғары эмоционалдық қозғыштықпен, жұмыс істеу қабілетінің төмендігімен, ес, зейін қабілеттерінің бұзылуымен үйлеседі. Мұндай оқушылардың мінез-құлқына ұстамсыздық, ашуандық, айналадағылармен үнемі қақтығысу тәрізді белгілер тән. Көңіл күйлері аумалы-төкпелі, ешнәрсеге көңілдері толмайды, басқалардың үнемі өзіне көңіл аударуын талап етеді, талаптары қанағаттандырылмаған жағдайларда көз жасын төгіп қорқытады. Түрлі аффективтік реакциялар,

кейде агрессивтік мінездер көзге шалынады.

ЦСА бар балалардың асқынған психикалық инфантилизмінің үшінші нұсқасы – органикалық инфантилизм деп аталады (Г.Е.Сухарева, 1965, С.С.Мнухин, 1968, т.б.).

Органикалық инфантилизмнің негізін құрайтындар - эмоция-ерік салаларының жетілмеуінің интеллектуалдық әрекеттердің бұзылуларымен ұласуы, яғни инерттіліктен, ойлаудың шабандығынан, қорытындылау операцияларының төмен деңгейде дамуымен байқалады. Бұл балалардың мақсатты іс-әрекеттері бұзылған, өз істері мен мінез-құлықтарына сын көзбен анализ жасау деңгейлері төмен. Органикалық инфантилизм құбылыстары ЦСА-ның атониялық-астатикалық формаларында жиі кезігеді, яғни мұнда мидың маңдай-мишық бөліктерінің зақымдануы мен жетілмеуі орын алады. Мидың маңдай қыртыстары мақсатты іс-әрекеттердің, мотивацияның дамуын, яғни тұлғалық ядроның (негіздің) орнығуына қажет психикалық даму деңгейін қамтамасыз етуші рольді атқарады. Органикалық инфантилизмде эмоция мен еріктің бұзылулары үлкен дисгармониямен сипатталады. «Балалық» мінез-құлық белгілерімен қатар өз бетімен әрекет ете алмау, иланғыштық, импульсивтілік элементтерінің инерттілік көріністерімен ұласуы көзге түседі. Бұл балалардың мектепке дайындығын клиникалық-психологиялық тексеруден өткізгенде олардың тұлғалық дайындығы төмен деңгейді көрсетеді.

Тірек-қимыл аппараты зақымданған балалардың ерік белсенділігі де өзіндік ерекшеліктерге ие. Н.М.Сараеваның зерттеулеріне ЦСА бар 120 жасөспірімнің ерік белсенділігіне жүргізген бақылаулары, эксперименттері және басқа да әдістемелері енеді. Алынған нәтижелер ЦСА бар балалардың ерік саласының ерекшеліктерін анықтайтын объективті және субъективті факторларды ажыратуға мүмкіндік берді. Объективті факторларға жататындар – науқастану жағдайлары, емдеу мекемесінде ұзақ уақыт болу, белсенділіктің шектелуі, айналадағы адамдардың науқас балаға ерекше қатынасы. Субъективті факторға жататындар – жасөспірімнің өз кемістігіне деген көзқарасы мен өзін-өзі бағалауы.

Тұлғаның патологиялық сипатпен қалыптасуы (жеке тұлға дамуының психогендік факторларына байланысты) БЦСА шалдыққан балалардың басым көпшілігінде байқалады. Бұл балалардың мінез-құлқындағы кері, жағымсыз қасиеттер гиперқамқорлық дәрежесіндегі тәрбиемен байланысты. Ата-аналар баланың қимыл-қозғалыс бұзылуына байланысты, «құлап қалады», «ыдысты сындырып алады», «киіне алмайды» т.б., деп қорқады да бала үшін барлық әрекетті өздері орындайды, сөйтіп баланы өз бетімен әрекеттену мүмкіндігінен айырады.

Жеке тұлғалық дамудағы ауытқулар отбасындағы

тәрбиенің басқа бір стилімен де қалыптасуы мүмкін. Біраз ата-аналар баланы қатал тәрбиелеген жөн деп есептейді. Олар баладан тапсырманың барлығының орындалуын талап етеді, ал баланың қимыл-қозғалыс спецификасын, мүмкіндігін мүлдем есепке алмайды. Олар тапсырма орындалмаған жағдайда баланы жазалайды, ал мұның жағымсыз салдары бар, баланың дене бітімдік және психикалық күйі ауырлай түседі.

Гиперқамқорлық пен гипоқамқорлық жағдайларында баланың өз мүмкіндігін адекватты бағалау қабілетінің қалыптасуына қолайсыз жағдай туады.

БЦСА ұшыраған жасөспірімдердің тұлғалық даму ерекшеліктерін зерттеу аспектілерінің бірі – И.Ю.Левченконың қарастырған жасөспірімдердің мінез-құлық акцентуациялары. Зерттелгендердің ішінен сау жасөспірімдерде кездесетін акцентуация типтерінің бір бөлігі ғана кездесті: астеноневротиялық (20 %), сензитивтік (19 %), тұрақсыз (22 %), психоастениялық (27 %). Жоғарыдағы аталған акцентуация типтері сау жасөспірімдерде өте сирек кездесетін болса, бұларда жиі байқалатын құбылыс екені белгілі болды.

Жасалған анализ бұл балалардағы акцентуацияның тұрақсыз типі белгілерінің қалыптасуында мидың органикалық зақымдануы жетекші рольге ие болады.

Ерте жастағы балалар аутизмі (ЕЖБА) балалардың жеке тұлғалық ерекшеліктері. Эмоция – ерік саласының бұзылуы ЕЖБА синдромының негізгі белгісі болып табылады және бала туғаннан кейін кешікпей байқалады. Осылайша, бақылаулардың 100 % - да аутизмде балалардағы ең алғашқы әлеуметтік қарым-қатынас жүйесі - жандану кешені (комплекс оживления) күрт тежеледі (К.С.Лебединская). Сәби балалар ересектердің сөзіне, күлкісіне, іс-әрекеттеріне ешқандай көңіл аудармайды, мүлдем жауап реакциясын жасамайды, көз тоқтатып қарамайды. Баланың жасы өскен сайын жақын ересек адамдармен эмоционалдық байланысы әлсірей береді. Ересектердің өзін қолға алып көтеруін сұрамайды, тіпті анасының қолында тұрғанда да, қажетті күйде анасына жанасып тұрмайды. Өте енжар, селсоқ, күйде болады. Ата-анасын басқа адамдардан ажыратып таниды, бірақ ешқандай жақындық сезімдерін байқатпайды. Жоғарыда аталған симптомдардың барлығы аутизмнің алғашқы патогендік факторларының бір көрінісі болып табылады, оның ішінде сыртқы өмірмен байланыс жасаудағы эмоционалдық жайсыздықтың күшеюі. Аутизмі бар балалар үшін сыртқы өмірмен байланыс жасау шыдамдылық шегінен тыс. Олар жағымды қарым-қатынастың өзінен тез шаршайды, алған әсерлерінің жағымсыз, үрейлі жақтарын ғана термелеуге ұмтылады.

Бұл балалардағы қорқыныш сезімдері аутистік мінез-құлықтың маңызды бөлігі болып саналады.

К.С.Лебединская мен О.С.Никольская қорқыныштың үш түрін ажыратады:

1) балалар жасына тән кәдімгі қорқыныштар (анасынан айрылып қалу қаупі, бір жерін ауыртып алу қаупі, бұрын басынан кешкен ауырсыну сезімдері т.б.);

2) жоғары сенсорлық және эмоционалдық сезімталдықтан туатын үрейлер (қатты шу, таныс емес жерлер, бөтен адамдар, жан-жануарлардан және жәндіктерден қорқу т.б.).

3) себепсіз, сандырақ тектес негізсіз үрейлер.

Қарым-қатынас орнатуда кәдімгі үйреншікті заттар мен құбылыстардың (кейбір ойыншықтар, тұрмыстық құралдар, судың немесе желдің шуы т.б.), сондай-ақ кейбір адамдар балада үнемі үрей сезімін туғызады. Жылдар бойы жалғасатын үрей сезімі балалардың өздерін қоршаған ортада етене таныс жағдайларды сақтауға тырысуға, әртүрлі қорғаныс мақсатындағы әдет-салт сипаттас қимыл-қозғалыстар жасауға әдеттендіреді. Айналасындағы заттардың алмасуы, үйдегі жиһаздың орындарын ауыстыру, күн тәртібінің өзгеруі бұл балаларда күшті эмоционалдық кері реакция тудырады. Бұл құбылыс «тепе-теңдік феномені» деген атқа ие болды.

Әртүрлі ауырлық әрежесіндегі ЕЖБА-ғы мінез-құлық ерекшеліктері туралы айта келіп, О.С.Никольская 1-ші топтағы балаларды өздеріне ешқандай үрей сезімін жақындатпайтын, кез келген жоғары интенсивті ықпалға қашу реакциясымен жауап беретіндер ретінде сипаттайды. Олармен салыстырғанда, 2-ші топтағы балалар үнемі дерлік үрей сезімінде болады. Бұл балалардың сыртқы кескінінен, мінез-құлқынан, бет әлпетіндегі мимиканың «қатып қалуынан», оқыс айқайынан көрінеді. Локальды үрейлердің бір бөлігі өзінің сенсорлық сипатына қарай бала үшін тым интенсивті болып келетін жеке жағдаяттардың немесе заттардың жеке белгілерімен арандауы мүмкін. Сондай-ақ локальдық үрейлер қандай да бір қауіптен пайда болуы ықтимал. Мұндай қорқыныштардың ерекшелігі олардың қатаң түрде тұрақтап қалуы - олар ұзақ жылдарға дейін өзекті де, маңызды болып келеді, әрі нақты себебі анықталмайды. 3-ші топқа жататын балалардағы кездесетін үрейлердің себептері оңай анықталады, олар жоғарғы қабатта жатқан жүк тәрізді. Мұндай балалар өздерінің қорқыныштары туралы үнемі айтады, өзінің вербальдық қиялдарына енгізеді. Қауіпті жағдаятқа ұшырау тенденциясы бұл балалардың өздері оқыған кітаптардағы, оның ішінде ертегілердегі, өз тәжірибелеріндегі қорқынышты, кері әсер беретін жағдайларды ұмытпай, ойда «тіркеп отыруынан» пайда болады. Сонымен қатар бала тек қандай да бір үрейлі бейнелерге ғана емес, мәтінде кездесетін жеке аффективті бөліктерге де «байланып қалады». 4-ші топтағы балалар қорқақ, тежелгіш, өздеріне деген сенімділік жоқ. Оларға әсіресе жаңа жағдаяттарда

күшейе түсетін, үйреншікті стереотипті байланыстардан шығуды қажет ететін, ересек адамдар тарапынан қойылатын талаптардың күшеюінен пайда болатын өте жоғары алаңдаушылық тән. Жақын ересек адамдарының теріс көзқарасына, теріс эмоционалдық бағасына ұшырау қаупінен туындайтын қорқыныштар ерекше орын алады. Мұндай бала «жаман бала» болып қалудан, анасына жақпай қалудан, әлденені бүлдіріп алудан қатты қорқады.

Жоғарыда айтылғандармен бірге, ЕЖБА бар баланың өзін-өзі сақтау сезімі қалыптаспаған, керісінше, өзіне деген агрессия элементтері байқалады. Өздерін-өздері жарақаттау, кенеттен жолдың көлік жүретін бөліктеріне жүгіріп шығулары әбден мүмкін, өткір және ыстық заттың қауіптілігі тәрізді тәжірибе нашар бекітіледі т.б.

Бұл категориядағы балалардың барлығында жаппай балалар ұжымына, құрбыларына деген ұмтылыс жоқ. Бала өзінің әлеуметтік қарым-қатынасында өте талғампаз. Баланың үнемі ішкі сезімдеріне еніп кетуі, сыртқы әлемнен бөлектенуі оның жеке тұлғалық дамуын қиындатады. Мұндай баланың басқа адамдармен эмоционалдық өзара әрекет ету тәжірибесі өте шектеулі, басқаларға жаны аши білмейді, басқалардың көңіл күйін түсінбейді. Мұның барлығы балалардың адекватты адамгершілік бағдарларының қалыптасуына қолайлы жағдай жасамайды, оның ішінде күнделікті жағдаяттарға сәйкес «жақсы», не «жаман» ұғымдары да дұрыс қалыптаспайды.

III Мәселені зерттеу

Ерекше білім қажеттіліктері бар балалардың даму деңгейін, оның жас нормасына сәйкестігін немесе сәйкес еместігін және балалардың тұлғалық ерекшеліктерін анықтау үшін диагностикалық жұмыстар жүргізілді.

1. Баланы диагностикалық критерийлерді талдайтын кестені қолдана отырып бақылау;

2. Анамнез мәліметтерін зерттеу;

3. Логопедпен әңгімелесу;

4. Ерекше білім қажеттіліктері бар балалардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың ата-аналары мен педагогтарына арналып құрастырылған сауалнаманы жүргізу;

5. Олардың эмоционалдық аймағын диагностикалау үшін мазасыздықты анықтауға арналған тестті (Р. Тамм, М. Дорки және В. Амен) қолдану;

6. Ағаш суреті (тұлғалық ерекшеліктерін анықтау);

7. Отбасы суреті әдістемесін (отбасындағы қарым-қатынас пен мінез-құлықты анықтау) жүргізу.

IV. Мәселенің болжамын нақтылау және оны шешу жоспары

Зерттеу барысында алынған деректерді

қорытындылай келе, мынадай қорытындылар жасадық:

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларда жағымды эмоцияларды білдіру, жалпы эмоцияларын басқара алу қабілеті төмен деңгейде дамыған деген болжамымыз расталды.

Алынған сұранысты орындау үшін одан әрі үш бағытта жұмыс жасалынды: ата-аналардың, тәрбиешілердің және балалардың мінез-құлқын түзету мақсаты болды.

1. Педагогтармен және тәрбиешілермен жұмыс:

- педагогтар мен тәрбиешілерге арналған жеке консультациялар, барысында олар қарым-қатынас және педагогикалық жұмыс бойынша ұсыныстар алды. Ерекше білім қажеттіліктері бар балаларға нақты оқу және мінез-құлық проблемаларын шешуде ұсыныстар берілді;

- арнайы балабақша және арнайы мектеп ұстаздарына практикалық ұсыныстар құрылды;

- тәрбиешілерге, педагогтарға және мамандарға топтарды дамыту ойындарын пайдалануға ұсыныстар жасалды;

- әр түрлі жастағы ерекше білім қажеттіліктері бар балалармен жұмыс бағдарламаларымен, қажетті жаттығулармен қамтамасыз етілді;

- ерекше білім қажеттіліктері бар балаларды ойын арқылы дамыту тақырыбы бойынша педагогтарға семинар дайындау және өткізу жоспарланды;

- арнайы балабақша мен арнайы мектептерде аталмыш тақырыпта материалдар мен ақпараттық стенд дайындау және орналастыру жоспарланды.

2. Ата-аналармен жұмыс:

- жеке консультациялар, оның барысында ата-аналар балаларының мінез-құлқы мен эмоциялық жағдайын жақсарту бойынша ұсыныстар алды. Отбасындағы психологиялық микроклимат, сондай-ақ дағдыларды меңгеру, баланы эмоционалды қолдау, мадақтау және марапаттау әдістері, арнайы мінез-құлық бойынша әдістемелік бағдарлама ұсынылды.

V. Ерекше білім қажеттіліктері бар балаларды одан әрі сүйемелдеу бойынша ұсыныстар

- Ерекше білім қажеттіліктері бар балалардың мұғалімдері оның ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық процесте индивидуалды көзқарас ұстануға тырысуы қажет.

- Интеллектуалды шамадан тыс жүктемелерді және дамудың әлеуметтік жағдайының күрт өзгеруін болдырмау.

- Түзетуде кешенді тәсілді сақтау (мүмкіндігінше логопед, психоневролог, нейро-психолог және т. б. сияқты мамандар қатысуымен) жұмыстарын жүргізу.

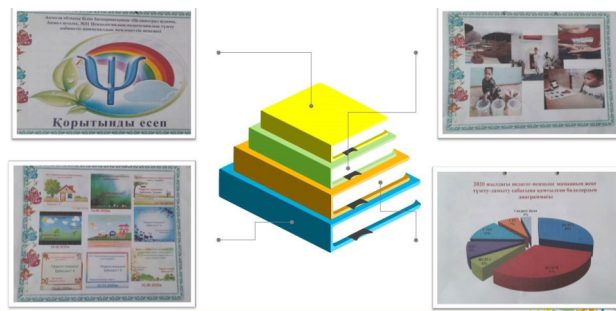
- Эмоциялық, мінез-құлықтық даму мен қарым-қатынас дағдыларын дамыту бойынша психологпен (жеке және топтық) түзету-дамыту сабақтарын

жалғастыру.

- Үйде түзету - мінез-құлық бағдарламасын одан әрі іске асыру, нақты режимді сақтау және жетістіктер мен сәтсіздіктерді бақылауды жүзеге асыру.

VI. Баланың эмоциялық аймағында, мінез-құлқында анықталған ауытқушылықтарды түзету бойынша бағдарлама

Қолданылған әдіс-тәсілдер, ойындар мен жаттығулар:

- «Арт-терапия»;
- «Құм-терапия әдісі»;
- «Ғажайып қоржын»;
- «Не өзгерді?»;
- «Мұнда не болды?»;
- «Әуенді терапия»;
- «Не жасырылды соны тап»;
- «Сенсорика аймағы»;
- «Көңіл-күйің қалай?»;
- «Бір-біріңе күлкі сыйла»;
- «Комплимент»;
- «Құшақтасайық»;
- «Жылулықты қолымыз арқылы берейік»;
- «Қайырлы таң!»;
- «Допты бер» және т.б.;
- «Қандай әріп жоқ?»;
- «Ненің дыбысы екенін тап?»;
- «Суретте қандай зат жасырылғанын анықта»;
- «Мына суретте не жетіспейді»;
- «Керекті сөзді көрсет»;
- Суреттермен жұмыс және т.б.;
- «Әртүрлі құрастырмаларды өз бетінше жинау»;
- «Сурет бойынша жұмыс»;
- «Лабиринт»;
- «Үлкен мен кіші заттарды топтастыр»;
- «Біркелкі пішіндерді сана»;
- «Сиқырлы суреттер»;
- «Зейінді бол»;
- «Мынау қай пішін?»;
- «Қандай пішін шықты?»;
- «Көзінді жұмып, қолмен анықта»;
- «Асықпай ойлан»;
- «Сыйпайылық және ізгілік туралы ертегі айту»;

- «Сұхбаттасу»;
- «Сықырлы сөздер»;
- «Жасырылған сурет»;
- «Суретті есінде сақта»;
- «Төртіншісі артық»;
- «Бірдей суреттерді тап және боя»;
- «Нүктелерді бастырып шық»;
- «Үй құрылысын көрсет»;
- «Орамалға лайықты жамауларды табу»;
- «Шөре-шөре»;
- «Бұл не дыбыс?»;
- «Жұбын тап»;
- «Ермексазбен ойын»;
- «Графикалық диктант»;
- «Әріптерді салу»;
- Сурет салу, жазу;

Қорытынды

Қорыта келгенде сенсорлық ойындар интеллектісі бұзылған балаларға пайдасы өте көп екені барлығымызға мәлім. Баланың ойлауымен қатар дене мүшесінің қалыпты түрде дамуы бір уақытта жүзеге асады. Сонымен қатар баланың тактильді сезінуі, сенсорлық қабілеті дамиды. Бір сөзбен айтқанда баланың барлық сезім мүшелері әрекетте болып, дами түседі. Яғни бұл технологияның пайдасы бала үшін өте зор.

Оны тиімді пайдалану ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде әсерлігін, тартымдығын күшейтеді,

балалардың сабаққа ынтасы мен қызығушылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. «Қазақстанда мектепке дейінгі білім берудің ғасырлық тарихи шежіресі» Игенбаева Б.Қ (доцент) Ерманова М.Н. Астана 2017-424б.
2. «Арнайы білім берудің жолдары және қызметтері» Есенгалиова М.Н Қостанай 2006-2007.
3. Басилова Т. А, Использование игры и изобразительной деятельности в развитии социально-бытовой ориентации слепоглухих детей // Дефектология. — 2017. — № 6.
4. Ипполитова М.В., Бабенкова Р.Д., Мاستюкова Е.М. Воспитание детей с церебральными параличами в семье. - М., 2018.
5. Қаженбаева А.Е. Бала танымын ойынмен дамыту // Отбасы және балабақша. - 2002. - №1. - 9-10 бб.
6. Қоянбекова С. Ойын мақсатын талдау және оның мәні // Қазақстан мектебі. - 2002. - №1-2. - 45-49 б.
7. Особенности психофизического развития учащихся специальных школ для детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата \ \ Под ред. Т. А. Власовой. - М., 2021.
8. Фотекова Т.А. Сравнительное исследование особенностей познавательной деятельности при общем недоразвитии речи при задержке психического развития у младших школьников: Автореферат канд. дис. псих. наук. - М., 2013.

Тірек қимыл аппараты бұзылған балалардың церебралды сал ауруының белгілері және емдеу жолдары

Муханова Нұрайым Алимжановна

«Ақмола облысы, Целиноград ауданы, Ақмол ауылы

№11 Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ ЕДШ нұсқаушысы

Қазіргі кезеңде еліміздегі денсаулық сақтау, білім және әлеуметтік қорғау салаларының осы мәселеге көңіл бөлуін талап етіп отыр. Мүмкіндігі шектеулі балалар ішінде жетекші тап ретінде қарастырылған балалардың церебралды сал ауруы жағдайындағы психологиялық және физиологиялық дамыту. Церебралды сал ауруы дегеніміз-бұл ми ауруының қабынуы, мидың дамымай қалуына байланысты балалар церебралды сал ауруына шалдығады, баланың жатырда дамымай қалуына байланысты, немесе жүктілік кезінде зақым алуына байланысты церебралды сал ауруына шалдығуы мүмкін. Церебралды сал ауруының белгілері әр түрлі байқалуы

мүмкін, психологиялық ауытқу және де қозғалу мүмкіндігінен айырылу, церебралды сал ауруы генетикалық ауру емес, бірақ ғалымдардың айтуынша генетикалық факторлар болуы мүмкін деген болжам айтуда. церебралды сал ауруының ең үлкен белгісі- Ми клеткаларында гипоксия, асфиксия болуына байланысты ми клеткаларына кислородтың жеткіліксіз болуына алып келеді, немесе босану барысында соққы алған жағдайда осындай дауаға әкеліп соғады церебралды сал ауруының таралуы жолдарының бірі жүктілік кезінде инфекциялық және эндокринологиялық аурулар, радиация, статистикаға сүйенсек, церебралды сал ауруына

шалдығатын көбінесе шала туылатын балалар.

Балалардағы церебралды сал ауруының ерте белгілері: Кейбір жағдайларда церебралды сал ауруы бар бала туылған кезден-ақ байқауға болады, бірақ кейбір жағдайларда уақыт өте пайда болатын кездері де болады. Дцп-ның ең үлкен белгісі қимыл-қозғалыстың басаңдеуі болып табылады. Церебралды сал ауруға шалдыққан балалар басын кеш көтереді, аунауы, отыруы, еңбектеуі, жүруі кеш болады. Көбінесе емшектегі жас сабилерде рефлекстық қасиеті ұзаққа дейін сақталады. Церебралды сал ауруға шалдыққан балалардың буындары әлсіреген болады, немесе керісінше шиеленісіп кетеді. Осы екі жағдайда да, соңында буындарының дұрыс орнықтауына әкеліп соғады. Церебралды сал ауруына шалдыққан әрбір үшінші балада құрысу болады. Бұндай белгілер көбінесе жас нәресте кезінде емес, одан кейін байқалып жатады. Бұл белгілерден бөлек, церебралды сал ауруға шалдыққан балаларда, көздің көруі нашарлайды, есту, сөйлеу, ойлау қабілеті, жан-жақты бақылауы нашарлайды, эпилепсия, жүйке жүйесінің дамуының төмендеуі, эмоциялық дамуының басаңдеуі, ішкі құрылысының функционалы және зәр шығару системалары өзгереді. Церебралды сал ауруын емдеу ол ұзақ процесс, бірақ ол емделмейтін ауру емес. Көбінесе

церебралды сал ауруға шалдыққан балалар уақыт өте емделу барысында, қалыпты жағдайға келеді, тек уақытылы дұрыс ем шара қабылдануы керек. Баланың жасы кіші болған кезде емдеу шаралары тез жүреді, үлкен адамдарға қарағанда. Сол үшін ерте жаста жасалған ем шараның нәтижесі көбірек болды. церебралды сал ауруын емдеу кезінде гимнастика қазіргі таңда көбінен таралып жатыр. Емдік дене шынықтыру координаталық қимыл-қозғалысты жақсартуға көмектеседі. Бірақ, оны жиі жасаған жағдайда нәтижесі жақсы болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Л:О.Бадалян с соавт. Детские церебральные параличи. – Киев, 1988.
2. К.А.Семенова. детские церебральные параличи.// Неврология детского возраста: Под ред. Г.Г.Шанко. Минск, 1990. С.165-206
3. К.А.Семенова, Н.М.Махмудова. Медицинская реабилитация и социальная адаптация больных ДЦП. Ташкент. 1979г
4. Ш.Ш.Шамансуров, В.М.Трошин, Ю.И.Кравцов. Детская неврология. Руководство для врачей. Ташкент, 1995. С.204-213.

Аутистік спектрдің бұзылысы бар балалармен жұмыс істеудің қазіргі заманғы нысандары, тәсілдері мен әдістері

Рахметова Айсулу Төлеуқызы

«Ақмола облысы, Целиноград ауданы, Ақмол ауылы №11 Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті» КММ мұғалім-дефектолог, дефектология магистрі

Аннотация:

Мақала аутистік спектрдің бұзылысы бар балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелеріне арналған. Эмоционалды байланыс орнатудың және аутист балаларды бірлескен іс-шараларға тартудың формалары, әдістері мен әдістері қарастырылады. Мақала дефектологтарға, психологтарға және логопедтерге пайдалы болуы мүмкін.

Статья посвящена вопросам обучения и воспитания детей с расстройствами аутистического спектра. Рассматриваются формы, приемы и методы установления эмоционального контакта и вовлечения аутичных детей в совместную деятельность. Статья может быть полезно дефектологам, психологам и логопедам.

The article is devoted to the issues of education and

upbringing of children with autism spectrum disorders. The forms, techniques and methods of establishing emotional contact and involving autistic children in joint activities are considered. The article may be useful for speech pathologists, psychologists and speech therapists.

Егер біз ерте балалық аутизмнің жіктелуін қарастыратын болсақ (бұдан әрі RDA) (К.С. Лебединская мен О.С. Никольскаяға сәйкес) - бұл ең күрделі 1 топтың балалары. Мамандардың басты міндеті-баланы жеке және бірлесіп жұмыс жасауға тарту. Осы мақсатта аутист балалармен жұмыс жасауда нақты формалар, әдістер мен әдістерді қолдану қажет.

Аутистік спектрдің бұзылулары (бұдан әрі – АСБ) бар баланы оқытуда эмоционалды байланыс орнату маңызды болып табылады. Бұл мамандардан мұқият дайындықты, шыдамдылықты, икемділік пен түйсікті талап етеді. Бастапқыда біз ата-аналармен тығыз

байланыста жұмыс істейміз: балалардың әдеттерін, ата-аналардың балалармен қарым-қатынас тәсілін, режимдік сәттерді және т.б. олармен бірге баланың қызығушылығын тудыратын заттарды немесе әрекеттерді анықтаймыз. Бұл компьютерлік ойындар, пластилинді модельдеу және тіпті сүйікті тағамдар болуы мүмкін. Әрі қарай, біз бұл ақпаратты өз сабақтарымызда бірлескен іс-әрекетке ынталандыру немесе орындалған тапсырма үшін ынталандыру ретінде қолданамыз, бұл болашақта баламен тиімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді.

Аутизм бар балаларда эхолалия (сөздердің, сөз тіркестерінің қайталануы) және эхопраксия (әрекеттердің қайталануы) байқалатындықтан, біз жұмыста ерекше формалар, әдістер мен әдістерді қолданамыз. Осындай формалардың бірі-мамандардың интеграцияланған (бірлескен) сабақтары, мысалы, логопед - мұғалім және дефектолог мұғалім. Сабақта біз фронтальды және перифериялық қабылдау аймақтарына әсер етеміз. Бір маман баланың алдында (фронтальды аймақта) және сабақ жүргізеді, ал екінші маман перифериялық аймақта барлық көмек түрлерін көрсетеді. Алдымен ол балаға сөйлейді, содан кейін-көмек ішінара жүзеге асырылады (фразаның басталуы, әрекеттің басталуы). Ересек адамның көмегінің біртіндеп төмендеуі балаға болашақта бұл әрекеттерді өз бетінше орындауға мүмкіндік береді. Жүйелі жұмыс барысында біз баланы қабылдаудың фронтальды аймағы белсенді бола бастағанын атап өттік.

Қарым - қатынас мүмкіндіктерін жақсарту үшін балама байланыс құралдары қолданылады, онда нақты тақырыптан осы заттың фотосуретіне, содан кейін түрлі-түсті кескінге және қара-ақ кескінге (схемаға) көшу жүзеге асырылады. Пиктограммалар мен кестелердің көмегімен балалардың қарым-қатынасы жанданады, уақыт, іс-әрекеттің сипаты туралы идеялар бекітіледі, бұл жалпы ұйымдастыруға, сөйлеудің дамуына және психикалық қызметтің басқа да функцияларына ықпал етеді. Эхолалия сөйлеуді түзету кезінде мұғалім нұсқауларды нақты ойластырып, оны 2 реттен артық қайталамауы керек. Шамадан тыс эмоционалдылық кедергі жасамайтындай, баланы негізгі материалды беруден алшақтатпауы үшін оны тыныш, тіпті тонмен түсіндіру керек. Тапсырмалар нақты мақсатқа, әдістерге ие болуы керек және бір-бірін динамикалық түрде ауыстыруы керек. Барлық тапсырмалар ойын түрінде ұсынылады. Тапсырмалардың күрделілігі материалды игерген сайын артады. Қозғалыс аутостимуляцияларында (қайталанатын қозғалыстар) біз рифмалық физикалық минуттарды қолдана отырып, балаға бейімделеміз. Осылайша, стереотиптік қозғалыстарды мақсатты түрде алмастырады. Сондай-ақ, оқу барысында бала көптеген жаңа ережелерді меңгеруі керек. Бұған әлеуметтік өзара іс-қимыл саласындағы

бұзушылықтар ғана емес, сонымен қатар өзін-өзі бақылау қызметі мен функциясын ерікті реттеудің тапшылығы да кедергі келтіруі мүмкін. Бұл үшін пропедевтикалық оқыту кезеңі маңызды.

Пропедевтикалық оқытудың міндеттері:

1. Мектепке бейімделу: режимге, мінез-құлық нормаларына, топта басқа балалардың болуына бейімделу

2. Оқу стереотипін қалыптастыру: партада жұмыс істеу, сабаққа дайындық, сұрақтарға жауаптар...

3. Сабақта мінез-құлық стереотипін қалыптастыру: әр түрлі жұмыс түрлерін оқыту (партада, тақтада, жеке тапсырмалар, фронтальды сұрақтар...)

4. Қарым-қатынасты дамыту: мұғаліммен, балалармен.

Мұндай баланың іс-әрекетін жоспарлау кезінде оның жоғары психикалық қанықтылығы, жеңіл физикалық сарқылуы туралы есте сақтау қажет. Сондықтан ол үшін сабақтың жеке бейімделген ырғағын, уақтылы ауысу және демалу мүмкіндігін ұйымдастыру маңызды. Жаттығу баланың жалпы белсенділігін арттырып, оның патологиялық кернеуін жеңілдететіні белгілі. Оқу кезінде екеуі де маңызды. Сондықтан сабақта стандартты динамикалық үзілістен басқа көптеген практикалық әрекеттерді қолдану керек: желімдеу, пластилинді жағу, таяқшалармен жұмыс. Сонымен қатар, аутизмі бар бала үшін ерекше күн режимін құру оның дамуының қажетті шарты болып табылады. Күн режимі аутизмі бар баланың "көрнекі" материалда күн ішінде оқиғаларды өзгерту стереотипін жасау үшін жасалады (бала өзін қауіпсіз сезінеді және мазасыздық жағдайларына ұшырамайды). Күндізгі кесте аутизмі бар балалар үшін өте қиын. Олар мұндай ұзақ уақытты жаба алмайды. Оқушылардың ең үлкен тәуелсіздігіне қол жеткізу үшін таңбаларды таңдау бірдей маңызды. Символдар ретінде: суреттер (қолдан немесе типографиялық тәсілмен салынған), фотосуреттер (белгілі бір қызмет түрін орындайтын баланың өзі, белгілі бір қызмет түрімен немесе режимдік сәтпен ассоциацияны шақыратын қажетті заттың бейнесі), аралас формалар (карточкаларға желімделген заттар, суреттермен бірге заттар, суреттердің астындағы жазулар) пайдаланылуы мүмкін. Кестенің әр түрлі түрлері: қорап кестесі, фотосуреттер, символдар мен жазулар, қарапайым мектеп кестесі.

Кез - келген баламен және аутистпен түзету жұмыстары, егер ол жан-жақты жүргізілсе, мамандар тобы: психиатр, невропатолог, логопед және ата-аналармен сәтті болады. Бірақ тек бір шартпен: мамандар мен ата-аналардың жұмысы бір бағдарлама бойынша өтуі керек. Медициналық көмек баланың жеке клиникалық жағдайына негізделген және әртүрлі медициналық профильдермен ұсынылған: психофармакотерапия, психотерапия. Фармакотерапия

аурудың психопатологиялық көріністерін тоқтатуға, баланы белсендіруге, психикалық стрессті жеңілдетуге бағытталған. Сонымен қатар, екі маманның жұмысы белгілі бір мақсаттарға жетуге бағытталуы керек. Мысалы, дефектолог мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі-баланың кейінгі оқу орындарында одан әрі бейімделуі үшін қажет оқу дағдысының стереотипін қалыптастыру. Бұл баланың қоғамға бейімделуіне кедергі келтіретін мінез-құлықтың жеткіліксіз көріністерін түзету бойынша психологтың жұмысымен тікелей байланысты. Мамандар жұмысындағы негізгі бірлескен міндет коммуникацияны, топтар арасындағы өзара іс-қимылды, ынтымақтастықты дамыту және қарым-қатынас шеңберін одан әрі кеңейту болып табылады. Бұл мәселені шешу әртүрлі нысандар арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Бұған бірлескен ойындарды ұйымдастыру, бос уақытты өткізу, балаларды бір-бірімен сөйлесуге итермелейтін арнайы ұйымдастырылған сәттерді сабаққа қосу кіреді. Мұғалімнің, педагог-психологтың және дефектолог-мұғалімнің оқу процесін бірлесіп жүргізуінің бірнеше негізгі қағидағтары ерекшеленеді:

- * мамандардың түзету-дамыту мақсаттары мен міндеттері келісілуі және бір-біріне қайшы келмеуі керек;

- * әр маман өз әдістері мен әдістерімен шешетін жалпы мақсаттар мен міндеттерді бөліп көрсету қажет;

- * мамандар арасында қызмет түрлерін бөлу қажет - бұл жағдайда жетекші маман кім және көмекші кім;

Оқытудың әдістері мен тәсілдері:

1. Көрнекі байланыс, көзқарасты түсіну, назар аудару.

Аутизм спектрінің бұзылулары бар балада көз контактісі ерекше қалыптасады, бала ересек адамның көзіне қарамайды, әлеуметтік-эмоционалды дамудың бірінші кезеңінде сау бала сияқты, оны қолға алуды сұрайтын үнсіз қаламдарды созбайды. "Қарап отырған адам жауап береді" деген көзқарасты түсіну.

2. Назар аудару талабы.

Аутизмді бар балалардың көрнекі назары өте таңдамалы және өте қысқа, бала адамдарға қарап, оларды байқамайды және оларға жансыз заттар ретінде қарайды. ("Мені тыңда!", иыққа шапалақтау, қоңырау соғу.) Назар аудару (режимдік сәт)

3. Қимылдарды түсіну және қолдану .

Экспрессивті қимылдардың мағынасын түсіну оңай емес. Олар күрделі эмоциялар мен күйлерді жеткізу үшін қолданылады. "Экспрессивті қимылдар" сөзбе-сөз мағынаның артында жасырылған мағынаны түсінуде үлкен қиындықтарға тап болған балалар үшін анықтау қиынырақ. Көрсеткіш қимылды қалыптастыру. Бұл күрделі шеберлікті үйренудің алдын – ала кезеңі-бұл сіздің тілегіңізді білдіру үшін сұқ қимылды қолдануды үйрену. Өтініш. Бұл функцияны ауызша да, вербальды

емес жолмен де білдіруге болады. Тек бір сөзді қолдануға ұмтылу әрдайым қажет емес

4. Ауызша сұрау.

Өтініш білдіретін сөздерді оқытуды мүмкіндігінше ертерек бастау керек. Баланың айтылу мүмкіндіктері оған "беріңіз", "көмектесіңіз", "ашыңыз" және т.б. айтуға мүмкіндік бергеннен кейін сіз жағдайды бастауыңыз керек. Бұл сөздерді табиғи жағдайларда қолдануға үйрету жақсы

5. Келісім және бас тарту .

"Жоқ", "тым қиын" сөздері бар карта, затты тастау... Кейде бұл функция балада тым көп дамиды және мұғалімдерге қиындық тудыруы мүмкін. Кейбір балаларға тек ым-ишара мен қарапайым вокализация қол жетімді; біреу "Мен ішкім келеді" немесе басқа сөйлем айта алады. Содан кейін олар балаға тартымды заттар мен іс-шаралар ретінде қолданылатын материалды таңдайды.

Аутизмді бар балаларға түзете дамыту жұмыстары келесі үлгідегідей түрде өтеді:

Балаға өзі қалаған зат көрсетіледі (мысалы, кәмпит, машина, магнитофон, сүйікті кітап және т.б.).

Ересек адам сұрақ қояды: "сіз қалайсыз ба?" және бірден жауап береді (мысалы, бастың түйіні немесе "Иә").

Бала дұрыс жауап бергенде, оған қалаған нәрсесі беріледі.

Бала өз келісімін білдіргенге дейін оқыту жалғасады.

Содан кейін келіспеушілікті білдіруді үйретеді:

Балаға ұнамайтын нәрсені көрсетіңіз(мысалы, ол қаламайтын тамақ; немесе ол ойнағанды ұнатпайтын ойыншық).

Сұрақ қойыңыз: "сіз қалайсыз ба?"; жауап беріңіз (мысалы, басыңызды бұраңыз, "жоқ" деп айтыңыз).

Кейбір жағдайларда, егер бала қарсы болмаса, сіз оған дәмсіз нәрсені (мысалы, шай қасықта аздап тұз) сынап көруге рұқсат ете аласыз, сонда ол келіспеушіліктің көрінісі оған жағымсыз жағдайды болдырмауға көмектесетінін жақсы түсінеді. Мутантты балалар үшін бас тарту және келісу қимылдарын қолдану мүмкіндігі кейде басқалармен өзара әрекеттесудің негізгі тәсілдерінің бірі болып табылады.

6. Сөйлеу формулалары: Сәлеметсіз бе, рахмет...

7. Түсініктеме.

Аутизмді бар балалар салыстырмалы тұрақтылыққа ұмтылатындықтан, сабақтар нақты құрылымға ие.

Сабақтың құрылымы үлгі ретінде төмендегідей сипатталады:

1. Ұйымдастыру сәті

- сәлемдесу;

- сабаққа деген көзқарас-баланың назарын аударатын заттарды қолдану (дыбыстық заттар, жарық эффектілері).

Кезеңнің міндеттері:

- қарама-қарсы отыратын педагогтің бетіне; қозғалатын затқа көзқарасты бекіту.

- басқалардың үндеуіне назар аудару және жауап беру қабілетін дамыту.

2. Сабақ тақырыбын кесте арқылы хабарлау.

Кезеңнің міндеттері: баланы кесте тапсырмаларының бірізділігіне бағыттау, ынталандыруды қалыптастыру (баланың қызығушылығын тудыратын заттар: ойындар, сүйікті тағамдар және т.б.).

3. Негізгі бөлім

Кезеңнің міндеттері:

- сөйлеуді түсінуін дамыту (тұрмыстық жалпылама ұғымдарда);

- сөйлеу тілін және қарапайым нұсқауларды түсінуді дамыту;

- көру арқылы қабылдауды дамыту: заттарды суретпен, пиктограммамен байланыстыру, бірдей суреттерді таба білу;

- сөйлеу тілін белсенді пайдалану мүмкіндігін дамыту (үлгіге сүйене отырып);

- сөйлеу тілін іс-әрекетпен байланыстыру қабілетін дамыту;

- пассивті сөйлеу тілінде жалпыланған ұғымдарды қалыптастыру.

4. Сергіту сәті

Кезеңнің міндеттері:

- жалпы моториканы дамыту (баланың физикалық дамуын ескере отырып, әрекеттер мен жаттығуларды таңдау);

- сөйлеу тілін әрекетпен байланыстыру қабілетін дамыту;

- ынталандыру заттар арқылы мотивацияны дамыту.

- динамикалық үзілісті ұйымдастыру арқылы психоэмоционалды шиеленісті жою.

5. Ұсақ моториканы дамытуға арналған жаттығу

Міндеттері:

- сөйлеу мен қозғалысты байланыстыра білуді дамыту (лексикалық тақырыпқа сәйкес келетін рифмалық өлеңдерді қолдана отырып);

- саусақ моторикасын дамыту.

6. Зерттелген материалды бекіту (лексикалық тақырыпқа сәйкес ынталандыруды ұсыну).

Міндеттері:

- мимиканың дамуы (мимикалық жаттығулар);

- артикуляциялық аппаратты дамыту;

- дәм, иіс қабылдауды дамыту;

- тактильді-қимылдық қабылдауды дамыту (әртүрлі фактуралық материалдармен әрекеттер);

- мотивацияны және ерікті реттеуді дамыту;

- мұғаліммен тығыз эмоционалды байланыс орнату.

8. Білім алушылардан кері байланыс алу үшін

сабақты қорытындылау, бұл алған білімдерін, дағдылары мен эмоционалды және танымдық бағалауды қамтиды.

Кіріктірілген сабақтар балаларға құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынастың әртүрлі жағдайларында қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, олардың айналасындағы адамдарға деген қызығушылығын арттыруға, балаға өз қабілеттерін көрсетуге және дамытуға мүмкіндік беретін жағдайларды жасауға, қарым-қатынастың сөйлеу құралдарын одан әрі байытуға және жетілдіруге бағытталған.

Қорытындылай келе: дұрыс ұйымдастырылған оқу ортасында біз аутизммен ауыратын балаларды дамыту, оқыту және тәрбиелеудің оң нәтижелерін аламыз. Аутизмі бар балалармен түзету жұмыстары мамандардан шыдамдылықты ғана емес, сонымен бірге бұл бұзушылықтың табиғатын түсінуді талап етеді, ата-аналармен бірге бір бағдарлама бойынша бірлесіп жасауды талап етеді.

Әдебиеттер:

1. Лебединская К.С., Никольская О.С. «Диагностика раннего детского аутизма» М.: Просвещение, 1991.

2. Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М. «Аутичный ребенок: пути помощи». М., 1997.

3. Шипицина Л.М. «Детский аутизм» Хрестоматия. СПб. «Дидактика Плюс», 2001.

4. Морозов С.А., «Детский аутизм и основы его коррекции (материалы к спецкурсу)». М.: Изд-во "СигналЪ", 2002

5. Карвасарская И.Б., «В стороне. Из опыта работы с аутичными детьми» М. «Теревинф», 2003.

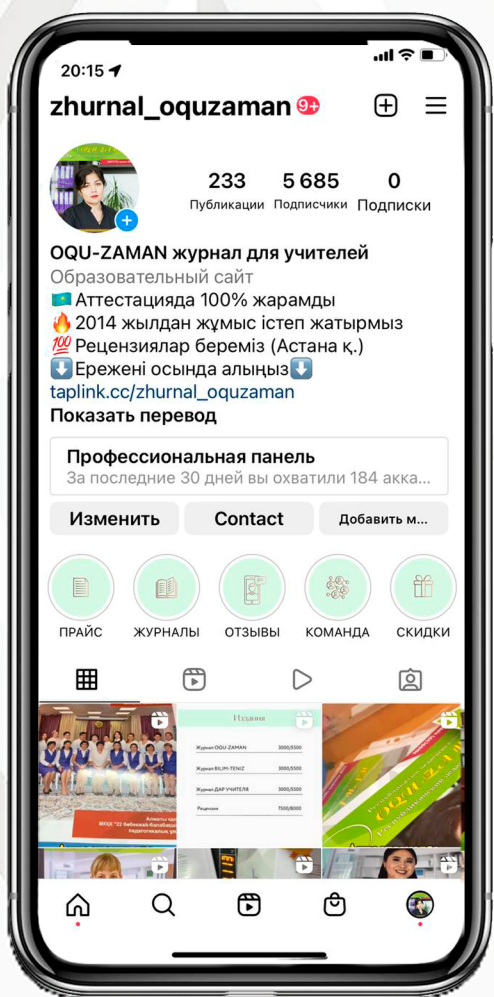
6. Линн.И.МакКланнахан, Патрисия Крантц. «Расписания для детей с аутизмом». Обучение самостоятельному поведению. / Пер. с англ. О Чикурова, С. Морозовой. М.: Изд-во "СигналЪ", 2003.

7. Нуриева Л. Г. «Развитие речи у аутичных детей» / Издательство: Теревинф, 2003 г.

8. Шпицберг И. Л. «Коридор с прозрачными стенами» Школьный психолог (№20-2010г.) – М., 2010.

9. Янушко Е. А. «Игры с аутичным ребенком» Теревинф, 2007.

Instagram